

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
SOCIALINĖS INFORMATIKO FAKULTETO
EDUKOLOGIJOS IR SOCIALINIO DARBO INSTITUTAS**

**SIMONA MARTIŠIŪTĖ
VERSLUMO EDUKOLOGIJOS MAGISTRANTŪROS
NUOLATINĖS STUDIJOS**

**VERSLUMO UGDYMO SKIRTŲ MOKYMO PRIEMONIŲ
TAIKYMAS PRADINĖJE MOKYKLOJE**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas: *doc. dr. Romas Prakapas*

Vilnius,
2014

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 paveikslas. Mokymo priemonės	22
2 paveikslas. Mokymo metodai	25
3 paveikslas. Respondentų pasiskirstymas pagal kvalifikacinę kategoriją.....	34
4 paveikslas. Respondentų pasiskirstymas pagal mokyklos tipus.....	34
5 paveikslas. Pasiskirstymas pagal mokyklos vietovę.....	35
6 paveikslas. Verslumo ugdymo svarbos vidurkių pasiskirstymas, pagal kvalifikacines kategorijas.....	39
7 paveikslas. Verslumo ugdymo šiandieninėje mokykloje svarba Jūsų dalyko pamokose, vertinant pagal kvalifikacinę kategoriją	40
8 paveikslas. Verslumo ugdymas savo dalyko pamokose ir užklasinėje veikloje.....	42
9 paveikslas. Specialistų amžiaus pasiskirstymas pagal verslumo ugdymą savo dalyko pamokose.....	43

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė. Mokomieji dalykai, kuriuose galima įžvelgti verslumo ugdymo elementų.....	19
2 lentelė. Verslumo ugdymo metodinės mokymo priemonės	23
3 lentelė. Tyrimo anketos klausimų blokai.....	30
4 lentelė. Tyrimo pobūdis.....	31
5 lentelė. Tyrime naudoti statistiniai kriterijai.....	31
6 lentelė. Respondentų lyties ir amžiaus pasiskirstymas (%).....	33
7 lentelė. Pedagogų išskiriami verslumo kompetencijos elementai (Chi-kvadrato kriterijaus rezultatai).....	36
8 lentelė. Chi-kvadrato kriterijaus reikšmingi rezultatai, vertinant verslumo elementus, kurie gali būti įgimti, ugdomi bei įgimti ir ugdomi	37
9 lentelė. Daugiakriterinio palyginimo Post Hoc LSD kriterijus	40
10 lentelė. Skirtingų specializacijų respondentų verslumo būdų pasirinkimo prioritetai (nuo populiariausio iki mažiausiai populiaraus).....	41
11 lentelė. Nepriklausomų imčių Stjudento t-kriterijaus rezultatai.....	43
12 lentelė. Suteikiamų ir ugdomų verslumo gebėjimų ir savybių komponentai	44
13 lentelė. Suteikiamų ir ugdomų verslumo gebėjimų ir savybių naudojimo dažnumas	45
14 lentelė. Absoliutus suteikiamų ir ugdomų verslumo gebėjimų ir savybių naudojimo dažnumas	46
15 lentelė. Chi-kvadrato kriterijaus rezultatai (Ar per paskutiniuosius 3 mokslo metus Jums teko dalyvauti seminaruose, projektuose, skirtuose verslumo ugdymo klausimams nagrinėti?)	48
16 lentelė. Žinomiausios verslumo ugdymo metodinės priemonės su kuriomis respondentai yra gerai susipažinę	49
17 lentelė. Dažniausiai naudojamos verslumo ugdymo metodinės priemonės	50
18 lentelė. Verslumo ugdymo priemonių naudojimo pasiskirstymas pagal mokyklos vietovę.....	52
19 lentelė. Verslumo ugdymo priemonių naudojimo pasiskirstymas pagal kvalifikacinę kategoriją	52
20 lentelė. Verslumo ugdymo priemonių naudojimo pasiskirstymas pagal mokyklos tipą	53
21 lentelė. Labiausiai tinkami verslumo ugdymo metodai/formos	53
22 lentelė. Bendro naudojimo ugdymo metodai/formos	55

TURINYS

ĮVADAS	5
1. VERSLUMO UGDYMAS PRADINĖJE MOKYKLOJE: TEORINĖS PRIELAIIDOS	8
1.1 Verslumo ir verslumo ugdymo samprata	8
1.2 Verslumo ugdymo teisinė reglamentacija	10
1.3 Verslumo ugdymas bendrojo ugdymo mokykloje	13
1.4 Verslumo ugdymas pradinėje mokykloje	17
2. VERSLUMO UGDYMIUI SKIRTŲ MOKYMO PRIEMONIŲ IR METODŲ PASIŪLA	22
2.1 Mokymo priemonės	22
2.2 Mokymo metodai.....	25
3. VERSLUMO UGDYMIUI SKIRTŲ MOKYMO PRIEMONIŲ TAIKYMO GALIMYBĖS : PRADINIŲ KLASIŲ MOKYTOJŲ PATIRTIS	29
3.1 Tyrimo metodika	29
3.2 Tyrimo rezultatai	31
3.3 Tyrimo apibendrinimas.....	56
IŠVADOS	60
REKOMENDACIJOS	62
LITERATŪROS SĄRAŠAS	63
SANTRAUKA	68
SUMMARY	69
PRIEDAI	70

IVADAS

Gyvename pasaulyje, kuris nuolat keičiasi. Šiandieniniai mokiniai ateityje turės dirbti rytdienos sąlygomis. Greitai besikeičianti technologinė, ekonominė, politinė aplinka, verčia mus galvoti, kad turime mokytis to, kas bus aktualu rytoj. Jaunas žmogus turi būti mokomas prisitaikyti prie besikeičiančios aplinkos sąlygų.

Mokykla – tai institucija, kurioje jaunas žmogus pradedamas ruošti gyvenimui. Keičiantis mokymo procesui, verslumo ugdymas tapo itin aktualus. Verslumo ugdymą padiktavo pats gyvenimas, to pasekoje, 2000 metais priimtoje Lisabonos strategijoje išskiriami svarbiausi įgūdžiai: informacinės technologijos (IT), užsienio kalbos, technologinė kultūra, verslininkystė ir socialiniai gebėjimai. Tai gebėjimai, kurie labai svarbūs ugdant šiandieninę visuomenę.

Mokykla gali padėti asmenims ugdyti talentą ir išnaudoti jų asmeninio (emocinio ir intelektualinio) tobulėjimo ir asmeninės gerovės siekimo galimybes. Mokykloje asmenys turi būti ruošiami gyvenimui ir skatinami mokytis visą gyvenimą.

Temos ištirtumas. Verslumas, kaip reiškinys, mokslinėje literatūroje nagrinėjamas keletą dešimtmečių. Šis reiškinys plačiai tyrinėtas ne tik užsienio (pvz. Kaufmann, Dant (1998), Fayolle (2006), Timmons (2003), Kirby (2004), Turner (2005) ir kt.), bet ir Lietuvos mokslininkų darbuose (pvz. Lydeka (1999), Mincienė (2004), Župerka (2009), Zaleckienė, Žadeikaitė (2008), Beresnevičiūtė (2007), Jelagaitė, Lukoševičius (2011), Vijeikis (2012) ir kt.).

C. Turner (2005) apibūdinamas verslumo sampratą teigia, kad tai gebėjimas sėkmingai diegti naujas idėjas, nebijant rizikuoti, kurti ar įgyvendinti novatoriškus sprendimus. P. Kaufmann ir R. P. Dant (1998) verslumo sampratą išskiria trimis kryptimis: versliam asmeniui būdingas savybes, naujos įmonės kūrimą ir verslininko veiklą. D. Bornstein (2004) teigimu, verslumas yra apibūdinamas gana plačiai ir vienareikšmiško apibūdinimo verslumo sąvokai dar nėra rasta. Viename pirmųjų darbų, susijusių su verslumo sampratos analize Lietuvoje, Z. Lydeka (1996) teigia, kad verslumas yra įgimtos žmogaus savybės, leidžiančios novatoriškai mąstyti ir aktyviai bei rizikingai veikti. Pasak L. Mincienės (2004) verslumas, tai siekimas naujų idėjų įgyvendinimas, bei gebėjimai, kurie reikalingi verslui kurti ir jį valdyti.

Mokslinėje ir metodinėje literatūroje nėra vieningo požiūrio, kuris apibūdintų verslumo ugdymą, verslumo ugdymo rezultatai įvardijami skirtingai. M. Raposo, A. do Paco (2011) verslumo ugdymą apibūdina, ne tik kaip mokymąsi valdyti verslą, bet ir gebėjimą

pripažinti savo gyvenimo galimybes, gebėjimą jų siekti, generuojant naujas idėjas su tam reikalingais resursais, gebėjimas kūrybiškai ir kritiškai mąstyti.

Verslumo ugdymo pradžia turėtų būti dar pradinėje mokykloje. A. Rutkienė, V. Zuzevičiūtė (2009) teigia, kad pradinės mokyklos mokymo sistema ypač svarbi. Tai pirmoji pakopa po kurios seka aukštesnės pakopas. Pradinėje mokykloje svarbus mokymasis bendradarbiaujant, tai įtakoja ir mokymosi rezultatus. Siekiant pradinio ugdymo tikslo, būtina plėtoti dvasines, fizines ir intelektines asmens galias, ugdyti kūrybingą, aktyvų, atsakingą pilietį. Mokinys pradinėje mokykloje turi įgyti kompetencijas, būtinas sėkmingai socialinei integracijai ir mokymuisi visą gyvenimą (Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro įsakymas 2008 m. rugpjūčio 26 d. Nr. ISAK- 2433 Dėl pradinio ir pagrindinio ugdymo programų patvirtinimo (Žin., 2008, Nr. 99 -3848)).

Mokytojų požiūrį į verslumą tirdamos I. Zaleskienė, L. Žadeikaitė (2008), V. Beresnevičiūtė (2007) pastebi, kad svarbiausios kompetencijos, kurias ugdo mokytojai yra mokytis gimtąja kalba, mažiau svarbiomis įvardija – verslumą ir komunikavimą užsienio kalba. Pedagogai suprasdami verslumo esmę ir svarbą, patys nėra tinkamai pasirengę jų ugdyti. Moksleivių verslumo ugdymo problemas analizuodamas A. Župerka (2009) ištyrė, kad pedagogai stokoja kompetencijų ugdant verslumą, trūksta metodinių priemonių, vadovėlių. A. Jelagaitė, V. Lukoševičius (2011) pastebi, kad tik nedidelė dalis pedagogų verslumą integruoja į savo mokomą dalyką, nes integruotoji verslumo programa yra tik rekomendacinio pobūdžio, kurios įgyvendinimas priklauso nuo mokytojų iniciatyvos. A. Jelagaitė, J. Vijeikis (2012); G. Žibėnienė (2012) nagrinėjant verslumo ugdymo sistemos tobulinimą teigia, kad pagrindinis verslumo žinių šaltinis yra mokykla.

Atlikti Švietimo ir mokslo ministerijos (2008) tyrimai parodė, kad mokytojai jaučia mokymo priemonių stygių. Pagrindinė problema, jie įvardija, - lėšų stygių (Švietimo būklės tyrimų apžvalga, 2008).

Duomenų, kad būtų tirtas verslumui skirtų mokymo priemonių taikymas pradinėje mokykloje, nerasta. Lietuvoje verslumo ugdymas tai sritis, kuri šiuo metu tyrinėjama, nes tai palyginti nauja sritis, kuriai dar reikalingas plėtojimas, pritaikymas prie visuomenės sąlygų. Išanalizavus mokslinę literatūrą, internetinius šaltinius, dokumentus, pasigendama informacijos, kaip pradinį mokyklų mokytojai verslumą integruoja į mokomuosius dalykus, kokias priemones taiko. Šią mokslinę problemą galima formuoti tokiais probleminiais klausimais: kokias priemones mokytojai naudoja verslumui ugdyti pradinėje mokykloje; ar kiekvienam mokytojui prieinamos tos priemonės; kokia mokytojų nuomonė apie verslumo ugdymą pradinės mokyklos ugdymo sistemoje.

Objektas – verslumo ugdymui skirtos mokymo priemonės pradinėje mokykloje.

Tikslas – išsiaiškinti verslumo ugdymui skirtų mokymų priemonių taikymą pradinėje mokykloje.

Uždaviniai :

- apibrėžti verslumo ugdymo teorines prielaidas pradinėje mokykloje;
- išskirti verslumo ugdymui skirtas mokymo priemones bei metodus;
- identifikuoti mokymo metodus, kuriuos naudoja mokytojai, verslumui ugdyti pradinėje mokykloje;
- nustatyti verslumo ugdymui skirtų mokymo priemonių taikymą pradinėje mokykloje.

Metodai:

- mokslinės literatūros, dokumentų reglamentuojančių verslumą, verslumo ugdymą, verslumo ugdymui skirtų mokymo priemonių bei mokymo metodu pradinėje mokykloje, analizė;
- pradinių klasių mokytojų anketinė apklausa, siekiant sužinoti kokias priemones naudoja, kokiais metodais ugdo verslumą, su kokiomis problemomis susiduria pradinių klasių mokytojai.

1. VERSLUMO UGDYMAS PRADINĖJE MOKYKLOJE: TEORINĖS PRIELAIIDOS

1.1 Verslumo ir verslumo ugdymo samprata

Verslumo sąvoka yra labai plati, įvairūs autoriai terminą „verslumas“ apibūdina skirtingai. Verslumas šiuolaikinėje visuomenėje yra labai svarbus, kadangi šiandien, labiau nei kada nors, būtinas ekonomikos augimas bei turi būti kuriamos darbo vietos. Todėl daugelio šalių ekonomikoje verslumas yra pagrindinis elementas, kuris suteikią galimybę kurti, vystyti, skatinti bei ugdyti verslą.

Verslumo samprata įvairiuose moksliniuose šaltiniuose apibūdinama įvairiai. C. Turner (2005) teigia, kad verslumas – tai gebėjimas sėkmingai diegti naujas idėjas, nebijant rizikuoti sukurti ar įgyvendinti novatoriškus sprendimus. Z. Lydeka (1999 p. 26) verslumą apibūdina: „kaip įgimtas ir įgytas žmogaus savybes, kurios leidžia jam rizikuoti, novatoriškai mąstyti, bei aktyviai veikti“. L. Juozaitienė (2003) teigia, kad verslumas – tai sudėtinga žmogaus savybė, kuri būdinga ne kiekvienam žmogui. Žmogus turintis verslumo savybių, pasižymi aktyvumu, iniciatyvumu, vidine motyvacija, noru siekti naujovių įgyvendinimo, sugebėjimu organizuoti verslą, nebijoti rizikuoti. R. Jasinavičius (2006) verslumą apibūdina kaip žmogaus gebėjimus asmeniškai daryti įtaką visuomenės poreikių tenkinimo kokybei ir plėtrai. L. Mincienės (2004) teigimu verslumas – tai verslo skatinimas, nebijant rizikuoti bei siekiant naujovių įgyvendinti verslo idėjas. G. Strazdienė ir A. Garalis (2006) teigia, kad verslumas yra glaudžiai susijęs su žmogaus asmeniniais ir dalykiniais gebėjimais: vaizduote, kūrybiniu mąstymu, rizika, iniciatyva, imlumu inovacijoms, intuicija, vadybos įgūdžiais ir kitais gebėjimais. R. D. Hisrich, M.P. Peters (cit. pagal Henry ir kt., 2005) tirdami verslininkui reikalingus gebėjimus, skirsto juos į techninius, verslo vadybos ir asmeninius verslumo gebėjimus. Techniniai gebėjimai tai vadovavimas, organizavimas, bendravimas rašytine ir žodine kalba. Verslo gebėjimus, kaip teigia autoriai, galima skirstyti į: planavimą, organizavimą, sprendimų priėmimą, pirkimo - pardavimo, finansų žinias. Asmeniniai verslumo gebėjimai, tai vidinė kontrolė, naujovių paieška, apskaičiuotos rizikos valdymas.

Kurti verslą ketinantis žmogus pirmiausia turi turėti žinių ir supratimą apie verslą, bei tam tikrų gebėjimų, kurie padėtų jam įvertinti verslo aplinką bei padėtų adaptuotis prie nuolat besikeičiančios aplinkos. Todėl, kad šiuolaikinės visuomenės progresas ir ekonominė, socialinė gerovė yra susijusi su verslumu, bei kiekvieno jame dalyvaujančio individo gebėjimų ugdyti, tobulinti, o taip pat vystyti veiklą ieškant naujų galimybių (Zakarevičius, Župerka, 2011). Akcentuojant verslumo svarbą L. Mincienė (2004) pabrėžia, kad verslumas

yra svarbus kiekvienam individui, kadangi jis skatina atsinaujinti, perimti naujoves, padeda keistis kartu su aplinka. Tuo tarpu R. Jasinavičius (2006) akcentuoja, kad verslumas aktualus asmenybės vystymuisi ir tobulėjimui, nes versli asmenybė išugdo save, įgyja praktikinio žinojimo, geba nuolat tikslingai veikti, analizuoja rezultatus ir koreguoja savo veiklą. Taigi, jei žmogui aktualus verslumas, jis turi pasirūpinti kaip įgyti žinias (Strazdienė, Garalis, 2006), kad vėliau žiniomis išugdytos verslumo savybės padėtų keistis su aplinka, tobulėti, nuolat tikslingai veikti savo veikloje bei asmeniniame gyvenime (Janulaitienė, Rožukienė, 2008, p.34).

Autoriai apibūdinami verslumą, pateikia žmogaus savybes, kurias reikalingos norint būti versliu. Verslumą galima apibūdinti, išskiriant savybes, kurias turi turėti verslus žmogus. Verslus žmogus, tai energingas, savimi pasitikintis, atkaklus, atsidavęs darbui, siekiantis užsibrėžtų tikslų. Verslus žmogus turi būti kūrybingas, naujų idėjų kūrėjas. Esant galimybei nebijantis pasinaudoti, jam skiriamomis gyvenimo galimybėmis. Tai žmogus, kuris nebijo rizikuoti, nedelsiant priima sprendimus. Šiam žmogui būdingas veržlumas ir ryžtingumas. Jis tiki, kad pats yra savo gyvenimo kalvis. Šiuos gebėjimus turintis žmogus, tai ne tik verslą kuriantis žmogus, bet ir kiekvienas žmogus, norintis būti sėkmingu ir išsilaikyti darbo rinkoje (Mincienė, 2004, p. 7). Taigi, norint išugdyti kuo daugiau verslių žmonių, apie verslumą ir su juo susijusius dalykus būtina kalbėti jau mokykloje.

Analizuojant įvairius literatūros šaltinius verslumo tematika, pastebima, kad per pastarąjį dešimtmetį verslumo ugdymas tampa vis svarbesnis. Požiūris į verslumo ugdymą tendencingai kinta, todėl įvairiose šalyse vis daugiau dėmesio skiriama verslumo ugdymui pradinėse mokyklose. Labai svarbu nuo mažens ugdyti verslumą, tada jaunuoliai mažiau abejoja kažko imdamiesi, nebijo rizikuoti, generuoja savo idėjas ir taip atrandą nišą versle bei padaro puikią karjerą. Šie labai svarbūs klausimai visuomenei, kurie tiesiogiai susiję su verslumu, jo ugdymu ir atitinkamais švietimo tikslais buvo akcentuoti ir Nicos konferencijoje (Forum in Nice/Sophia Antipolis on “Training for Entrepreneurship” in October, 2000). Taip teigia ir Jaunimo karjeros centro atstovės R. Janulaitienė ir V. Rožukienė (2008), jų manymu verslumo ugdymas yra svarbus bei jo poreikis, didelis. Ugdyti verslumą reikia pradėti jau nuo pradinės mokyklos, tėvai turėdami visiškai kitokia patirtį to padaryti negali (Janulaitienė, Rožukienė, 2008, p.33). Mokykloje verslumo ugdymui turi būti skiriamas dėmesys. Švietimo institucijos bei juose dirbantys pedagogai turi būti pasiruošę mokyti jaunus žmones verslumo paslapčių (Gegieckienė, Graikšienė, 2009).

Pasak M. Raposo ir A. do Paco (2011), verslumo ugdymas yra ne tik mokymas valdyti verslą, tai sprendimai, susiję su verslo idėjos įgyvendinimu, suteikiant mokiniams verslumo įgūdžių bei pritaikant ugdymo turinį darbo rinkos poreikiams bei asmeniniame gyvenime.

Toks yra ir verslumo ugdymo tikslas – ugdyti mokinių gebėjimus, kurie jiems reikalingi kaip atskiriems asmenims ir kaip visuomenės nariams, savarankiškai gyventi ir pozityviai veikti savo, šeimos ir visuomenės labui. Asmuo turi sugebėti prisiimti atsakomybę už save ir už kitus bei mokėtų gyventi visuomenėje, pagrįstoje rinkos ekonomikos sąlygomis. Siekiant įgyvendinti visus šiuos tikslus, būtina skatinti mokinių verslumo ugdymą, tobulinti jų ekonominę mąstymą (Jelagaitė, Lukoševičius, 2011, p. 86).

Svarbu, kad mokykloje mokiniai gebėtų išsiugdyti verslumui reikalingas savybes, kurios suteiktų galimybę jaunam žmogui konkuruoti, rizikuoti, generuoti naujas savo idėjas.

Verslumo ugdymas akcentuojamas įvairiuose Lietuvos švietimo dokumentuose: Bendrosiose programose ir išsilavinimo standartuose (2008) (Patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2008 m. rugpjūčio 26 d. įsakymas Nr. ISAK-2433 Dėl pradinio ir pagrindinio ugdymo programų patvirtinimo (Žin., 2008, Nr. 99-384)). Nacionalinėje jaunimo verslumo skatinimo 2008 – 2012 m. programoje (Lietuvos Respublikos vyriausybės 2008 m. balandžio 2d. nutarimas, Nr. 339 Dėl nacionalinės jaunimo verslumo ugdymo ir skatinimo 2008 – 2012 metų programos patvirtinimo (Žin., 2008-04-22, Nr. 46-1728)). Lietuvos Valstybinės švietimo strategijos 2003 - 2012 m. nuostatų įgyvendinimo programoje (2003) (Lietuvos Respublikos seimo nutarimas 2003 m. liepos 4 d. Nr. IX-1700 Dėl valstybinės švietimo strategijos 2003-2012 metų nuostatų (Žin., 2003-07-18, Nr. 71-3216)). Ekonominio raštingumo ir verslumo ugdymo strategijoje (2004) pabrėžiama, kad reikia stiprinti verslumo ugdymą, kurio svarbą diktuoja smarkiai kintanti aplinka, tai pastebima analizuojant Europos Sąjungos bei Lietuvos patvirtintus dokumentus (Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas 2004 m. birželio 2 d. Nr. ISAK-835 Dėl ekonominio raštingumo ir verslumo ugdymo strategijos patvirtinimo (Žin., 2004-06-19, Nr. 96-3555)).

Apibendrinant galima teigti, kad verslumas, tai žmogaus įgimtų ir įgytų savybių rinkinys, kuris padeda siekti iškeltų tikslų. Tai ne tik priimti ir palaikyti naujoves, atėjusias iš besikeičiančios aplinkos, bet ir prisiimti atsakomybę ir riziką už padarytus sprendimus. Verslumo ugdymas nuo mažens turi didelės įtakos vaiko savarankiškumui, atsakomybei ir inovatyvumui. Todėl verslumas turi būti ugdomas jau mokykloje, mokant vaikus teorines žinias pritaikyti praktikoje.

1.2 Verslumo ugdymo teisinė reglamentacija

Įstojus į Europos Sąjungą (toliau ES) 2004 metais, Lietuva įsipareigojo vykdyti ES numatytus tikslus. Vykdamas ES įsipareigojimus būtina keisti švietimo sistemą artimesnę ES. Tai turi įtakos ir Lietuvos švietimo sistemos pasikeitimams. Su švietimu siejami svarbūs ES strateginiai siekiai, turi būti sukurta žiniomis grįsta, konkurencinga ir visus įtraukianti

ekonomika. Sprendžiama žmonių užimtumo problema. Švietimas - tai vienas kertinių ES politikos ramšių. Žmonių išsilavinimas, jų žinios ir kompetencijos svarbūs Europos ateičiai, tai įmanomą pakeisti, keičiant požiūrį į švietimą. (Europos bendrijų komisijos pranešimas, 2006).

Remiantis 2002 metų Lietuvos Švietimo ir mokslo ministerijos kolegijos patvirtintomis visuotinio ekonominio raštingumo strategijos gairėmis, 2004 metais parengta Ekonominio raštingumo ir verslumo ugdymo strategija. Strategijoje numatyti bendrojo lavinimo mokyklų mokymo turinio ir ugdymo proceso pakeitimai ir papildymai, siekiant įdiegti ekonominio raštingumo mokymą ir verslumo ugdymą. Lietuva remdamasi Europos nuostatomis turi kryptingiau bei sparčiau siekti bendrų tikslų, todėl šalies švietimui reikia orientuotis į Europos švietimo erdvę. Lietuva ypatingą dėmesį turi skirti mokyklų modernizavimui.

Sistemiškai mokyti verslumo visuose lygiuose, nuo pradinės mokyklos iki universiteto yra labai svarbu, tai pastebima analizuojant Ekonominio raštingumo ir verslumo strategiją, kurioje teigiama, kad Europos Taryba 2000 m. Lisabonoje išskyrė penkis pagrindinius įgūdžius: IKT gebėjimai, technologinė kultūra, užsienio kalbos, verslumas, socialiniai gebėjimai. Vienas iš šių įgūdžių yra verslumas, kuris gali suteikti kompetenciją žmonėms, gyvenantiems šiandieninėmis ekonomikos sąlygomis.

Verslumas Europos Sąjungoje yra laikomas viena svarbiausių kompetencijų. Besikeičianti visuomenė formuluoja švietimui naujus uždavinius, kiekvienais metais vis daugiau dėmesio skiriama jaunų žmonių verslumo kompetencijai ugdyti. Ugdant verslumo kompetenciją, skatinamas naujovių ieškojimas, ugdomas pasitikėjimas savimi bei kūrybiškumas (Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas 2004 m. birželio 2 d. Nr. ISAK-835 Dėl ekonominio raštingumo ir verslumo ugdymo strategijos patvirtinimo (Žin., 2004-06-19, Nr. 96-3555)).

Valstybinės švietimo strategijos 2003 – 2012 metų nuostatose formuojant Lietuvos, kaip būsimos Europos Sąjungos valstybės raidą, išskiriami trys prioritetai: žinių visuomenė, saugi visuomenė ir konkurencinga ekonomika. Čia tai pat pabrėžiamas švietimo vaidmuo. Strategijos nuostatos papildė valstybės ilgalaikės raidos strategiją ir nusako Lietuvos švietimo plėtotos tikslus bei priemones jiems įgyvendinti, pabrėžiant pagrindinius 2003 - 2012 metų siekius (Lietuvos Respublikos seimo nutarimas 2003 m. liepos 4 d. Nr. IX-1700 Dėl valstybinės švietimo strategijos 2003-2012 metų nuostatų (Žin., 2003-07-18, Nr. 71-3216)).

Atsižvelgiant į visuomenei tenkančius dabarties iššūkius ir Valstybės ilgalaikės raidos strategijoje apibrėžtus žinių visuomenės, saugios visuomenės ir konkurencingos ekonomikos prioritetus, strategijoje išskiriami ir su verslumo ugdymu susiję uždaviniai. Vykdamas

Valstybinę švietimo strategiją numatyta: „padėti asmeniui suvokti šiuolaikinį pasaulį, įgyti kultūrinę bei socialinę kompetenciją ir būti savarankišku, veikliu, atsakingu žmogumi, norinčiu ir gebančiu nuolat mokytis bei kurti savo ir bendruomenės gyvenimą. Padėti asmeniui įgyti profesinę kvalifikaciją, atitinkančią šiuolaikinį technologijų, kultūros bei asmeninių gebėjimų lygį, ir sudaryti sąlygas mokytis visą gyvenimą – nuolat tenkinti pažinimo poreikius, siekti naujų kompetencijų ir kvalifikacijų, reikalingų jo profesinei karjerai ir gyvenimo įprasminimui“ (Lietuvos Respublikos seimo nutarimas 2003 m. liepos 4 d. Nr. IX-1700 Dėl valstybinės švietimo strategijos 2003-2012 metų nuostatų (Žin., 2003-07-18, Nr. 71-3216)).

Valstybinėje švietimo strategijoje ir jos pateiktose įgyvendinimo priemonėse įvardinama, kad turi būti sustiprintas dėmesys verslumui skatinti visuose švietimo lygiuose. Ekonominio raštingumo pradmenis turi įgyti visi pradinės mokyklos mokiniai. Verslumo įgūdžiai turi būti ugdomi visiems mokiniams ir studentams (Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas 2003 m. liepos 4 d. Nr. IX-1700 Dėl Valstybinės švietimo strategijos 2003 - 2012 m. nuostatų (Žin., 2003-07-18, Nr. 71-3216)).

Lietuvos Respublikos Švietimo įstatyme (2011) vienas iš švietimo tikslų yra „nustatyti asmens kūrybinius gebėjimus ir pagal tai padėti jam įgyti kompetencijų ir (ar) kvalifikaciją, atitinkančią šiuolaikinį kultūros bei technologijų lygį ir padedančią jam įsitvirtinti ir sėkmingai konkuruoti tolydžiai kintančioje darbo rinkoje, perteikti technologijų, ekonomikos ir verslo kultūros pagrindus, būtinus šalies ūkio pažangai, konkurencingumui bei darniai raidai laiduoti, sudaryti sąlygas nuolat tenkinti pažinimo poreikius ir tobulėti mokantis visą gyvenimą“. Šis tikslas siejasi su numatytais ES tikslais - kurti konkurencingą, žiniomis grįstą visuomenę. Lietuvoje keičiantis švietimo sistemai, keičiasi ir mokyklos, kurios ugdo mokinius atsižvelgiant į Europos Sąjungos numatytas gaires (Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas 2011 m. kovo 17 d. Nr. XI-1281 (Žin., 2011-03-31, Nr. 38-1804)).

Nacionalinėje jaunimo verslumo ugdymo skatinimo 2008 - 2012 metų programoje numatyta, kad ji prisidės prie pagrindinės Lietuvos Respublikos plėtros – ypač švietimo, ekonomikos, darbo rinkos, viešųjų paslaugų verslo, taip pat regionų – strateginių nuostatų įgyvendinimo. Šios programos uždaviniais įvardijama, kad turi būti sukurtos, įdiegtos ir tobulintos verslumo ugdymo priemonės, kuriomis būtų skatinama jaunimo verslo pradžia, jaunųjų ūkininkų plėtra; stebima jaunimo verslumo situacija, būtų informuotos valstybės institucijaos ir visuomenė apie verslumo skatinimą Lietuvoje. Programos tikslai glaudžiai susiję su verslumo ugdymu mokykloje, numatoma sukurti naujų verslumo ugdymo metodikų, orientuotų į praktinį ir visuotinį jaunimo verslumo ugdymą, neformaliojo ugdymo rėmimo, palankios verslui visuomenės nuomonės formavimo priemonių, tobulinama pedagogų

kvalifikacija verslumo srityje (Lietuvos Respublikos vyriausybės 2008 m. balandžio 2d. nutarimas, Nr. 339 Dėl nacionalinės jaunimo verslumo ugdymo ir skatinimo 2008 – 2012 metų programos patvirtinimo (Žin., 2008-04-22, Nr. 46-1728)).

Apibendrinant, galima teigti, kad visų dokumentų tikslas yra vienas – švietimas ir švietimo sistemos tobulinimas, atsižvelgiant į numatytus ES tikslus.

Verslumo kompetencija yra viena iš prioritetinių kompetencijų, akcentuojamų Lietuvos bei Europos Sąjungos švietimo dokumentuose, kuriuose pabrėžiama, kad verslumo kompetencija yra svarbi didinant žmonių verslumą tiek Europos Sąjungoje, tiek Lietuvoje. Jos išugdytas siejamas su aukšta asmens savarankiško gyvenimo kokybe. Kadangi verslumo kompetencija neįgyjama kaip tradicinė kvalifikacija, ji turi būti kryptingai ir kompleksiskai ugdoma visuose lygiuose, nuo pradinės mokyklos iki universiteto. Tačiau verslumo kompetencija turi būti suformuota bei plėtojama mokykloje, kur į verslumo įgūdžių lavinimą ir verslumo kompetencijos ugdymą įsitraukia mokytojas ir tai kuria mokiniuose.

1.3 Verslumo ugdymas bendrojo ugdymo mokykloje

Ugdymas, tai bendriausia pedagogikos kategorija, apimanti augimą, švietimą, mokymą, lavinimą, auklėjimą, formavimą. L. Jovaiša (2007) šį procesą apibūdina kaip „asmenybę, kuriantį žmonių bendravimą sąveikaujant su aplinka bei žmonijos kultūros vertybėmis“ (Jovaiša, 2007, p.311). Ugdymo proceso metu svarbiausia mokinio ir mokytojo sąveika.

Bendrojo ugdymo mokyklos - įstaigos kuriose vykdomas formalusis ir neformalusis švietimas. Sąvoka formalusis ugdymas galima apibūdinti kaip ugdymą, kurio metu mokiniai ugdomi pagal Bendrąsias ugdymo programas, kurios reglamentuotos Lietuvos įstatymų. Kiekviena ugdymo institucija turi savo ugdymo programą, kurios turiniu, perteikimo būdais ir metodais siekiama numatyto rezultato.

Mokykla vadovaudamasi Bendrosiomis programomis, formuoja mokyklos ir klasės ugdymo turinį pritaikydami pagal klasių ir mokinių poreikius taip, kad mokiniai pagal savo išgales pasiektų kuo geresnių rezultatų. Sukurtas ugdymo turinys turi sudaryti palankias sąlygas ugdymo procesui, kuris įtrauktų mokinį į aktyvų ir sąmoningą mokymąsi bei numatytų ugdymo procese taikyti aktyvius mokymo ir mokymosi metodus. Bendrosios programos ugdymo tikslas – „plėtoti dvasines, intelektines ir fizines asmens galias, ugdyti aktyvų, kūrybingą, atsakingą pilietį, įgijusį kompetencijas, būtinas sėkmingai socialinei integracijai ir mokymuisi visą gyvenimą“. Mokinys mokindamasis pagal Bendrąją programą turi tapti pasitikinčiu savimi, atsakingu, kūrybišku žmogumi. Būti komunikabiliu ir palaikyti gerus santykius su aplinkiniais (Bendrosios ugdymo programos, 2008).

Siekiant įgyvendinti Bendrosiose programose numatytus tikslus viena iš kompetencijų kuri reikalinga, kad būtų pasiekti tikslai yra verslumo kompetencija. Analizuojant dokumentus pastebima, kad verslumo kompetencija iškeliamą kaip atskira kompetencija, kuri neįgyjama kaip tradicinė, todėl ji turi būti kryptingai ir kompleksiskai ugdoma visuose ugdymo lygmenyse, nuo pradinės mokyklos iki universiteto. Integruojamųjų programų gairėse (2005) verslumo kompetencija išskiriama tarp kitų kompetencijų, tokių kaip: komunikavimas gimtąja bei užsienio kalbomis; mokėjimas mokintis; pilietiškumas; matematinis, gamtamokslis, technologinis raštingumas. Šis kompetencijų sąrašas papildo bendrųjų kompetencijų sąrašą, leisdamas mokiniams įgyti papildomų kompetencijų reikalingų gyvenimui baigus ugdymo instituciją (Vingelienė, Jarienė ir kt., Integruojamų (papildomų) programų gairės, 2005).

Ekonominio raštingumo ir verslumo strategijoje (2004) pažymima, kad pagrindinėje ir pradinėje mokykloje verslumo ugdymo tikslas yra ugdyti mokinių asmenines savybes: kūrybiškumą, iniciatyvumą ir nepriklausomybę. Šios savybės skatina verslumo nuostatų ugdymą ir bus naudingos tolimesniame gyvenime. Mokymas turi suteikti žinias apie verslo pasaulį ir pradinį supratimą apie verslininkui būdingas savybes. Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosiose programose (2008) pateikiamos gairės, kokia kryptimi mokytojas turi mokyti verslumą visuose bendrojo lavinimo lygiuose. Bendrojo ugdymo mokyklose verslumo programa gali būti:

- integruojama į pagrindinį ir vidurinį ugdymą;
- integruojama formaliame ir neformaliame ugdyme;
- organizuojant projektinius darbus;
- mokomosiose mokinių bendrovėse.

Mokytojas ugdydamas verslumą mokykloje turi keletą būdų kaip tai padaryti. Verslumą galima integruoti į vieną ar kelis mokomuosius dalykus, palaipsniui integruojamoji programa gali išaugti į atskirą dalyką, jis gali būti įtraukiamas į visus dalykus ir daugelį mokyklos gyvenimo sričių.

Verslumo ugdymas bendrojo lavinimo mokykloje suprantamas plačiai ir akcentuojamas kaip: savarankiškumas, atsakomybė, inovatyvumas bendrąja prasme. Mokinys turi suvokti, kas yra verslas, turėti verslo pagrindus, ugdytis asmenines savybes. Ugdytis bendravimo ir visuomeninius gebėjimus, skaitmeninius gebėjimus, ekonomikos žinias, finansinį raštingumą, ateities planavimą.

Siekiant įgyvendinti ekonomikos ir verslumo gebėjimų ugdymo mokykloje tikslą, mokiniai turi įgyti ekonomikos pagrindus ir kryptingai ugdytis verslumo gebėjimus. Programoje ekonominis raštingumas ir verslumas siejamas kaip vienas integruojamasis dalykas, šiuo atveju atsižvelgiant į darbo temą nagrinėjamas tik verslumas. Detaliau

analizuojant verslumo mokymo turinį 5 - 8 klasių mokiniai pamokų metu: vertina žmonių pasirinkimo padarinius dabarčiai ir ateičiai, žmogaus elgesį įvairiomis aplinkybėmis, skaičiuojant kainų pokyčius. Geografijos pamokų metu mokiniai aiškinasi, kokie verslai plėtojami jų aplinkoje. Aiškinasi kuo gamintojas skiriasi nuo verslininko. Kokias sąlygas sudaro laisvoji prekyba, kaip kelti šalies gyvenimo lygį. Technologijų pamokų metu aiškinasi fizinio kapitalo naudojimo svarbą, kokį poveikį technologijos daro prekės kūrimui (Pagrindinis ugdymas, ekonomikos ir verslumo turinio apimtis 5 - 8 klasėje).

9 - 10 klasių mokiniai integruotų verslumo pamokų metu: turi suvokti, kad žmogus turi priimti racionalius sprendimus, įvertindamas alternatyvias sąnaudas. Mokiniai mokosi sudaryti asmeninį arba šeimos biudžetą. Aptaria planavimo svarbą žmogaus gyvenime. Mokosi nusistatyti asmeninius finansinius tikslus. Susipažįsta su verslo organizavimo formomis, jas lygina pagal privalumus ir trūkumus. Aiškinasi verslo vaidmenį visuomenėje. Aptaria kokių savybių turi turėti verslininkas. Ugdosi savo verslumo gebėjimus. Nagrinėja našumo veiksnius ir jų įtaką gamybai. Vertina žmogiškųjų išteklių kokybės įtaką darbo našumui (Pagrindinis ugdymas, ekonomikos ir verslumo turinio apimtis 9 - 10 klasėje). Be šių apraše pateiktų gairių būtina pabrėžti, kad 9 - 10 klasėje ekonomikos ir verslumo dalykas yra privalomas.

11 - 12 klasėse mokiniai mokomi tokių sąvokų kaip, verslumas, verslas, verslininkas ir vadovas, lyderystė. Verslo įmonės įkūrimas, valdymas ir likvidavimas. Verslo organizavimo formas. Analizuoja mokymosi ir mokslo vaidmenį verslui, investavimo į verslą galimybes ir rizikos vertinimą. Vyriausybės mokesčių politiką bei kitų verslą reglamentuojančių priemonių įtaką verslo sprendimams įgyvendinti. Veiksmingo bendravimo ir bendradarbiavimo gebėjimų ugdymą. Verslo planą. Karjeros planavimą. Turi išmanyti verslo etiką (Vidurinis ugdymas, ekonomikos ir verslumo turinio apimtis 11 - 12 klasėje).

Bendrojoje programoje (2008) pateiktame ugdymo turinyje verslumo ugdymas mokykloje siejamas su verslo pažinimu, jame mažai kalbama apie kūrybiškumą, iniciatyvumą. Turinyje pateikiamos gairės, kuriomis vadovaujantis ugdomas verslumas mokykloje, tik nuo mokytojo kompetencijos ir supratimo apie verslumo ugdymo svarbą priklausys, ar mokytojas mokiniams į mokymąsi padės pažvelgti kūrybiškai ir inovatyviai ir ar iš vis ugdys verslumą savo dalyko pamokoje.

Mokytojas, kuris pataria, konsultuoja, bet nedalyvauja ugdomojoje veikloje, mokinius motyvuoja siekti rezultatų, kurie tenkina ne mokytoją, o patį mokinį. Mokytojai taikydami į verslumą orientuotą mokymo modelį, naudodami tradicinius ir netradicinius būdus, įvairias veiklas, skatina moksleivių verslumą ir savarankišką mokymąsi. Pedagogai turi būti stebėtojai,

planuotojai, vertintojai, kurie bet kuriuo momentu gali numatyti ir pakreipti mokymosi procesą mokiniui ar mokinių grupei tinkama linkme (Janulaitienė, Rožukienė, 2008, p.37).

Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose akcentuojama verslumo ugdymo svarba, tačiau edukaciniame kontekste jam neskiriama pakankamai dėmesio (Zaleckienė, Žadeikaitė, 2008, p. 99). Todėl, kad verslumo ugdymo dalykas pradėtas integruoti visiškai neseniai. Ilgai verslumo ugdymas buvo neformalioje aplinkoje. Padėtis verslumo ugdymo srityje pradėjo keistis paskutiniu dešimtmečiu (Župerka, 2010, p. 299). Šiuo metu Lietuva yra priskiriama prie šalių, lyderiaujančių verslumo ugdymo srityje, turinti verslumo ugdymo strategiją, ji viena iš keturių šalių, kuriuose yra apibrėžti konkretūs verslumo gebėjimai. Tačiau ES ataskaitose nenurodyta, kad Lietuvoje verslumą ugdantiems mokytojams būtų sukurtos puikios sąlygos kvalifikacijos tobulinimui. Analizuojant mokslinę literatūrą pastebima, kad tik labai mažas procentas mokyklų, kurios įtraukia verslumo ugdymo užduotis į savo programas. Tai gali įtakoti metodų, priemonių bei specialistų trūkumas (Janulaitienė, Rožukienė, 2008, p.33).

Kai kuriuose užsienio šalyse, jaunimo verslumo ugdymui skiriamas itin didelis dėmesys, pavyzdžiui, Lenkijoje, Austrijoje, Liuksemburge, Airijoje, Suomijoje, Nyderlanduose verslumą ugdyti pradama jau nuo pradinės mokyklos (Zaleskienė, Žadeikaitė, 2008, p. 99). Žinoma, daugelis Europos šalių nors ir įsipareigojo skatinti verslumo ugdymą įvairiuose lygiuose, tačiau verslininkystė nėra plačiai dėstomas dalykas švietimo sistemoje (Strazdienė, Garalis, 2006, p. 156). Vertinant pažangą verslumo ugdyme nustatyta, kad tik šešiose ES valstybėse verslumas buvo įtrauktas į nacionalines pagrindų programas ir bendrą vidurinę ugdymą, įgyvendinant tokias priemones, kaip mokytojų rengimas, mokymo medžiagos parinkimas ir kt. (Towards Greater Cooperation and Coherence in Entrepreneurship Education, 2010). Ne mažiau dėmesio verslumo ugdymui skiria ir Italija įdiegdama priemonę – alternatyvų mokyklinį darbą kaip praktinio parengimo metodą vidurinėms ir profesinėms mokykloms. Mokiniai gali būti įtraukti į imitacinių įmonių darbą, pritaikant darbo metodą „mokymasis dirbant“ glaudžiai bendradarbiaujant tarp švietimo institucijų ir įmonių. Panašiomis priemonėmis verslo ugdymas vyksta ir Jungtinėje Karalystėje. Ten taip pat vykdomas verslo ugdymas bendradarbiaujant tarp švietimo institucijų ir įmonių bei vyriausybe. Tos pačios strategijos laikosi ir Norvegijos vyriausybė, kad dėmesys verslumui ir inovacijoms turi būti formuojamas jau ankstyvajame amžiuje, pradedant pradinėmis mokyklomis, baigiant koledžais ir universitetais, nukreipdama švietimo sistemą į verslininkystės kultūros ugdymą (Strazdienė, Garalis, 2006, p. 157-159).

Apibendrinant gali teigti, kad verslumo ugdymas bendrojo lavinimo mokyklose yra reglamentuotas dokumentais, kuriuose pateikiamos gairės ir mokymo turinys, kaip mokytojas

turi integruoti verslumą į mokomuosius dalykus. Verslumo ugdymas integruojamas į dorinio ugdymo, gamtamokslinio ugdymo, geografijos, istorijos, informacinių technologijų ir komunikacijų, matematikos ir technologijų mokomuosius dalykus. Tiesa, Integruojamoji verslumo programa yra tik rekomendacinio pobūdžio ir jos įgyvendinimas priklauso nuo mokyklų ir mokytojų iniciatyvos. Siekiant įgyvendinti ekonomikos ir verslumo gebėjimų ugdymo mokykloje tikslą, mokiniai turi įgyti ekonomikos pagrindus ir kryptingai ugdytis verslumo gebėjimus. Analizuojant mokslinę literatūrą pastebima, kad tik labai maža dalis mokyklų, verslumo ugdymą įtraukia į savo mokyklų programas.

1.4 Verslumo ugdymas pradinėje mokykloje

Edukologijos terminų žodyne *pradinė mokykla* yra apibrėžiama kaip formaliojo švietimo pirmasis laikotarpis. Pradinėje mokykloje mokomi ir auklėjami vaikai nuo 6 - 7m. iki 10 - 11m. arba ilgiau. Lietuvoje pradinis ugdymas tęsiasi 4 metus (Jovaiša, 2007, p. 227). Švietimo įstatymo pakeitime (2011) pažymima, kad „Pradinis ugdymas vykdomas pagal ketverių metų pradinio ugdymo programas. Jos įgyvendinamos vadovaujantis Pradinio ugdymo programos aprašu, Pradinio ugdymo bendrosiomis programomis, bendraisiais ugdymo planais, kuriuos tvirtina švietimo ir mokslo ministras. Pradinis ugdymas gali būti vykdomas kartu su dailės, muzikiniu, meniniu, sportiniu ar kitu ugdymu“ (Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas 2011 m. kovo 17 d. Nr. XI-1281 9 st. 2 punktas (Žin., 2011-03-31, Nr. 38-1804)).

Jaunų žmonių požiūris, įgūdžiai ir gautos žinios formuojasi ikimokyklinio ir pagrindinio ugdymo metu bei tęsiasi visą tolesnį jo gyvenimą (Župerka, 2010, p. 301). Erik H. Erikson (cit. pagal Jurėnienė, 2004) teigia, kad tai pasiruošimo suaugusiųjų gyvenimui metai. Šiuo laikotarpiu svarbūs tampa veiklos rezultatai. Vaikai išmoksta naudotis įrankiais ir tai jiems leidžia pasijausti vertingiems. Bet jie patiria darbštumo ir nesėkmės, menkavertiškumo krizę. Vaikas daug bando, daug dirba, bet jam ne visada pasiseka, ir jis jaučiasi menkas. Suaugusiųjų uždavinys - padėti jam sėkmingai dirbti ir apsaugoti nuo per didelių reikalavimų sau bei kitiems, kurie gali pažadinti menkavertiškumo jausmą. Apskritai tai yra darbštumo ir greito besiplečiančio pažinimo laikotarpis. Pagrindiniai šio laikotarpio uždaviniai yra draugystė, įgūdžių mokymasis, savęs vertinimas, konkrečios operacijos ir komandiniai žaidimai. Svarbiausias šio amžiaus tikslas, padedant suaugusiajam išspręsti krizę ir įvykdyti uždavinius - mokymąsi ir ugdymąsi (Jurėnienė, 2004).

Pradėjus lankyti mokyklą, vaikui prasideda nauja veikla. Atsiranda naujų mokymosi formų, kurios papildo senąsias. Tuo metu prasideda mokymasis, jis yra privalomas. Nauja veikla tampa planinga, organizuota (Pileckaite - Markoviene, Nasvytiene ir kt., 2004).

Mokykla vaiko gyvenime užima labai svarbų vaidmenį. Jis mokosi to, ką moko mokytojas, ir mokosi gyventi bendruomenėje kartu su bendraamžiais. Taip augdamas vaikas, yra nuolat lyginamas su kitais bendraamžiais, jie konkuruoja tarpusavyje, taip mokydami vieni iš kitų (Pileckaite –Markoviene, Nasvytiene ir kt., 2004). R. Juodagalvienės, J. Paužos (2001) atlikti tyrimai rodo, kad mokymasis bendradarbiaujant pakeičia, pagerina grupės narių tarpusavio santykius. Pagerėja savęs vertinimas. Dirbant mažomis grupelėmis šiek tiek pagerėja žinių suvokimas, praturtėja žodynas, labai pagerėja žodžių analizė. Šis tyrimas tik įrodo, kad mokiniai bendradarbiaudami mokosi vieni iš kitų ir tai pagerina jų pačiu psichologinę būseną bei mokymosi rezultatus.

Pradinio ugdymo Bendrosios programos nuostatose (2008) įvardijama, kad pradinis ugdymas turi būti orientuotas į vaiką, sudaromos tinkamos sąlygos atsiskleisti vaiko gabumams. Ugdymo turinys turi būti integralus, visapusiškas, apimantis ne tik žinias ir gebėjimus, bet ir jautimus, pojūčius, vaizduotę. Ugdymas turi apimti tiek individualius vaiko gebėjimus, tiek atitikti visos grupės poreikius. Vaikai perteikiamą turinį turi suprasti ir pažinti suprantamame kontekste. Mokinių ugdymas orientuojamas į interpretaciją, kūrybiškai žvelgiama į atliekamas užduotis. Mokymo procesas turi būti aktyvus, užduotis atliekant praktiškai. Stiprinant motyvaciją, vaikui mokymasis turi teikti džiaugsmą (Pradinis ugdymas bendrosios nuostatos, 2008).

Išskirtinė pradinio ugdymo esmė – integralumas. Pradinis ugdymas turi būti vientisas mokymas, apimantis visus mokomuosius dalykus. Mokymas vyksta žvelgiant iš vaiko pozicijos, realių situacijų mokymas vaikui suteikia praktinių žinių ir įgūdžių, kaip elgtis vienoje ar kitoje situacijoje. Atsižvelgiant į ES švietimo dokumentuose akcentuojamas kompetencijas, pradinėje mokykloje jos ugdomos per visų dalykų pamokas. Tarp šių kompetencijų išskiriama ir verslumo kompetencija. Verslumo ugdymas pradinėje mokykloje kaip ir bendrojo ugdymo mokykloje grindžiamas ekonominio raštingumo ir verslumo programomis ir jose numatytais gairėmis, atskiros programos pradinėms mokykloms nėra (Pradinis ugdymas integravimo galimybės, 2008).

Pradinės mokyklos ugdymo turinyje tokia sąvoka, kaip verslumas, nėra išskiriama. Verslumo ugdymą šiame laikotarpyje galima suvokti plačiąja prasme, kaip kūrybiškumą, inovatyvumą, užsibrėžtų tikslų siekimą. Ugdomas ne tik verslą kuriantis žmogus, bet ir kiekvienas, norintis būti sėkmingu ir išsilaikyti darbo rinkoje.

Detaliai analizuojant pradinių klasių mokymo turinį pastebima, kad kiekviename mokomajame dalyke galima įžvelgti verslumo ugdymą.

1 lentelė. Mokomieji dalykai, kuriuose galima išvelgti verslumo ugdymo elementų

	Pamoka	Tikslas
Dorinis Ugdymas	Etika	Etikos mokymo pradinėje mokykloje tikslas – padėti mokiniui ugdytis moralines nuostatas, mastymą, teigiamas charakterio savybes, gyvenimo įgūdžius, tautiškumą ir teigiamą santykį su savimi ir kitais žmonėmis.
Kalbos	Lietuvių gimtoji kalba ir kitos gimtosios kalbos	Lietuvių kalbos mokomojo dalyko tikslas, atsižvelgiant į mokinio kalbinę, socialinę, kultūrinę brandą, padėti jam įgyti komunikavimo ir kultūrinės kompetencijos pradmenis, kurie sudarytų sąlygas mokomajai ir asmeninei veiklai pradinėje mokykloje ir tolimesnei darbinei veiklai.
Matematika	Matematika	Padėti mokiniams jau pradinėje mokykloje įgyti tokią matematikos žinių ir gebėjimų visumą, kuri įgalintų juos spręsti savo kasdienio gyvenimo problemas, sėkmingai mokytis toliau, skatintų domėtis matematika.
Socialinis ir gamtamokslinis ugdymas	Pasaulio pažinimas	Siekama, kad pradinėje mokykloje įgytų bendrą supratimą apie gamtą, socialinę bei kultūrinę aplinką, suprastų kaip ši aplinka veikia žmogų ir jo gyvenimo būdą, ugdytūsi reikiamus gyvenimui gamtinėje, socialinėje bei kultūrinėje aplinkoje gebėjimus, pozityvią pasaulėvoką ir vertybines nuostatas. Pradiniame ugdyme pasaulio pažinimas apima: pilietinį ugdymą, istoriją, geografiją, biologiją, fiziką, chemiją, tai pat žmogaus saugą ir sveikatą.
Meninis ugdymas	Dailė	Puoselėjant savitą vaikų pasaulėjautą nuosekliai, patraukliai ugdyti dailės raiškos gebėjimus ir estetinį suvokimą; sudaryti sąlygas kūrybinėms galioms plėtotis.
	Technologijos	Sudaryti mokiniams prielaidas, suvokti buityje kylančias problemas, jų sprendimo principus bei ugdyti gebėjimus, padedančius, kaip vartotojui orientuotis rinkoje.
	Muzika	Puoselėti prigimtinių vaiko muzikalumą, ugdyti kūrybinius ir atlikimo gebėjimus, estetinę nuovoką, plėtoti emocijų ir jausmų sritis, intelektą.

1 lentelės tęsinys kitame puslapyje

1 lentelės tęsinys

Meninis ugdymas	Šokis	Puoselėjant prigimtinį vaiko kinestetinį ir kūrybinį savitumą padėti įgyti šokio kompetencijos ir estetinės patirties pagrindus, laiduojant tolesnį sėkmingą ugdymąsi.
	Teatras	Teatro dalyko pradinėse klasėse tikslas - per kokybišką patirtį skatinti mokinių brandumą, ugdyti pažinimo išgales, padėti įgyti teatro kompetencijos pradmenis ir panaudoti kultūriniame klasės gyvenime.

Šaltinis: sudaryta pagal Pradinio ugdymo bendrąsias programas, 2008

Apibendrinat, pateiktą lentelę galima teigti, kad pradinėse klasėse verslumas, kaip ir visas kitas mokymas, yra integralus. Visi mokomieji dalykai, jų tarpe ir verslumas yra nukreipti į bendrą ugdymo tikslą – išugdyti pasitikinčią savimi, atsakingą, kūrybišką asmenybę.

V. Klarkas (cit. Pagal Klimienė, 2001) teigia, kad mokykloje, mokomoji medžiaga turi būti siejama su gyvenimu. Integruotas ugdymas reikalingas tam, kad ugdomas būtų bendrą pasaulio vaizdą. J. Klimienės atlikto tyrimo metu paaiškėjo, kad integruotas mokymas apsunkina mokytojų darbą, rengiantis pamokai reikia gerokai daugiau laiko ir energijos, bet nepaisant šių problemų, tai gali būti geresnio ir pažangesnio mokymo pradžia (Klimienė, 2001, p.71). Didėjant informacijos kiekiui, didėja ir mokymosi krūviai. Integruotasis ugdymas susiaurina mokymosi programas, pasirinktos reikalingiausios temos, kurios aktualios gyvenime. Rengiant integruotą ugdymo planą atkreipiamas dėmesys į mokinio vystimosi lygį, sukauptas žinias, patirtį, individualias savybės, tai leidžia mokinius sugrupuoti pagal jų gabumus, užduoties atlikimo tempą (Petrikienė, 2003, p.3-10). Pradinėje mokykloje mokytojas pagal sukurto mokymo planą, verslumą gali integruoti į asmenybės ugdymo programą, asmenybės kritinį mąstymą, veiklos idėjų paiešką ir generavimą, problemų sprendimą, planavimą, savo idėjų teikimą visuomenei, konkretaus verslo imitavimą bei mokėjimą dirbti komandoje (Janulaitienė, Rožukienė, 2008, p.38). Patį svarbiausią vaidmenį organizuojant ugdymo procesą atlieka mokytojas. Ankstyvojo ugdymo pedagogams tenka didžiulė atsakomybė tinkamai pradėti ugdymo procesą – jie turi ne tik padėti mokiniams įgyti elementarių užsienio kalbos žinių ir gebėjimų, bet ir formuoti vaikų mokymosi įgūdžius, skatinti juos domėtis, geriau pažinti pasaulį ir savo kraštą. Mokytojas taip pat turi atsižvelgti į individualius mokinių ypatumus, jų kognityvinės, emocinės, socialinės raidos poreikius ar sutrikimus. Planuojant ir organizuojant ugdymo procesą svarbu sukurti tinkamą ugdymuisi aplinką, pritaikant mokymosi erdvę ir parenkant tinkamas mokymo ir mokymosi priemones įvairiai kalbinei veiklai atlikti.

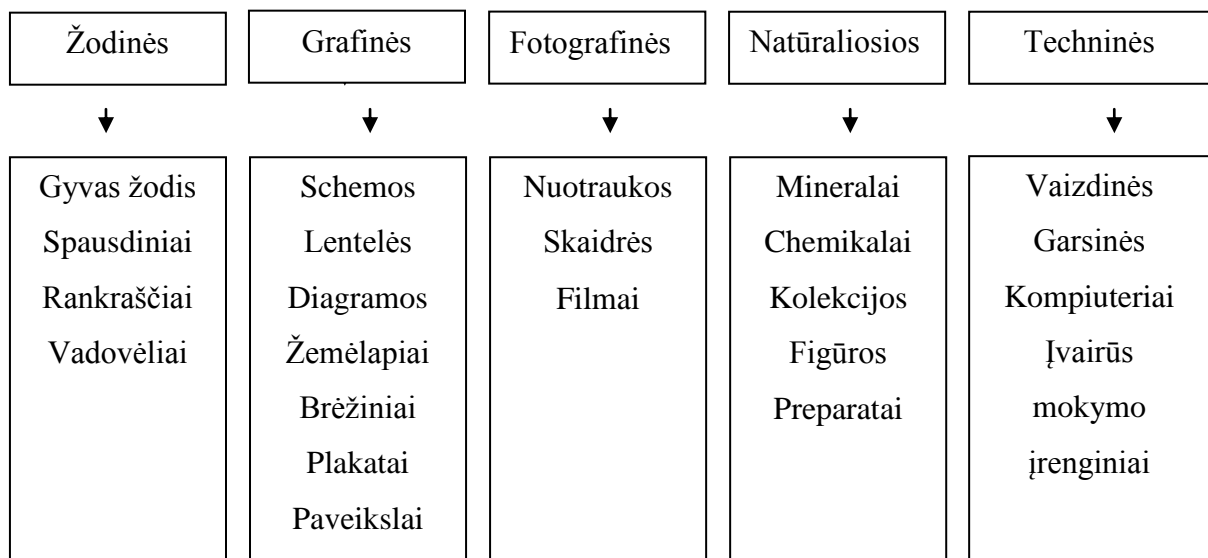
Mokytojas, planuodamas ugdymo procesą, turi taikyti modernias ugdymo technologijas. Pedagogas ugdymo proceso metu ne tik moko, bet ir siekia platesnių ugdymo tikslų. Mokytojas turi mokėti bendrauti su mokinių tėvais, bendruomene, kitomis mokymo institucijomis, tai padeda sustiprinti pedagoginį, metodinį, psichologinį pasirengimą (Žemgulienė, Montvilaitė, 2008). Ugdant verslumą reikalingas pedagoginis meistriškumas, tinkamai parinktos mokymo priemonės bei metodai pagerina mokymosi procesą.

Apibendrinat galima teigti, kad verslumo ugdymas pradinėje mokykloje – tai integralus visų dalykų mokymas, orientuotas į kūrybiškumą, asmeninių tikslų siekimą, savęs pažinimą, domėjimąsi aplinka bei individualių charakterio bruožų formavimąsi. Verslumo ugdymas pradinėje mokykloje nėra įvardijamas konkrečia sąvoka „verslumas“, bet jį galima išvelgti plačiąja verslumo prasme, tai visų ugdomųjų dalykų visuma, kuri ugdo asmenines įgimtas ir įgytas savybes, kurios reikalingos sėkmingam šių dienų žmogui.

2. VERSLUMO UGDYMU SKIRTŲ MOKYMO PRIEMONIŲ IR METODŲ PASIŪLA

2.1 Mokymo priemonės

Mokymo priemonės, tai mokymo proceso elementai, apimantys mokymo reikmenis, skirtus mokymo pojūčiams, suvokimui, vaizdiniams, mąstymui ir sugebėjimams, praktinio darbo mokėjimams ir įgūdžiams plėtoti. Priemonės, kurios naudojamos mokymo procese apibrėžti sunku, nes priemonės gali būti materialios, socialinės, daiktai ir reiškiniai. Mokymo priemonės padeda mokymosi procese pasiekti nustatytų mokymosi tikslų. Pagal L. Jovaišą (2007) mokymo priemonės skirstomos į:

1 pav. Mokymo priemonės

Šaltinis: sudaryta pagal Jovaišą, 2007, p.160

Mokymo priemonių yra įvairių, pradedant gyvu žodžiu, baigiant priemonėmis ir įrengimais padedančiais perduoti žinias. Mokykloje labiausiai paplitusi mokomoji priemonė – vadovėlis. Bendrojo ugdymo dalyko vadovėlius ir mokymo priemones, skirtus konkrečiam ugdymo tarpsniui arba klasei, ugdymo sričiai, integruotam kursui, dalykui arba moduliui, parenka mokyklos vadovas, suderinęs su mokyklos taryba (Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas 2011 m. lapkričio 30 d. Nr. V-2310 dėl bendrojo ugdymo dalykų vadovėlių ir mokymo priemonių atitikties teisės aktams įvertinimo ir aprūpinimo jais tvarkos aprašo patvirtinimo (Žin. 2011-12-20, Nr.: 155 -7372)). Mokymo priemonės padeda mokiniams ir mokytojoms siekti numatytų mokymosi tikslų. Ugdymo proceso metu mokytojas organizuodamas mokinių veiklą taiko tam tikras priemones, mokytojui tenka didelė

atsakomybė parenkant mokymo priemones, kurios bus naudojamos pamokos metu. B. Bitinas teigia, kad „ugdymo priemonės pasirinktos tinkamu būdu gali sustiprinti priemonės efektyvumą, kiti atvirksčiai susilpninti“ (Jovaiša, 2007, p.112-113).

2 lentelė. Verslumo ugdymo metodinės mokymo priemonės

Verslumo ugdymo mokymo priemonės skirtos pradinei mokyklai	Verslumo ugdymo mokymo priemonės skirtos 5 – 12 klasių moksleiviams.
Suiter M. C. Pirmieji finansiniai įgūdžiai 3 - 5 klasėms: mokytojo knyga. Vilnius: Garnelis, 2002.	Jučienė N. Verslumo gebėjimų ugdymas 9 - 10 klasėse. Metodinės rekomendacijos. Vilnius: In fleksum, 2012.
Suiter M. C. Pirmieji finansiniai įgūdžiai 3 - 5 klasėms: moksleivio knyga. Vilnius: Garnelis, 2002.	Jučienė N. Verslumo gebėjimų ugdymas 11 - 12 klasėse. Metodinės rekomendacijos. Vilnius: Ugdymo plėtotės centras, 2012.
Malčiauskienė A. ir kt. Pasirinkimų šalis. Ekonomika 3 - 6 klasių mokiniams. Vilnius: TEV, 2004.	Verslumo ugdymas: simuliaciniai žaidimai ir užduotys. Elektroninė mokytojo knyga. Vilnius: VšĮ Drąsinkime ateitį, 2011.
Malčiauskienė A. ir kt. Pasirinkimų šalis. Mokytojo knyga. Vilnius: TEV, 2005.	Mincienė L. Verslumo pradžios. Užduotys ir vertinimo pavyzdžiai. Kaunas: Dakra, 2000.
Verbickienė G. ir kt. Žingsnelis į ekonomiką. Užduočių sąsiuvinis 1 - 2 klasėms. Vilnius: TEV, 2004.	Mogišaitė L. Verslumo ugdymas. Vilnius: Sapnų sala, 2010.
Integruotas verslumo ugdymas dailės ir technologijų pamokose pradinėse klasėse. Metodinės rekomendacijos. Vilnius: Eugrimas, 2012.	

Verslumo ugdymo metodinės mokymo priemonės gali būti skirstomos į 2 grupes, tai priemonės skirtos 1 - 4 ir 5 - 12 klasėms.

Verslumo ugdymo metodines priemones skirtas pradinėms mokykloms, pradėta leisti 2002 metais. Pirmoji knyga išleista M. C. Suiter, joje pateikta mokomoji medžiaga iš serijos „Pirmieji finansiniai įgūdžiai“. Tai mokinio ir mokytojo knyga skirta 3 - 5 klasėms, tačiau gali padėti ugdyti verslumą moksleiviams nuo darželio iki baigiamųjų bendrojo lavinimo mokyklos klasių. Priemonė skirta išmokti, priimti geresnius sprendimus, taip pat kaip užsidirbti, leisti, taupyti, skolintis ir skolinti bei valdyti pinigus. „Pirmieji finansiniai

įgūdžiai”, tai mokytojo knyga, tačiau kiekvienai moksleivių amžiaus grupei siūlomas ir vadovėlis tėvams. Kadangi dažniausiai priiminėti ekonominius sprendimus vaikai mokosi iš tėvų, o šie moko vaikus remdamiesi savo patirtimi. Visos šios serijos knygos yra linksmos, informatyvios, jas parašė pripažinti finansų ir ekonominio švietimo srities ekspertai. Verčiant į lietuvių kalbą, jos buvo dalinai adaptuotos bei papildytos.

Užsienio patirtis ir mokomosios priemonės yra svarbios, tačiau ne mažiau svarbi ir lietuvių autorių mokymo patirtis. 2004 metais išleista lietuvių autorės G. Verbickienės ir kt. knyga „Žingsnelis į ekonomiką“. Tai užduočių sąsiuvinis 1 – 2 klasių mokiniams. Jis parengtas taip, kad pradinukas, atlikdamas praktines užduotis, susipažintų su paprasčiausiais ekonomikos terminais, suprastų, kas yra gamintojai, vartotojai, stygius ir kt. Ši mokomoji priemonė, ne tik svarbi, bet ir įdomi, kadangi knygelėje gausu galvosūkių ir įdomių užduočių, kurios žadina vaikų susidomėjimą, skatina mąstyti bei diskutuoti. Knygelė parengta taip, kad atliekant užduotis reikia spalvinti, skaičiuoti, piešti, karpyti bei klijuoti. Įdomi ir atitinkanti amžių veikla mokinius motyvuoja darbui. Mokytojams ir mokinių tėvams pagrindinius ekonomikos terminus padės geriau suvokti leidinio pabaigoje pateiktas žodynėlis, parengtas remiantis 2002 metų Ekonomikos ir verslumo mokymo programa ir standartais.

Kita mokomoji priemonė sudaryta kelių autorių: A. Malčiauskienė, D. Poškienė, B. Šinkūnaitė „Pasirinkimų šalis“ kaip komplektas, kurį sudaro dvi pratybų bei mokytojo knygos. Pirmoje ekonomikos mokomųjų priemonių komplekto knygelėje „Pasirinkimų šalis“, kuri yra skirta 3 - 5 klasėms, pateikiama medžiaga, kuri vaikus moko skaityti, rašyti bei skaičiuoti. Taip pat suteikiama informacija, kaip padaryti, kad mokinys būtų ne mokomas, o norėtų ir mokytusi pats bei suteikti jam pasitikėjimo, gebėjimo išsakyti ir apginti savo nuomonę, diskutuoti. Antroje knygelėje kalbama apie vartotojus, paklausą, pasiūlą, rinką, tarptautinę prekybą ir kt., bei baigiama visų pamokų kartojimu – spektakliu „Naujas paršelio Knysliuko kaklaraištis“. Mokytojo knygoje pateikta išsami 36 ekonomikos pamokų metodika.

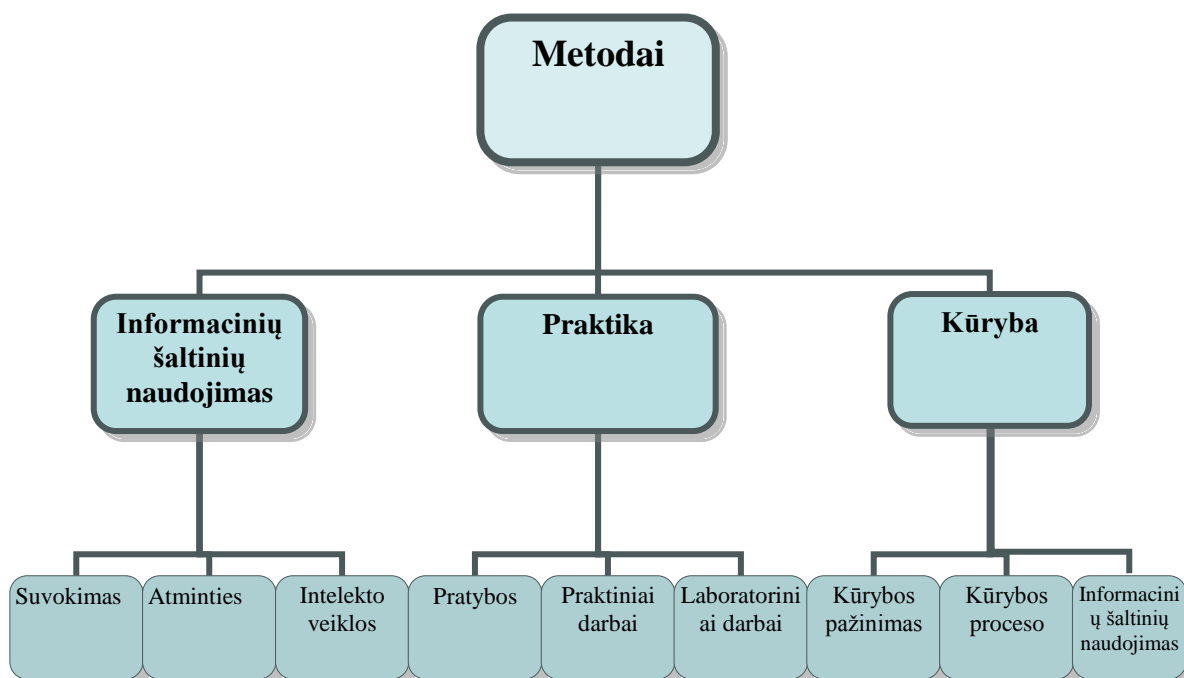
2011 metais, įgyvendintas ES struktūrinių fondų finansuojamas projektas: „Kūrybiškas kelias į verslumą“. Projekto rezultatas - metodinė priemonė, skirta pradinėms klasių mokytojams, „Integruotas verslumo ugdymas dailės ir technologijų pamokose pradinėse klasėse“. Metodinėje priemonėje pateikiami išplėstiniai pamokų planai. Priemonė parengta, pagal Pradinio ugdymo programą, verslumo ugdymas integruojamas į visų dalykų pamokas. Ši priemonė palengvina mokytojo darbą, integruojant verslumo ugdymą pradinėse klasėse.

Apibendrinant, tai kas išdėstyta, galima teigti, kad verslumo ugdymo metodinių priemonių, skirtų pradinėms mokykloms, yra. Tai Suiter M. C. Pirmieji finansiniai įgūdžiai 3 - 5 klasėms: mokytojo knyga. Vilnius: Garnelis, 2002. Suiter M. C. Pirmieji finansiniai įgūdžiai

3 - 5 klasėms: moksleivio knyga. Vilnius: Garnelis, 2002. Malčiauskienė A. ir kt. Pasirinkimų šalis. Ekonomika 3 - 6 klasių mokiniams. Vilnius: TEV, 2004. Malčiauskienė A. ir kt. Pasirinkimų šalis. Mokytojo knyga. Vilnius: TEV, 2005. Verbickienė G. ir kt. Žingsnelis į ekonomiką. Užduočių sąsiuvinis 1 - 2 klasėms. Vilnius: TEV, 2004. Integruotas verslumo ugdymas dailės ir technologijų pamokose pradinėse klasėse. Metodinės rekomendacijos. Vilnius: Eugrimas, 2012. Šios metodinės mokymo priemonės atitinka valstybės nustatytas gaires, kuriomis siekiama pradinėje mokykloje ugdyti verslumo kompetenciją.

2.2 Mokymo metodai

„Metodas (gr. Methodos – būdas) – planingas tiesos radimo kelias, grindžiamas empiriniu tyrinėjimu bei loginiu protavimu. Juo siekiama tam tikro tikslo, sprendžiant pažintinius ir praktinius uždavinius“ (Jovaiša, Vaitkevičius, 1989, p. 137). S. Šalkauskis (1992) tvirtina, jog mokymo metodas yra tikslingas ir nuoseklus mokomojo veikimo būdas, nukreiptas į mokymo tikslą ir suderintas tiek su mokinio prigimtimi, tiek su mokomojo dalyko ypatybėmis. R. Čiegis, S. Skučinskienė, A. Rakickas (2005) teigia, kad mokytojo vaidmuo tai pat labai svarbus. Kiekvienas dalykas perteikiamas per mokinio patirtį, padės jam pajusti mokymosi motyvą. Mokytojas turi būti konsultantas, kuris mokiniams padėtų pajusti, kad kiekviena atliekama veikla susijusi su jais. Mokymo metodai (2 pav.) padeda mokytojui perteikti žinias ir įgūdžius, kurie reikalingi mokiniui.

2 pav. Mokymo metodai

Šaltinis: sudaryta pagal Jovaiša, 2007, p. 160-165

Mokymo metodas taikomas, atsižvelgiant ne tik į mokslo procesą, bet ir į mokinį. Informaciniai metodai, tai greičiausias būdas perteikti susistemintas, apibendrintas žinias apie visuomenės patirtį. Mokytojas moko mokinius suvokti, įsisąmoninti žinias. Informaciniai metodai – suvokimo, atminties, intelekto veiklos. Suvokimo metodais galima įvardinti klausymą ir skaitymą. Atminties - mokymasis iš vadovėlio. Intelekto suvokimo metodas. Šis metodas lavina loginį - algoritminį mąstymą, atliekant bet kurį darbą. Visos vaizdinės priemonės parenkamos atsižvelgiant į dėstomą dalyką bei temos specifiką. Praktinių metodų esmė – veikla, su jau įgytomis žiniomis. Mokiniai pritaiko išmoktas žinias, atliekant užduotį. Žinių taikymas padeda įsiminti ir išsaugoti jas atmintyje. Praktiniai metodai turi būti taikomi neperkraunant mokinių praktine veikla, tai neskatina savarankiškumo, ypač kūrybiškumo, noro peržengti sukauptą patirtį, kurti naują, savitą. Kūrybiniai mokymo metodai nesutampa su žinojimu, kartais mąstymas pagal standartus netgi trukdo kūrybiškai mąstyti. Didaktika konkrečiai nenurodo kaip mokyti kūrybos, bet yra išskiriamos kelios metodų grupės, kurios padeda ugdyti kūrybingą asmenybę (Jovaiša, Vaitkevičius, 1989).

Pabrėžiant šių dienų švietimo tikslą – pagal kūrybinius gebėjimus padėti mokiniui įgyti kompetencijų ir (ar) kvalifikaciją, kad galėtų įsitvirtinti rinkoje, bei sudaryti sąlygas nuolat tenkinti pažinimo poreikius ir tobulėti mokantis visą gyvenimą, svarbu mokiniuose ugdyti kūrybiškumą. Nemažiau svarbus ir mokytojo tikslas, išmokyti mokinius teorines žinias pritaikyti praktikoje, siekiant savo veiklos tikslų kūrybiškai bet kritiškai mąstant.

Verslumas mokykloje turi būti ugdomas tiek teorinėmis, tiek praktinėmis žiniomis. Ugdant verslumą turi būti sąsajos tarp teorinių ir praktinių žinių, tada galima tikėtis teigiamų rezultatų. Nes anot J. Piaget (cit. pagal Jelagaitė ir kt., 2011) vaikai savo mąstymą, kaip ir visą kitą, ugdomi per veiklą. Veiklos procesai supažindina vaikus su reikiama informacija bei skatina mąstyti, o ne pasyviai vykdyti veiklą.

Ekonominio raštingumo ir verslumo strategijoje (2004) nurodomos veiklos, kuriomis gali būti ugdomas verslumas mokykloje, tai: projektai, mokymasis žaidžiant, paprastos dalykinės situacijos, ekskursijos į verslo įmones. Vyresnėse klasėse, kaip pavyzdį galima pateikti mokinių bendrovių veikla.

Autoriaus H. J. Albertso (cit. pagal Jelagaitė ir kt., 2011) teigimu, imitacinėse firmose ar mini bendrovėse, vaikams yra galimybė išmokti veikti savarankiškai patiems bei atsakyti už savo poelgius. Imitacinių firmų ar mini bendrovių veikla bei patirtis svarbi ir kasdienėse gyvenimo situacijose (Jelagaitė, Lukoševičiu, 2011, p. 88).

2008 – 2012 metų nacionalinėje jaunimo verslumo ugdymo skatinimo programoje pateikiama aplinkos analizė, kurioje rašoma, jog viena iš praktinio verslumo ugdymo metodikų – verslo praktinio mokymo firmos. 2006 – 2007 metais Lietuvoje veikė 48 Lietuvos

verslo praktinio mokymo firmos 32 - jose skirtingo tipo mokymo institucijose: universitetuose, kolegijose, profesinėse ir vidurinėse mokyklose. Dar viena praktinio verslumo ugdymo metodika – mokinių mokomosios bendrovės. 2006 – 2007 metais veikė 76 tokios mokinių mokomosios bendrovės 60 - yje Lietuvos mokyklų. Lietuvos mokinių mokomosios bendrovės veikia 28 - iose mokymo institucijose. Ekonomikos mokymas ir su tuo bene glaudžiausiai susijęs verslumo ugdymas yra sąlygojami ir visos aplinkos, pirmiausia mokyklos bendruomenės (Lietuvos Respublikos vyriausybės 2008 m. balandžio 2d. nutarimas, Nr. 339 Dėl nacionalinės jaunimo verslumo ugdymo ir skatinimo 2008 – 2012 metų programos patvirtinimo (Žin., 2008-04-22, Nr. 46-1728)).

Visos verslumo savybės ir gebėjimai turėtų būti ugdomi tiek formalioje tiek neformalioje aplinkoje: po pamokinėje veikloje, projektiniuose darbuose, seminaruose, žaidimuose, įmonių veiklos imitacijose, jaunimo darbas įvairiuose visuomeniniuose renginiuose ir t.t. Verslumas turi būti ugdomas kaip atsinaujinantis veiksnys. Žinios, kurias mokinys įgauna, turi būti nuolat atnaujinamos, tobulinamos. Verslumo ugdymas grindžiamas aktyvia, savarankiška mokinio veikla, skatinant mąstyti ir veikti. Mokinys, tai pagrindinis ugdymo proceso dalyvis, o mokytojas – konsultantas, patarėjas, padėjėjas. Kiekvienas mokinys ar mokinių grupė yra unikali, mokytojas turi planuoti, parinkti mokymo metodus, numatyti veiklą, kuri mokiniams būtų įdomi, įtraukianti ir atliepanti šiandienos aktualijas (Janulaitienė, Rožukienė, 2008, p.34).

Siekiant ugdyti verslumą yra taikomi įvairūs aktyvaus mokymo(si) metodai. Aktyvusis metodas - tai metodas, veikiantis ugdytinių fizinį, psichinį ir dvasinį mokymąsi ir išmokimą (Jovaiša, 2007, p. 15). Aktyviais mokymo metodais galima vadinti savęs pažinimo, mokymosi bendrauti ir bendradarbiauti, grupės formavimo, projektinio darbo, problemų ir konfliktų sprendimo, idėjų ieškojimo, kūrybinio mąstymo, vaidybinių situacijų, iniciatyvumo skatinimo, diskusijų, interviu, refleksijos, įvertinimo metodus. Svarbu žinoti, kad metodai skiriasi savo paskirtimi. Vieni labiau tinka gautos informacijos įsisavinimui, kiti individualiam darbui, tretieji mokymuisi grupėje ar įvairių asmenų savybių ugdymui. Norint pasiekti gerų rezultatų, mokytojas turėtų pateiktus metodus derinti tarpusavyje (Rajeckas, Tereceviečienė, Gedvilienė, 1999).

Verslumo ugdymui nėra netinkamų mokymo metodų bei priemonių. Kiekvienas pedagogas gali įtraukti į savo dėstomą dalyką verslo ugdymo metodus, priemones ar pasirenkamuosius ekonomikos ir verslumo modulius: imitacinių įmonių kūrimo, verslo planų rengimo, mokymosi tvarkyti asmeninius finansus ir pan. (Vingelienė, Jarienė ir kt., Integruojamų (papildomų) programų gairės, 2005). Mokytojas turi skatinti mokinių savarankišką mąstymą, jų aktyvų interpretacinį santykį su mokomąja medžiaga, mokymąsi iš

patirties. Organizuodamas mokymosi veiklas mokytojas parenka tokius mokymo metodus, kurie atitiktų mokinio sukauptą patirtį, sugebėjimus, polinkius, mokymosi stilių, pasirengimą mokytis, turimus išteklius ir priemones, emocinį klasės klimatą. Mokymosi medžiaga ir metodai turi skatinti įvairią aktyvią mokinių veiklą: ieškoti, klausti, pritaikyti, tyrinėti, bandyti, analizuoti, kurti, spręsti problemas (Pradinio ir pagrindinio ugdymo Bendrosios programos, 2008).

Apibendrinat galima teigti, kad verslumo ugdymo mokymo metodai, tai aktyvūs mokymo metodai, kurie mokinius skatina pažinti save, mokytis bendrauti ir bendradarbiauti, problemų ir konfliktų sprendimo, kūrybinio mąstymo, diskusijų, refleksijos, grupinio darbo, idėjų ieškojimo bei su verslu susijusių užduočių sprendimo.

3. VERSLUMO UGDYMIUI SKIRTŲ MOKYMO PRIEMONIŲ TAIKYMO GALIMYBĖS : PRADINIŲ KLASIŲ MOKYTOJŲ PATIRTIS

3.1 Tyrimo metodika

Darbe taikoma tyrimo metodika pasirinkta atsižvelgiant į darbo tikslus, uždavinius teorinėje darbo dalyje išanalizuotų ir klasifikuotų problemų pagrindu, nes geras sprendimų priėmimas turi būti grindžiamas atitinkamai identifikuotomis problemomis, kurias garantuoja tinkama analizė.

Anoniminė internetinė apklausa buvo vykdyta 2013 metų rugsėjo - spalio mėnesiais mokytojams savanoriškai sutikus dalyvauti apklausoje. Tiriamieji, laikantis informavimo ir savanoriškumo principo, laisvu noru galėjo atsisakyti užpildyti anketą.

Tyrimo metu buvo stengiamasi apklausti kiek įmanoma daugiau mokytojų, žinant, kad anketinės apklausos, turi savo trūkumų.

1. **Mažas atsakiusiųjų skaičius** (nuo 20 iki 40 proc.). Atsakymų skaičiui padidinti taikomi įvairūs metodai. Elektroninė sistemos įrankio naudojimas suteikia galimybę matyti respondentų aktyvumą bei valdyti atsakiusiųjų respondentų skaičių, padidinant laiškų su apklausos anketa siuntimą.
2. **Informacijos tikslumas** (ne visi respondentai užpildo anketas sąžiningai);
3. **Imties reprezentatyvumas** (anketinėse apklausose sunku parinkti reprezentatyvią - tinkamą imtį iš didelės populiacijos);
4. **Praleistos reikšmės** (dalis anketos klausimų lieka neatsakyti, dėl respondentų kaltės);
5. **Matavimo paklaidos** (atsiranda dėl tyrėjo arba respondento koncentracijos stokos).

Dėl šių priežasčių tyrimo pradžioje nėra įmanoma numatyti, koks bus tikrasis atsako dažnis. *Tyrimo instrumentas ir vidinis suderinamumas.* Tyrimui naudojamas apklausos instrumentas – struktūrizuotas klausimynas, dėl jo paprastumo, mažų išteklių informacijos rinkimui ir sąlyginai greitos informacijos rinkimo spartos.

Atsižvelgiant į išsikeltą darbo tikslą ir uždavinius, bei remiantis teorinės dalies literatūros šaltiniais buvo sudaryta uždaro tipo anoniminė anketa. Tyrimas tiek savo turiniu, tiek forma yra kiekybinis. Apklausei buvo naudotos vardų, intervalinė ir ranginė matavimų skalės.

Tyrimo analizuojamų 3 klausimų blokų (išskyrus demografinį bloką) vidinis suderinamumas įvertinamas Cronbach alfa statistika. Apskaičiuojamos statistikos reikšmės kiekvienam blokui. Cronbach alfa matuoja vidinį klausimyno suderinamumą. Kuo bloko

elementų atsakymai tarpusavyje stipriau koreliuoja, tuo vidinis suderinamumo koeficientas (Cronbach alfa) yra didesnis. Klausimų bloko suderinamumas laikomas priimtiniu, jei Cronbach alfa statistika yra didesnė arba lygi 0,7.

Tyrimo metu nustatyta, kad bendras klausimyno vidinis suderinamumas yra labai aukštas, nes Cronbach alfa lygi 0,971. Be to, kiekvieno klausimų bloko vidinis suderinamumas yra aukštas, Cronbach alfa reikšmės yra ne mažesnės nei 0,8 (3 lentelė). Galima teigti, kad klausimynas yra tinkamas analizei.

3 lentelė. Tyrimo anketos klausimų blokai

Klausimų blokai	Cronbach alfa	Klausimų skaičius	Cronbach alfa (Bendras suderinamumas)
1. Verslumo savybės	0,839	43	0,971
2. Mokytojų nuomonė	0,889	10	
3. Verslumo ugdymas	0,929	101	
4. Demografinis	-	7	

Tyrimo imtis. Paprastai mus dominančių požymių pasiskirstymas generalinėje aibėje (populiacijoje) nėra žinomas ir norint tai nustatyti, reikėtų ištirti visus generalinės aibės elementus (šiuo atveju, visus auklėtojus). Tai padaryti labai sunku arba net neįmanoma, todėl dažniausiai dirbama su populiacijos poaibiu – imtimi. Imties parinkimas yra vienas iš statistinės analizės etapų, kurio metu surenkami analizėje naudojami duomenys.

Darbe atliktas anketinis tyrimas, kurio metu paimta nekontroliuojama savanoriška arba patogioji imtis (Plikusas, Krapavickaitė, 2005). Iš tokios imties elementų gauti informaciją daug „nekainuoja“ ir imtis yra tikimybinė. Tyrimo metu atsitiktiniu būdu dalinamos anketos pradinių klasių mokytojams ir elektroninio pašto adresais siunčiamos elektroninės anketos.

Imties ėmimo būdas. Tyrime naudotas paprastosios atsitiktinės imties išrinkimo būdas. Tiriamąją populiaciją laikomi visų mokyklų pradinių klasių mokytojai. Iš to seka, kad populiaciją sudaro $N = 7700$ respondentai.

Imties dydžio nustatymas populiacijos vidurkiui vertinti. Atsakant į klausimą, koks turi būti imties didumas, norint turėti reprezentatyvią duomenų imtį, fiksuojama absoliuti įverčio paklaidą, $d = 1\%$, reikšmingumo lygmuo, $\alpha = 0.05$, populiacijos standartinis nuokrypis, $s = 10$, pasiklovimo lygmens standartizuota reikšmė, $\frac{z\alpha}{2} = \frac{z_{0.05}}{2} = 1.96$ ir mokytojų

populiacija $N = 7700$. Naudojant formulę, kurią pateikia Plikusas, Krapavickaitė (2005), gaunamas imties dydis lygus: $n = \frac{1}{\frac{1}{N} + \frac{d^2}{s^2 \cdot z_{\frac{\alpha}{2}}^2}} \approx 370$ respondentų.

Nustatytas rekomenduojamas imties dydis lygus 370 respondentų. Tyrimo tipo ir duomenų rinkimo metodikos apibendrinimas pateikiamas 4 lentelėje.

4 lentelė. Tyrimo pobūdis

Kriterijus	Tyrimo pobūdis
Tyrimo tipas	Vienkartinis aprašomasis tyrimas
Informacijos pobūdis	Kiekybinis
Informacijos rinkimo pobūdis	Anketinė apklausa

Šaltinis: sudaryta pagal Dikčius, 2003

Surinktiems anketiniams tyrimo duomenims apdoroti buvo taikoma statistinė duomenų analizė. Aprašomosios statistikos analizė buvo taikyta, norint įvertinti požymių pasiskirstymą, padėties ir sklaidos charakteristikas. Kryžminio palyginimo analizei naudotas Chi-kvadrato kriterijus, kurio pagalba tikrinta dviejų požymių nepriklausomumo hipotezė. Statistinių hipotezių tikrinimui pasirinktas reikšmingumo lygmuo $\alpha = 0.05$. Tyrime naudotų statistinių kriterijų apibendrinimas pateikiamas 5 lentelėje. Tyrimo empirinės darbo dalies statistinei duomenų analizei naudota viena labiausiai paplitusių (socialiniuose tyrimuose) statistinės duomenų analizės sistema „IBM SPSS Statistics (version 17)“.

5 lentelė. Tyrime naudoti statistiniai kriterijai

Statistinis kriterijus	Taikymo tikslas ir sritys
Aprašomoji statistika (<i>Dažnių lentelės ir grafikai</i>)	Duomenų padėties, sklaidos, dažnių, pasiskirstymo charakteristikos visų skalių duomenims.
Kryžminis požymių palyginimas (<i>Crosstab lentelės, Chi-kvadrato statistika</i>)	Kryžminis požymių palyginimas, priklausomybių nustatymas, naudojant <i>Chi-kvadrato</i> statistiką (p - reikšmės riba 0,05, žemiau kurios tikrinamas skirtumas vadinamas statistikai reikšmingu) ir koreliacijos koeficientą ranginės ir vardų skalės kintamiesiems.

5 lentelės tęsinys kitame puslapyje

5 lentelės tęsinys

Statistinis kriterijus	Taikymo tikslas ir sritys
Dviejų nepriklausomų imčių vidurkių palyginimas (Nepriklausomų imčių Stjudento t-kriterijus)	Porinis vidurkių palyginimas nepriklausomoms imtims, naudojant Stjudento statistiką intervalų skalės kintamiesiems.
Vieno faktoriaus dispersinė analizė (ANOVA)	Dviejų ir daugiau imčių vidurkių palyginimas, suskirstant imtis pagal faktorių (nominali skalė) ir analizuojant atskirų (main effect) faktorių poveikį atsako (intervaliniam) kintamajam.
Daugiakartinio palyginimo analizė (Post-Hoc kriterijus / LSD)	Kelių vidurkių tarpusavio skirtumų statistinių reikšmingumų įvertinimas.
Faktorinė analizė (VARIMAX pasukimas)	Duomenų struktūrų radimas, skirstant kintamuosius į bendresnes grupes (komponentus).

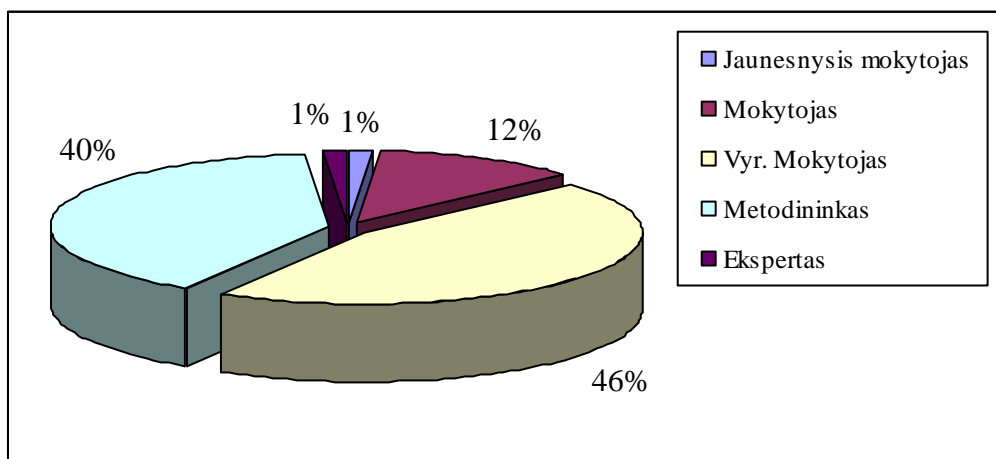
3.2 Tyrimo rezultatai

Atliktame tyrime iš viso buvo apklausti 370 respondentai. Atsižvelgiant į tai, kad pedagogų atsakymai gali priklausyti nuo jų amžiaus, kvalifikacinės kategorijos, vietovės ar mokyklos, kurioje jie dirba, pradžioje pateikiami demografiniai duomenys apie respondentus.

6 lentelė. Respondentų lyties ir amžiaus pasiskirstymas (%)

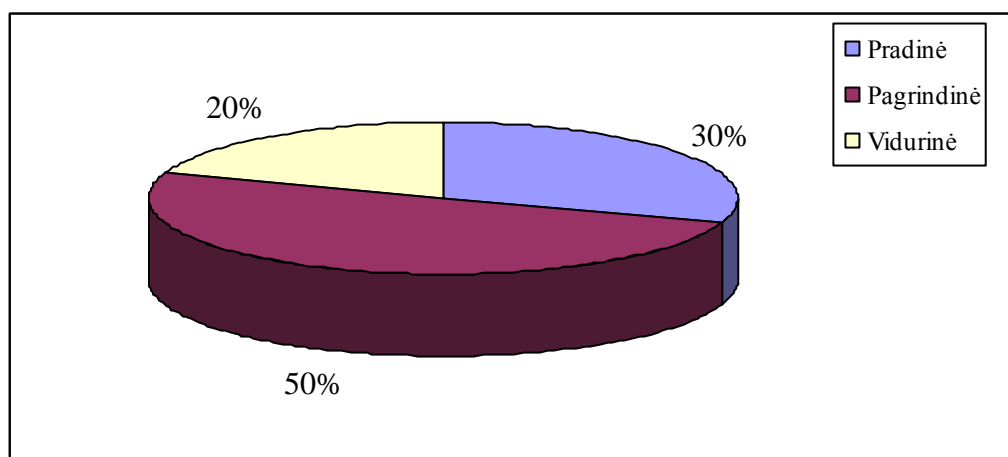
Požymis	Dažnis (%)
Lytis:	
Moterys	361 (97,6)
Vyrai	9 (2,4)
Iš viso:	370 (100)
Amžiaus grupės:	
Iki 29 metų	23 (6,2)
Nuo 30 iki 39 metų	81 (22)
Nuo 40 iki 49 metų	144 (39)
Nuo 50 iki 59 metų	109 (29,5)
Nuo 60 metų ir daugiau	12 (3,3)
Iš viso:	369 (100)

Tyrimo duomenimis nustatyta, kad didžioji dalis apklaustųjų, moterys, jos sudarė 97,6% visų apklaustųjų (6 lentelė). Mokytojų, dirbančių pradinėse klasėse, amžius yra gana įvairus: nuo 23 iki 62 metų, tačiau daugumą (39%) sudaro 40 - 49 m. mokytojai (6 lentelė). Duomenys rodo, kad nemaža dalis pradinėse klasėse dirbančių pedagogų yra vidutinio bei vyresnio amžiaus, tai rodo, kad tyrime dalyvavusių respondentų daugumą sudaro gyvenimišką patirtį turintys pedagogai. Mano nuomone, vyresni pedagogai vadovaudamiesi patirtimi tiek asmeninėse, tiek dalykinėse situacijose į viską žvelgia rimčiau, daugiau apmąstant galimas pasekmes. Tam turi įtakos ir kvalifikacinė kategorija (3 pav.)

3 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal kvalifikacinę kategoriją

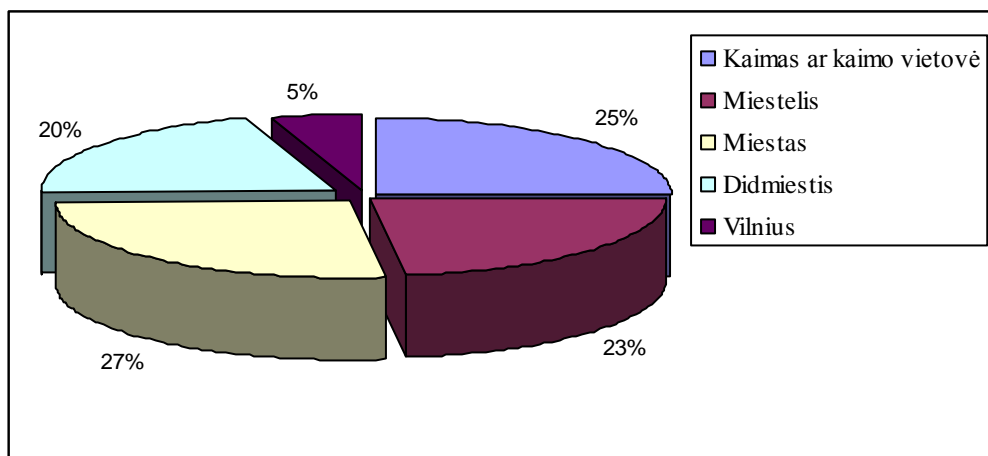
Respondentų kvalifikacinėje kategorijoje išsiskiria dvi daugumą sudarančios grupės, tai vyr. mokytojai (46%) ir metodininkai (40%) (3 pav.).

4 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal mokyklos tipus

Respondentų pasiskirstyme pagal mokyklos tipą, pusė (50%) visų respondentų dirba pagrindinėje mokykloje (4 pav.).

Tyrimas vykdytas atsižvelgiant į statistinius duomenis. 2012 metų statistiniai duomenys rodo, kad mieste dirba 70 proc., kaime – 30 proc. visų pradinio ugdymo pedagogų.

5 pav. Pasiskirstymas pagal mokyklos vietovę

Tyrime dalyvavo 25 proc. kaime ir kaimo vietovėje dirbančių pedagogų, ir 75 proc. mieste dirbančių pradinė klasių mokytojų (įskaitant: miestelį, miestą, didmiestį ir Vilnių). Tyrime gauti duomenys rodo, kad pasiskirstymas pagal mokyklos vietovę yra proporcingas.

Šiuo tyrimu siekiama išsiaiškinti verslumo ugdymo galimybes pradinėje mokykloje, mokytojų nuomonę apie verslumo ugdymą pradinės mokyklos ugdymo sistemoje, požiūrį į verslumo kompetencijas bei kokias metodines priemones mokytojai naudoja verslumui ugdyti pradinėje mokykloje.

Pirmiausia mokytojai išsakė savo nuomone, kurie verslumo kompetencijos elementai yra verslumo kompetencijos dalis. Pateiktame klausime verslumo elementais išskiriami: žinios apie verslo kūrimą, kūrybiškumas, gebėjimas išsikelti tikslus, pilietiškumas, imlumas naujovėms, sugebėjimas suburti asmenis naujai veiklai, laiko planavimas, situacijos prognozavimas, gebėjimas priimti sprendimus, rizikos valdymas, bendravimo gebėjimai, loginis mąstymas, kritinis mąstymas, pozityvus mąstymas, tolerancija, atkaklumas, atsakingumas, novatoriškas mąstymas, sugebėjimas „parduoti“ savo idėjas, gyvenimo būdas, savireguliacija. Respondentų nuomonė, apie verslumo elementus, analizuota skirtingose demografinėse grupėse: respondentų kvalifikacinių kategorijų, respondentų mokyklos tipų ir respondentų mokyklos vietovių kurioje jie dirba. Šiose trijose grupėse analizuoti atsakymų pasiskirstymai, vertinant kiekvieną elementą. Norint nustatyti, koks verslumo elementų vertinimas priklauso nuo to, kuriai demografinėi grupei priklauso respondentas naudotas Chi-kvadrato kriterijus (7 lentelė).

7 lentelė. Pedagogų išskiriami verslumo kompetencijos elementai (Chi-kvadrato kriterijaus rezultatai)

Pasiskirstymas pagal:	Reikšmingas verslumo kompetencijos elementų pasiskirstymas	Chi – kvadratas	df*	P (reikšmingumo tikimybė)
Kvalifikacinės kategorijas	Kūrybiškumas	14,6	4	0,005
	Novatoriškas mąstymas	18,3	4	0,001
	Sugebėjimas "parduoti" savo idėjas	10,9	4	0,028
Mokyklos tipus	Loginis mastymas	7,0	2	0,030
	Atsakingumas	6,8	2	0,034
	Gyvenimo būdas	7,4	2	0,025
Mokyklos vietoves	Gebėjimas priimti sprendimus	10,8	4	0,029
	Bendravimo gebėjimai	11,3	4	0,023
	Loginis mastymas	20,3	4	0,001
	Kritinis mastymas	10,6	4	0,032
	Atkaklumas	11,8	4	0,019
	Atsakingumas	10,3	4	0,036

Pastaba: žvaigždute prie skaičiaus žymima df reikšmė – tai statistikos laisvės laipsnis, rodantis kiek yra nepriklausomų atsitiktinių dydžių apskaičiuota statistikoje.

Rezultatai rodo, kad visų skirtingą kvalifikacinę kategoriją turinčių respondentų atsakymai grupėse reikšmingai skiriasi, vertinant kūrybiškumą, novatorišką mąstymą ir sugebėjimą "parduoti" savo idėjas, nes $p < 0,05$ (5 lentelė). Didžioji dalis respondentų (95,1%) mano, kad verslumo kompetencijos dalis yra kūrybiškumas, taip teigia net 96,6 proc. metodininkų ir 95,2 proc. vyr. mokytojų (2 priedas).

Visų respondentų dirbančių skirtingose mokyklose (pagal mokyklos tipą) atsakymai grupėse reikšmingai skiriasi, vertinant loginį mąstymą, atsakingumą ir gyvenimo būdą, nes $p < 0,05$ (7 lentelė). Pedagogų nuomone, loginis mąstymas ir atsakingumas yra verslumo kompetencijos dalis. Gyvenimo būdo elemento jie neįvardija, kaip verslumo kompetencijos dalies. Net 56,2 proc. visų pradinį klasių mokytojų, iš jų 68,5 proc. dirbančių vidurinėje mokykloje pedagogų teigia, kad „gyvenimo būdas“ nėra verslumo kompetencijos dalis (2 priedas).

Visų skirtingose vietovėse dirbančių respondentų atsakymų rezultatai rodo, kad rezultatai grupėse reikšmingai skiriasi, vertinant gebėjimą priimti sprendimus, bendravimo gebėjimus, loginį mąstymą, kritinį mąstymą, atkaklumą ir atsakingumą, nes $p < 0,05$ (5 lentelė). Rezultatai pasiskirstę apytiksliai vienodai, dauguma skirtingose vietovėse dirbančių pradinį klasių mokytojų sutinka, kad verslumo kompetenciją sudaro: gebėjimas priimti sprendimus, bendravimo gebėjimas, loginis – kritinis mąstymas, atkaklumas ir atsakingumas.

Atsakingumas ir loginis mąstymas, kaip verslumo elementas, paminėtas nepriklausomai nuo demografinio pasiskirstymo, tiek pagal kvalifikacinę kategoriją, tiek pagal mokyklos tipą, atsakingumas ir loginis mąstymas išskiriami, kaip verslumo kompetencijos dalis, tai leidžia daryti prielaidą, kad nepriklausomai nuo demografinių duomenų svarbiausiais verslumo elementais mokytojai išskiria: loginį mąstymą, atsakingumą. Gauti duomenys parodė, kad mokytojai verslumo elementais išskiria: loginį mąstymą, atsakingumą, kūrybiškumą, novatorišką mąstymą, sugebėjimą „parduoti“ idėjas, gebėjimas priimti sprendimus, bendravimo gebėjimą, kritinį mąstymą, atkaklumą. L. Mincienė (2004) teigia, kad verslumą galima apibūdinti, išskiriant žmogaus savybes, tokias kaip: energingumas, kūrybingumas, nebijojimas rizikuoti, pasitikėjimas savimi, atkaklumas, atsidavimas darbui, užsibrėžtų tikslų siekimas. Šios tyrimo metu, pradinių klasių mokytojų išskirtos savybės atspindi teorijoje pateikiamą verslumo apibrėžimą. Galima daryti prielaidą, kad verslumo apibrėžimas tiek teorijoje tiek realiame gyvenime suprantamas vienodai.

Tolimesniu klausimu, respondentai vertino, ar tie patys verslumo komponentai yra įgimti, ugdomi ar įgimti ir ugdomi.

8 lentelė. Chi-kvadrato kriterijaus reikšmingi rezultatai, vertinant verslumo elementus, kurie gali būti įgimti, ugdomi bei įgimti ir ugdomi

Pasiskirstymas pagal:	Reikšmingiausi verslumo elementai	Chi – kvadrato	df	P (reikšmingumo tikimybė)
Kvalifikacinę kategoriją	Gebėjimas išsikelti savo tikslus	18,9	8	0,015
	Laiko planavimas	16,7	8	0,033
	Situacijos prognozavimas	21,7	8	0,006
	Gyvenimo būdas	24,3	8	0,002
Mokyklos tipą	Kūrybiškumas	17,7	4	0,001
	Sugebėjimas suburti asmenis naujai veiklai	11,9	4	0,018
	Situacijos prognozavimas	9,8	4	0,044
	Gebėjimas priimti sprendimus	12,9	4	0,012
	Loginis mąstymas	17,1	4	0,002
	Sugebėjimas „parduoti“ savo idėjas	12,1	4	0,017
Mokyklos vietovę	Žinios apie verslo kūrimą	27,5	8	0,001
	Pilietiškumas	15,6	8	0,049
	Laiko planavimas	21,2	8	0,007
	Situacijos prognozavimas	23,8	8	0,002
	Gebėjimas priimti sprendimus	19,7	8	0,011
	Rizikos valdymas	25,4	8	0,001
	Atsakingumas	18,0	8	0,021
	Novatoriškas mąstymas	18,6	8	0,017
	Savireguliacija	16,7	8	0,033

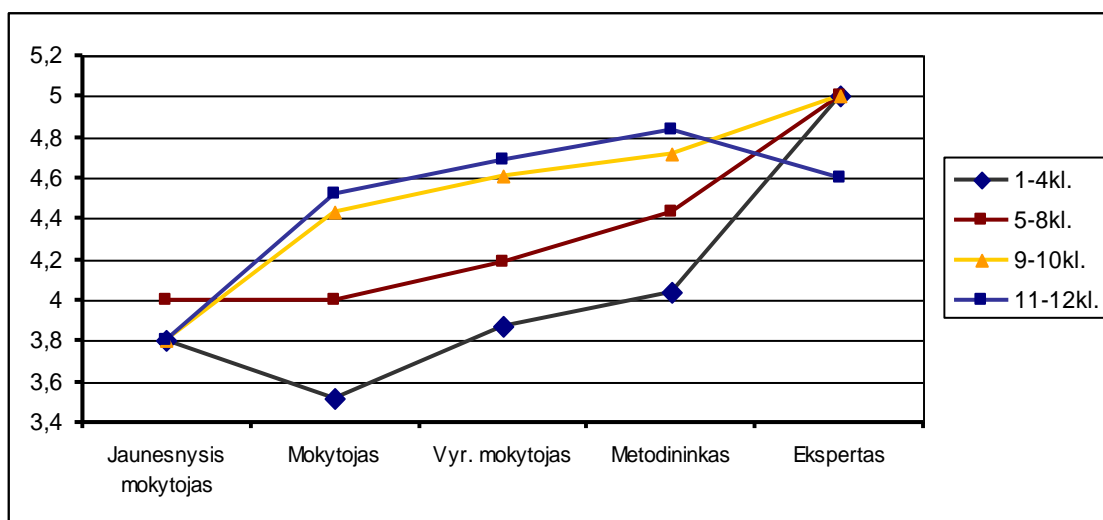
Gebėjimas išsikelti savo tikslus, laiko planavimo, situacijos prognozavimo ir gyvenimo būdo požymiai ir ar jie skiriasi priklausomai nuo mokytojų kvalifikacinės kategorijos. Kadangi visų šių teiginių reikšmingumo tikimybės $p < 0,05$ (8 lentelė), todėl galima teigti, kad požymiai yra priklausomi ir požiūris į minėtus teiginius priklauso nuo kvalifikacinės kategorijos. Visos išskirtos savybės mokytojų nuomone yra daugiau ugdomos negu įgimtos (3 priedas).

Kūrybiškumo, sugebėjimo suburti asmenis naujai veiklai, situacijos prognozavimo, gebėjimo priimti sprendimus, loginio mąstymo ir sugebėjimo „parduoti“ savo idėjas respondentų vertinimai skiriasi priklausomai nuo mokyklos tipo kurioje dirba mokytojai, kadangi visų šių teiginių reikšmingumo tikimybės $p < 0,05$ (8 lentelė), taigi remiantis analize galime teigti, kad požymiai yra priklausomi ir požiūris į minėtus teiginius priklauso nuo mokyklos tipo.

Žinių apie verslo kūrimą, pilietiškumo, laiko planavimo, situacijos prognozavimo, gebėjimo priimti sprendimus, rizikos valdymo, atsakingumo, novatoriško mąstymo ir savireguliacijos respondentų vertinimai, ar šie požymiai yra verslumo dalis, skiriasi priklausomai nuo mokyklos vietovės kurioje dirba mokytojai, kadangi visų šių teiginių reikšmingumo tikimybės $p < 0,05$ (8 lentelė). Taigi, remiantis analize galime teigti, kad požymiai yra priklausomi ir požiūris į minėtus teiginius priklauso nuo mokyklos vietovės.

Tyrimo duomenys rodo, kad dauguma išskiriamų verslumo elementų yra ugdomi arba įgimti ir ugdomi, o tik mažoji dalis, įgimtos. Išskirti būtų galima tik loginį mąstymą, nes 28,9 proc. mokytojų mano, kad loginis mąstymas yra įgimtas (3 priedas). Apibendrinant tyrimo rezultatus galima daryti išvadą, kad dauguma mokytojų verslumą vertina, kaip ugdomą, o ne įgimtą savybę. Tai svarbus argumentas, nes jei ši savybė mokytojų požiūriu yra ugdoma, tai mokytojams suteikia motyvaciją ugdyti verslumą mokiniuose.

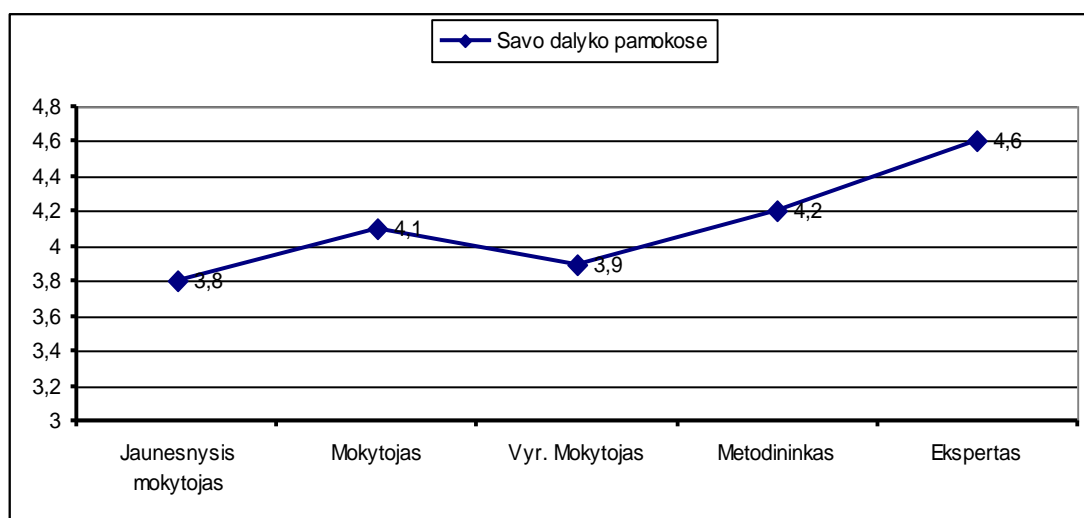
Tyrimo metu palyginti skirtingų specializacijų mokytojų verslumo ugdymo svarbos vertinimai. Respondentų paprašyta įvertinti verslumo ugdymo svarbą skirtingose klasėse, tokiu būdu kiekvienas specialistas turėjo įvertinti verslumo ugdymo svarbą 1 - 4, 5 - 8 ir 9 - 10, 11 - 12 klasėse bei savo dalyko pamokose.

6 pav. Verslumo ugdymo svarbos vidurkių pasiskirstymas, pagal kvalifikacines kategorijas

Kiekvienos respondentų grupės verslumo ugdymo svarbos vertinimai pateikiami 6 paveiksle. Remiantis verslumo ugdymo svarbos vidurkių vertinimais galima teigti, kad ekspertų nuomone, verslumo ugdymas 1 - 8 klasėse yra labai prasmingas, tačiau 9 - 12 klasėse, pasak ekspertų, verslumo ugdymo svarba tampa mažiau prasminga. Mokinių amžius skirtingose klasių kategorijose gali įtakoti verslumo ugdymo svarbą, vyresni mokiniai dažniausiai jau turi susiformavusius įgūdžius ir verslumo ugdymas šiuo atveju tampa ne toks reikšmingas. Verta pastebėti, kad jaunesnieji mokytojai verslumo ugdymą visose klasėse vertina kaip iš dalies prasmingą, panašiai verslumo ugdymo svarbą vertina ir mokytojai, tačiau jų vertinimai išsiskiria tuo, kad 1 - 4 klasėse, jų nuomone, verslumo ugdymas nei prasmingas, nei neprasmingas. Vyr. mokytojų ir metodininkų verslumo ugdymo svarbos vertinimai visose klasėse yra pastovūs: 1 - 8 klasėse verslumo ugdymo svarbą vertina iš dalies prasminga veikla, o 9 - 12 klasėse respondentų grupės verslumo ugdymo svarbą vertina net ir labai prasminga veikla. Apibendrinant respondentų vertinimus, galima teigti, kad verslumo ugdymo svarbos vertinimai priklauso nuo specialisto kvalifikacijos t.y. aukštesnės kvalifikacijos respondentai yra labiau įsitikinę, kad verslo ugdymo svarba yra labai prasminga, tuo tarpu, žemesnės kvalifikacijos respondentų tarpe vyrauja nuomonė, kad verslumo ugdymo skatinimas yra nei prasmingas, nei neprasmingas arba iš dalies prasmingas.

Analizuojant specialistų nuomonę apie verslumo ugdymo svarbą šiuolaikinėje mokykloje, pedagogų vedamose pamokose, pateikiami vidurkiai pagal kvalifikacinę kategoriją.

7 pav. Verslumo ugdymo šiandieninėje mokykloje svarba Jūsų dalyko pamokose, vertinant pagal kvalifikacinę kategoriją

Tyrimo metu nustatyta, kad vyr. mokytojai yra įsitikinę, jog jų pamokose verslumo ugdymo skatinimas yra tik iš dalies prasmingas. Ankstesnėje analizėje nustatyta, kad pastarieji verslumo ugdymo skatinimą 9 - 12 klasėse vertina palankiau. Tai leidžia teigti, kad vyr. mokytojai verslumo ugdymą 5 - 12 klasėse vertina labiau nei savo dalyko pamokose t.y pradinėse klasėse (7 pav.).

Norint nustatyti, ar vyr. mokytojų pamokose verslumo ugdymo svarbos vertinimas yra statistiškai reikšmingai mažesnis nei kitų specialistų vertinimas, naudojamas daugiakriterinio palyginimo Post Hoc LSD kriterijus, kuris palygina grupių vertinimų vidurkių skirtumus.

9 lentelė. Daugiakriterinio palyginimo Post Hoc LSD kriterijus

		Vidurkio skirtumas	Standartinė paklaida	p	95% pasikiovimo intervalo ribos	
					Žemutinė riba	Viršutinė riba
Vyr.Mokytojas	Jaunesnysis mokytojas	0,104	0,408	0,799	-0,70	0,91
	Mokytojas	-0,232	0,152	0,129	-0,53	0,07
	Metodininkas	-0,312	0,102	0,002	-0,51	-0,11
	Ekspertas	-0,696	0,408	0,089	-1,50	0,11
Metodininkas	Jaunesnysis mokytojas	0,416	0,409	0,310	-0,39	1,22
	Mokytojas	0,080	0,155	0,606	-0,22	0,38
	Vyr. Mokytojas	0,312	0,102	0,002	0,11	0,51
	Ekspertas	-0,384	0,409	0,349	-1,19	0,42

Remiantis gautais rezultatais galima teigti, kad vyr. mokytojų verslumo ugdymo svarbos vertinimas (3,90) vidutiniškai yra reikšmingai mažesnis nei metodininkų (4,24), nes kriterijaus tikimybė $p = 0,002 < 0,05$ (9 lentelė). Apibendrinat gautus rezultatus ir atsižvelgiant į teorinius aspektus galima teigti, kad visi pradinių klasių mokytojai verslumo ugdymą vyresnėse klasėse vertina labiau nei pradinėse, tai parodo, kad dabartinė švietimo situacija ir pradinių klasių mokytojų nuomonė yra vienoda. Lietuvos švietimo sistemoje pradinėse klasėse verslumas nėra išskiriamas kaip atskiras ugdomasis ar integruojamasis dalykas, todėl mokytojai ir neįvardija verslumo ugdymosi prasingumo pradinėse klasėse. Pradiniame ugdyme verslumas ir visas mokymas yra intergalus, jame gali rasti verslumo elementų, bet jie neįvardijami tiesiogiai.

Jei verslumo ugdymas pradinių klasių mokytojų nuomone nėra toks svarbus 1 - 4 klasėse, sekančiu klausimu respondentų klausama, koku būdu mokykloje turėtų būti ugdomas verslumas. Šis klausimas atskleidžia mokytojų nuomonę, koku būdu mokytojams ir mokiniams priimtinesnis verslumo ugdymas pradinėse klasėse. Į šį klausimą pateikiami galimi atsakymo variantai:

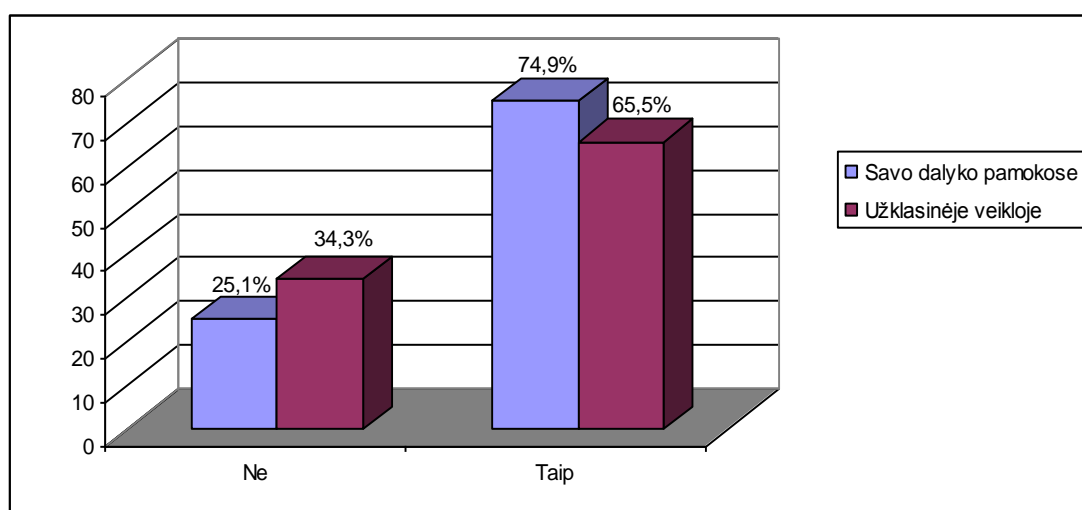
- skirta atskira pamoka;
- turėtų būti integruojamas į matematikos ir/arba ekonomikos ir/arba geografijos pamokas;
- integruotas į visas pamokas;
- ugdomas projektine veikla;
- ugdomas kitais būdais.

10 lentelė. Skirtingų specializacijų respondentų verslumo būdų pasirinkimo prioritetai (nuo populiariausio iki mažiausiai populiaraus)

	Kvalifikacinė kategorija:					Viso
	Jaunesn. mokytojas	Mokytojas	Vyr. mokytojas	Metodini- ninkas	Ekspert- tas	
Verslumas turėtų būti ugdomas projektine veikla	2(0,3%)	30(4,2%)	106(14,7%)	99(13,8%)	2(0,3%)	239(33,2%)
Verslumas turėtų būti integruotas į matematikos ir /arba ekonomikos ir/ arba geografijos pamokas	2(0,3%)	14(1,9%)	81(11,3%)	76(10,6%)	3(0,4%)	176(24,5%)
Verslumas turėtų būti integruotas į visas pamokas	5(0,7%)	15(2,1%)	65(9,0%)	42(5,8%)	4(0,6%)	131(18,2%)
Verslumas turėtų būti ugdomas kitais būdais	0(0,0%)	14(1,9%)	31(4,3%)	46(6,4%)	0(0,0%)	91(12,7%)
Verslumui turėtų būti skirta atskira pamoka	2(0,3%)	7(1%)	25(3,5%)	46(6,4%)	2(0,3%)	82(11,4%)

Didžioji dalis apklaustųjų (33,2%) nurodė, kad verslumas turėtų būti ugdomas projektine veikla. Šiuo metu bendrojo lavinimo mokyklose ekonominis raštingumas ir verslumas siejamas kaip vienas integruojamasis dalykas. Integruojamieji dalykai apsunkina mokytojų darbą, nes jiems reikalingas atskiras pasiruošimas, todėl mokytojai linkę verslumą ugdyti projektine veikla. 24,4 proc. mokytojų mano, kad verslumas turėtų būti integruotas į matematikos ir /arba ekonomikos ir/ arba geografijos pamokas (24,4%). Tik 11,4 proc. yra įsitikinę, kad verslumui turėtų būti skirta atskira pamoka. Analizuojant Bendrąsias ugdymo programas (2008) pastebima, kad bendrojo lavinimo mokyklose, vyresnėse klasėse verslumo ugdymui yra skiriama atskira pamoka. Nors verslumo ugdymas pradinio ugdymo programoje (2008) nėra konkrečiai įvardijamas, bet randama elementų susijusių su verslumo ugdymu. Tai leidžia daryti prielaidą, kad maža dalis pradinių klasių mokytojų rekomenduoja verslumo ugdymą į mokymo procesą įvesti, kaip atskirą dalyką. Analizuojant skirtingų specialistų atsakymų variantus galima teigti, kad didžioji dalis jaunesniųjų mokytojų (0,7% visų respondentų) mano, kad verslumas turėtų būti integruotas į visas pamokas. Tuo tarpu, didžioji dalis mokytojų, vyr. mokytojų ir metodininkų (atitinkamai 4,2%, 14,7% ir 13,8% visų respondentų) mano, kad verslumas turėtų būti ugdomas projektine veikla. Remiantis didžiąja dalimi respondentų atsakymų galima teigti, kad šiuo metu priimtinausias būdas ugdyti verslumui pradinėse klasėse yra projektinė veikla.

Tyrimo metu siekiama sužinoti, ar pradinių klasių mokytojai ugdo verslumą savo dalyko pamokose ir užklasiniėje veikloje.

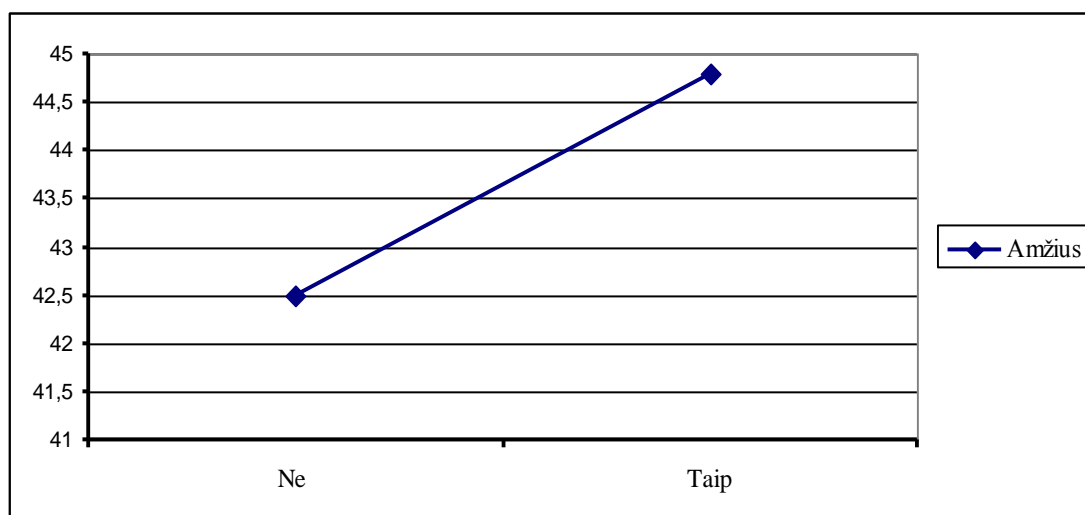
8 pav. Verslumo ugdymas savo dalyko pamokose ir užklasiniėje veikloje

Gauti rezultatai rodo, kad verslumas pradinėse klasėse ugdomas tiek pamokinėje (65,5%), tiek popamokinėje (74,9%) veikloje (8 pav.). Tai tik įrodo, kad verslumas pradinėse klasėse yra vertinamas teigiamai ir pedagogai stengiasi mokiniuose ugdyti verslumo savybes.

Norint palyginti ar skirtingo amžiaus specialistai savo dalyko pamokose ir užklausinėje veikloje vienodai ugdo mokinių verslumą, taikytas nepriklausomų imčių Stjudento t-kriterijus.

11 lentelė. Nepriklausomų imčių Stjudento t-kriterijaus rezultatai

		Levene's Test lygybės dispersijos		Student t-test lygybės vidurkiai						
		F	Sig.	T	Df	P	Vidurkio skirtumas	Vidurkio paklaida	95% Pasiklovimo intervalo ribos	
									Žemutinė riba	Viršutinė riba
Amžius:	Savo dalyko pamokose	0,077	0,781	-2,131	367	0,034	-2,292	1,075	-4,407	0,177
	Užklausinėje veikloje	2,877	0,091	0,324	365	0,746	0,322	0,993	-1,631	2,275

9 pav. Specialistų amžiaus pasiskirstymas pagal verslumo ugdymą savo dalyko pamokose

Gauti rezultatai rodo, kad specialistų amžius skiriasi, lyginant juos pagal verslumo ugdymą savo pamokose, nes kriterijaus reikšmingumo tikimybė, $p = 0,034 < 0,05$ (11 lentelė). Kitaip tariant, galima teigti, kad vyresni specialistai (44,8 m.) yra labiau linkę ugdyti mokinių verslumą savo pamokose, nei jaunesni respondentai (42,5 m.) (9 pav.). Tuo tarpu, analizuojant

mokinių verslumo ugdymą užklasinėje veikloje, nėra pagrindo teigti ($p = 0,746 > 0,05$, (11 lentelė)), kad mokinių verslumo ugdymas yra susijęs su specialistų amžiumi, t.y. užklasinėje veikloje verslumą vienodai ugdo tiek vyresni, tiek jaunesni specialistai ir reikšmingų amžiaus skirtumų nėra.

Analizės metu nustatyti pamokų metu dažniausiai suteikiami ir ugdomi verslumo gebėjimai ir savybės. Pirmiausiai atlikta faktorinė analizė, kurios metu išskirti 4 pagrindiniai gebėjimų ir savybių komponentai (12 lentelė): marketingas; smeninės savybės; konstruktyvumas; taktika.

Pastarieji komponentai buvo išskirti naudojant tiriamąją faktorinę analizę ir VARIMAX pasukimo metodą. Remiantis anketos apibrėžimu, dažniausiai gebėjimus ir savybes savo pamokų metu specialistai mokiniams suteikia daugiau nei 3 kartus per metus, todėl tolimesnėje analizėje naudojami tik tie respondentų atsakymai, kurie nurodė, jog verslumo gebėjimus ugdo ir savybes suteikia dažniau nei 3 kartus per metus.

12 lentelė. Suteikiamų ir ugdomų verslumo gebėjimų ir savybių komponentai

Gebėjimai ir savybės	Komponentai				Faktorius
	1	2	3	4	
Sugebėjimas "parduoti" savo idėjas	0,761				Marketingas
Rizikos valdymas	0,729				
Sugebėjimas suburti asmenis naujai veiklai	0,641				
Žinios apie verslo kūrimą	0,634				
Novatoriškas mąstymas	0,618				
Situacijos prognozavimas	0,610				
Gyvenimo būdas	0,558				
Savireguliacija	0,481				
Laiko planavimas	0,432				Asmeninės Savybės
Tolerancija		0,803			
Atsakingumas		0,785			
Atkaklumas		0,755			
Imlumas naujovėms		0,482			
Gebėjimas priimti sprendimus		0,432			Konstruktyvumas
Kritinis mąstymas			0,812		
Loginis mąstymas			0,777		
Bendravimo gebėjimai			0,728		
Pozityvus mąstymas			0,682		Taktika
Gebėjimas išsikelti savo tikslus				0,731	
Pilietiškumas				0,724	
Kūrybiškumas				0,673	

13 lentelėje pateikiami atsakymo variantai pagal vartojimo dažnumą.

13 lentelė. Suteikiamų ir ugdomų verslumo gebėjimų ir savybių naudojimo dažnumas

Gebėjimai ir savybės	N	Procentai	Iš viso	Faktoriai
Laiko planavimas	278	16,3%	81,0%	Marketingas
Savireguliacija	248	14,5%	72,3%	
Novatoriškas mąstymas	224	13,1%	65,3%	
Gyvenimo būdas	215	12,6%	62,7%	
Situacijos prognozavimas	206	12,1%	60,1%	
Sugebėjimas suburti asmenis naujai veiklai	190	11,1%	55,4%	
Rizikos valdymas	138	8,1%	40,2%	
Sugebėjimas "parduoti" savo idėjas	110	6,4%	32,1%	
Žinios apie verslo kūrimą	98	5,7%	28,6%	
	N	Procentai	Iš viso	
Atsakingumas	338	22,2%	94,7%	Asmeninės savybės
Tolerancija	332	21,8%	93,0%	
Atkaklumas	309	20,3%	86,6%	
Gebėjimas priimti sprendimus	283	18,6%	79,3%	
Imlumas naujovėms	262	17,2%	73,4%	
	N	Procentai	Iš viso	
Bendravimo gebėjimai	319	26,5%	93,5%	Konstruktyvumas
Loginis mąstymas	308	25,6%	90,3%	
Pozityvus mąstymas	289	24,0%	84,8%	
Kritinis mąstymas	287	23,9%	84,2%	
	N	Procentai	Iš viso	
Kūrybiškumas	322	35,0%	93,1%	Taktika
Gebėjimas išsikelti savo tikslus	303	32,9%	87,6%	
Pilietiškumas	295	32,1%	85,3%	

Surūšiavus ir apibendrinus respondentų atsakymus pagal atsakymo variantų dažnumą nustatyta, kad didžioji dalis respondentų savo pamokose moksleiviams dažniausiai ugdo taktines verslumo savybes. Tai savybės, kurios gali būti ugdomos neatsižvelgiant ir neišskiriant jų kaip verslumo savybių. Analizuojant taktinių savybių ugdymą, galima teigti, kad kūrybiškumą ugdo 35 proc. respondentų, gebėjimą išskirti savo tikslus – 32,9 proc., o pilietiškumą – 32,1 proc. Verta pastebėti, kad rečiau yra ugdomos marketingo savybės: laiko planavimas (16,3%), savireguliacija (14,5%), novatoriškas mąstymas (13,1 %), šios savybės ugdomos rečiau todėl, kad pradinio ugdymo turinyje jos nėra išskirtos.

Remiantis 13 lentele, galima teigti, kad mokinių konstruktyvus mąstymas yra ugdomas dažniau nei asmeninės savybės, reikalingos sėkmingam verslui.

Atlikus palyginamąjį suteikiamų ir ugdomų verslumo komponentų gebėjimų ir savybių naudojimo dažnumo analizę atlikta ir bendra kiekvieno gebėjimo ir savybės ugdymo analizė, kurios metu apskaičiuota kiek respondentų 3 ir daugiau kartų per metus mokiniams ugdo verslumo savybes ir gebėjimus. Kiekviena savybė/gebėjimas apskaičiuojama suma padalijus iš visų atsakymų skaičiaus, tokiu būdu gaunamas absoliutus procentinis rodiklis, kuris parodo tam tikros savybės/gebėjimo ugdymo dažnumą.

14 lentelė. Absoliutus suteikiamų ir ugdomų verslumo gebėjimų ir savybių naudojimo dažnumas

	Gebėjimai ir savybės	N	Procentai	Faktorius
1	Atsakingumas	338	6,31%	Asmeninės savybės
2	Tolerancija	332	6,20%	Asmeninės savybės
3	Kūrybiškumas	322	6,01%	Taktika
4	Bendravimo gebėjimai	319	5,96%	Konstruktyvumas
5	Atkaklumas	309	5,77%	Asmeninės savybės
6	Loginis mąstymas	308	5,75%	Konstruktyvumas
7	Gebėjimas išsikelti savo tikslus	303	5,66%	Taktika
8	Pilietiškumas	295	5,51%	Taktika
9	Pozityvus mąstymas	289	5,40%	Konstruktyvumas
10	Kritinis mąstymas	287	5,36%	Konstruktyvumas
11	Gebėjimas priimti sprendimus	283	5,29%	Asmeninės savybės
12	Laiko planavimas	278	5,19%	Marketingas
13	Imlumas naujovėms	262	4,89%	Asmeninės savybės

14 lentelės tęsinys kitame puslapyje

14 lentelės tęsinys

	Gebėjimai ir savybės	N	Procentai	Faktorius
14	Savireguliacija	248	4,63%	Marketingas
15	Novatoriškas mąstymas	224	4,18%	Marketingas
16	Gyvenimo būdas	215	4,02%	Marketingas
17	Situacijos prognozavimas	206	3,85%	Marketingas
18	Sugebėjimas suburti asmenis naujai veiklai	190	3,55%	Marketingas
19	Rizikos valdymas	138	2,58%	Marketingas
20	Sugebėjimas "parduoti" savo idėjas	110	2,05%	Marketingas
21	Žinios apie verslo kūrimą	98	1,83%	Marketingas
Viso:		5354	100 %	

Gauti rezultatai rodo, kad pamokų metu dažniausiai ugdomos savybės: atsakingumas (6,31%), tolerancija (6,2%), kūrybiškumas (6,01%), bendravimo gebėjimai (5,96%), atkaklumas (5,77%), loginis mąstymas (5,75%) ir gebėjimas išsikelti savo tikslus (5,66%), visas šias savybes mokytojai išskiria ir kaip verslumo kompetencijos elementus, todėl galima teigti, kad mokytojai suprasdami verslumo ugdymo svarbą ne tik supranta, kas yra verslumas, bet ir ugdo verslumo savybes/gebėjimus. Rečiausiai ugdomos marketingo savybės: sugebėjimas parduoti savo idėjas (2,05%) ir žinių apie verslo kūrimą (2,05%) savybės, nors šias savybes mokytojai išskiria, kaip verslumo kompetencijos elementus, ugdo retai. Tam gali turėti įtakos bendrasis ugdymo kontekstas.

Tyrimo metu įvertintas skirtingą kvalifikaciją turinčių respondentų, skirtingo tipo mokyklų respondentų ir skirtingų mokyklų vietovių respondentų dalyvavimas nacionaliniuose ir regioniniuose seminaruose per paskutinius 3 mokslo metus. Analizės metu tirta, ar dalyvavimo dažnumas nacionaliniuose ir regioniniuose seminaruose per paskutinius 3 mokslo metus, yra susijęs su respondento turima kvalifikacija, jo mokyklos tipu ir mokyklos vietoje, kurioje respondentas dirba. Tam tikslui naudotas Chi-kvadrato kriterijus ir tikrinta požymių nepriklausomumo hipotezė.

15 lentelė. Chi-kvadrato kriterijaus rezultatai (Ar per paskutiniuosius 3 mokslo metus Jums teko dalyvauti seminaruose, projektuose, skirtuose verslumo ugdymo klausimams nagrinėti?)

Stulpelio kintamasis	Eilutės kintamasis	Chi – kvadratas	df	p (reikšmingumo tikimybė)
Visos kvalifikacinės kategorijos	Nacionaliniuose	33,6	8	0,001
	Regioniniuose	9,5	8	0,301
Visi mokyklų tipai	Nacionaliniuose	11,5	4	0,021
	Regioniniuose	7,2	4	0,123
Visos mokyklos vietovės	Nacionaliniuose	12,2	8	0,141
	Regioniniuose	10,6	8	0,221

Remiantis Chi-kvadrato kriterijaus rezultatais nustatyta, kad respondentų dalyvavimas nacionaliniuose seminaruose per paskutinius 3 mokslo metus yra susijęs su jų kvalifikacijos kategorija, nes $p = 0,0001 < 0,05$ (15 lentelė). Galima teigti, kad ekspertai nacionaliniuose seminaruose dalyvauja dažniau nei jaunesnieji mokytojai, tuo tarpu, šio skirtumo nėra analizuojant dalyvavimą regioniniuose seminaruose ($p = 0,301 > 0,05$) (15 lentelė). Dalyvavimas nacionaliniuose ir regioniniuose seminaruose dažniausiai priklauso nuo mokyklos vadovybės. Tikėtina, kad regioniniuose seminaruose dalyvauja visi mokytojai, nepriklausomai nuo kvalifikacinės kategorijos, o į nacionalinius seminarus, taupant lėšas siunčiami didesnę kvalifikaciją turintys mokytojai. Likusiems kryžminiams palyginimams Chi-kvadrato kriterijaus tikimybė $p > 0,05$ (15 lentelė), todėl skirtingų mokyklų tipų ir mokyklos vietovių respondentai tiek nacionaliniuose, tiek regioniniuose seminaruose dalyvauja vienodai dažnai.

Išanalizavus ir sužinojus kaip mokytojai vertina verslumo ugdymą pradinėje mokykloje, kokias savybes ugdo ir kitus su verslumo ugdymu susijusius klausimus svarbu sužinoti ir kokias priemones ir metodus taikydami jie tai daro.

Analizuojant mokytojų naudojamas metodines priemones svarbu išsiaiškinti su kokiomis priemonėmis susipažinę ir kokias priemones dažniausiai naudoja pradinių klasių mokytojai verslumui ugdyti. Remiantis anketos apibrėžimu, dažniausiai naudojamos

metodinės priemonės verslumui ugdyti yra tos, kurias respondentai naudoja dažniau nei 3 kartus per metus.

16 lentelė. Žinomiausios verslumo ugdymo metodinės priemonės su kuriomis respondantai yra gerai susipažinę

	Verslumo ugdymo priemonės	N	Procentai	Iš viso procentų
1	Verbickienė G. ir kt. Žingsnelis į ekonomiką. Užduočių sąsiuvinis 1-2 klasėms. Vilnius: TEV, 2004.	115	19,1%	67,3%
2	Malčiauskienė A. ir kt. Pasirinkimų šalis. Ekonomika 3-6 klasių mokiniams. Vilnius: TEV, 2004.	91	15,0%	53,2%
3	Integruotas verslumo ugdymas dailės ir technologijų pamokose pradinėse klasėse. Metodinės rekomendacijos. Vilnius: Eugrimas, 2012.	89	14,8%	52,0%
4	Malčiauskienė A. ir kt. Pasirinkimų šalis. Mokytojo knyga. Vilnius: TEV, 2005.	71	11,8%	41,5%
5	Suiter M. C. Pirmieji finansiniai įgūdžiai 3-5 klasėms: mokytojo knyga. Vilnius: Garnelis, 2002.	62	10,3%	36,3%
6	Suiter M. C. Pirmieji finansiniai įgūdžiai 3-5 klasėms: moksleivio knyga. Vilnius: Garnelis, 2002.	58	9,7%	33,9%
7	Verslumo ugdymas: stimuliaciniai žaidimai ir užduotys. Elektroninė mokytojo knyga. Vilnius: VšĮ Drąsinkime ateitį, 2011.	36	6,0%	21,1%
8	Mincienė L. Verslumo pradmenys. Užduotys ir vertinimo pavyzdžiai. Kaunas: Dakra, 2000.	24	4,0%	14 %
9	Lietuvos Junior Achievement programos metodinė medžiaga	19	3,2%	11,1%
10	Jučienė N. Verslumo gebėjimų ugdymas 9-10 klasėse. Metodinės rekomendacijos. Vilnius: In fleksum, 2012.	14	2,3%	8,2%
11	Mogišaitė L. Verslumo ugdymas. Vilnius: Sapnų sala, 2010.	12	2,0%	7,0%
12	Jucienė N. Verslumo gebėjimų ugdymas 11-12 klasėse. Metodinės rekomendacijos. Vilnius: Ugdymo plėtotės centras, 2012.	10	1,7%	5,8%
Viso:		601	100,0%	351,5%

Remiantis atsakymų rezultatais nustatyta, kad respondantai geriausiai susipažinę su šiomis 3 verslumo ugdymo metodinėmis priemonėmis:

1. Verbickienė G.. ir kt. Žingsnelis į ekonomiką. Užduočių sąsiuvinis 1-2 klasėms. Vilnius: TEV, 2004.
2. Malčiauskienė A.ir kt. Pasirinkimų šalis. Ekonomika 3-6 klasių mokiniams. Vilnius: TEV, 2004.
3. Integruotas verslumo ugdymas dailės ir technologijų pamokose pradinėse klasėse. Metodinės rekomendacijos. Vilnius: Eugrimas, 2012.

Pilnas žinomiausių metodinių priemonių sąrašas pateiktas 16 lentelėje. Mokytojai geriausiai susipažinę su lietuvių autorių metodinėmis priemonėmis. Nepaisant to, kad metodinė priemonė „Integruotas verslumo ugdymas dailės ir technologijų pamokose pradinėse klasėse“ išleista tik 2012 metais, ji jau tapo viena iš žinomiausių verslumo ugdymo priemonių. Ši priemonė sukurta projekto metu, kuriame dalyvavo įvairių miestų mokytojai, tai įtakojo ir priemonės žinomumą.

17 lentelė. Dažniausiai naudojamos verslumo ugdymo metodinės priemonės

	Verslumo ugdymo priemonės	N	Procentai	Procentų iš viso
1	Verbickienė G.. ir kt. Žingsnelis į ekonomiką. Užduočių sąsiuvinis 1-2 klasėms. Vilnius: TEV, 2004.	73	18,3%	58,9%
2	Integruotas verslumo ugdymas dailės ir technologijų pamokose pradinėse klasėse. Metodinės rekomendacijos. Vilnius: Eugrimas, 2012.	67	16,8%	54,0%
3	Malčiauskienė A. ir kt. Pasirinkimų šalis. Mokytojo knyga. Vilnius: TEV, 2005.	53	13,3%	42,7%
4	Suiter M. C. Pirmieji finansiniai įgūdžiai 3-5 klasėms: mokytojo knyga. Vilnius: Garnelis, 2002.	49	12,3%	39,5%
5	Suiter M. C. Pirmieji finansiniai įgūdžiai 3-5 klasėms: moksleivio knyga. Vilnius: Garnelis, 2002.	49	12,3%	39,5%
6	Malčiauskienė A.ir kt. Pasirinkimų šalis. Ekonomika 3-6 klasių mokiniams. Vilnius: TEV, 2004.	47	11,8%	37,9%

17 lentelės tęsinys

	Verslumo ugdymo priemonės	N	Procentai	Procentų iš viso
7	Verslumo ugdymas: simuliaciniai žaidimai ir užduotys. Elektroninė mokytojo knyga. Vilnius: VšĮ Drąsinkime ateitį, 2011.	15	3,8%	12,1%
8	Mincienė L. Verslumo pradmenys. Užduotys ir vertinimo pavyzdžiai. Kaunas: Dakra, 2000.	13	3,3%	10,5%
9	Lietuvos Junior Achievement programos metodinė medžiaga	12	3,0%	9,7%
10	Mogišaitė L. Verslumo ugdymas. Vilnius: Sapnų sala, 2010.	10	2,5%	8,1%
11	Jučienė N. Verslumo gebėjimų ugdymas 9-10 klasėse. Metodinės rekomendacijos. Vilnius: In fleksum, 2012.	6	1,5%	4,8%
12	Jucienė N. Verslumo gebėjimų ugdymas 11-12 klasėse. Metodinės rekomendacijos. Vilnius: Ugdymo plėtotės centras, 2012.	6	1,5%	4,8%
	Viso:	400	100,0%	322,6%

Atlikus dažniausiai naudojamų metodinių priemonių, verslumui ugdyti, analizę gauta išvada, kad dažniausiai naudojamos beveik tos pačios metodinės priemonės, kurios yra labiausiai

žinomos. Trys dažniausiai naudojamos verslumo ugdymo metodinės priemonės yra (17 lentelė):

1. Verbickienė G. ir kt. Žingsnelis į ekonomiką. Užduočių sąsiuvinis 1-2 klasėms. Vilnius: TEV, 2004.
2. Integruotas verslumo ugdymas dailės ir technologijų pamokose pradinėse klasėse. Metodinės rekomendacijos. Vilnius: Eugrimas, 2012.
3. Malčiauskienė A. ir kt. Pasirinkimų šalis. Mokytojo knyga. Vilnius: TEV, 2005.

Tolimesnėje analizėje pateikiamas 3 dažniausiai naudojamų verslumo ugdymo priemonių pasiskirstymas, pagal: mokyklos vietovę, kvalifikacinę kategoriją bei mokyklos tipą. Remiantis anketos apibrėžimu, dažniausiai naudojamos metodinės priemonės verslumui ugdyti yra tos, kurias respondentai naudoja dažniau nei 3 kartus per metus.

18 lentelė. Verslumo ugdymo priemonių naudojimo pasiskirstymas pagal mokyklos vietovę

Priemonė	Pasiskirstymas pagal mokyklos vietovę	
	Kaimas	Miestas
Verbickienė G. ir kt.*	14,1 %	21,6 %
Metodinė priemonė**	21,7 %	16,9 %
Malčiauskienė A. ir kt***	12,0 %	15,1 %

Pastabos: žvaigždute prie pavardės pateikiamas pilnas priemonės pavadinimas. * Verbickienė G. ir kt. Žingsnelis į ekonomiką. Užduočių sąsiuvinis 1 - 2 klasėms. Vilnius: TEV, 2004.** Integruotas verslumo ugdymas dailės ir technologijų pamokose pradinėse klasėse. Metodinės rekomendacijos. Vilnius: Eugrimas, 2012. *** Malčiauskienė A. ir kt. Pasirinkimų šalis. Mokytojo knyga. Vilnius: TEV, 2005.

Apibendrinant, 18 lentelėje pateiktus duomenis, galima teigti, kad lyginant kaime ir mieste dirbančių mokytojų naudojamas verslumo ugdymo priemonės, mieste dirbantys mokytojai dažniau naudoja 18 lentelė išskirtas priemones, atitinkamai 21,6%, 16,9% ir 15,1% (18 lentelė). Išskirti būtų galima tik „Integruotas verslumo ugdymas dailės ir technologijų pamokose pradinėse klasėse. Metodinės rekomendacijos. Vilnius: Eugrimas, 2012“, šią priemonę naudoja 4,8 proc. daugiau kaimo vietovėje dirbančių mokytojų, nei miesto.

Verslumo ugdymo priemonių naudojimas pagal kvalifikacinę kategoriją pateikiamas 19 lentelėje.

19 lentelė. Verslumo ugdymo priemonių naudojimo pasiskirstymas pagal kvalifikacinę kategoriją

Priemonė	Pasiskirstymas pagal kvalifikacinę kategoriją:				
	Jaunesnysis mokytojas	Mokytojas	Vyr. mokytojas	Metodininkas	Ekspertas
Verbickienė G. ir kt.*	0,0 %	6,8 %	22,0 %	20,9 %	40,0 %
Metodinė priemonė**	0,0 %	25,0 %	14,0 %	18,2 %	80,0 %
Malčiauskienė A. ir kt.***	20,0 %	9,1 %	14,0 %	13,5 %	80,0 %

Pastabos: žvaigždute prie skaičiaus pateikiamas priemonės pavadinimas. * Verbickienė G. ir kt. Žingsnelis į ekonomiką. Užduočių sąsiuvinis 1 - 2 klasėms. Vilnius: TEV, 2004.** Integruotas verslumo ugdymas dailės ir technologijų pamokose pradinėse klasėse. Metodinės rekomendacijos. Vilnius: Eugrimas, 2012. *** Malčiauskienė A. ir kt. Pasirinkimų šalis. Mokytojo knyga. Vilnius: TEV, 2005.

Lyginat, verslumo ugdymo metodinių priemonių naudojimą pagal kvalifikacinę kategoriją, galima teigti, kad šias verslumo priemones dažniausiai naudoja mokytojai turintys eksperto kvalifikacinę kategoriją, atitinkamai 40 proc., 80 proc. ir 80 proc. (19 lentelė). Tai gali įtakoti nacionalinių seminarų lankymas. Ankstesnė analizė parodė, kad mokytojai ekspertai dažniau už kitus mokytojus dalyvauja nacionaliniuose seminaruose verslumo tema. Dalyvavimas įvairiose veiklose susijusiose su verslumu skatina savo darbe panaudoti žinias, gautas seminarų metu, tai turi įtakos ir verslumo ugdymo priemonių naudojimui.

20 lentelė. Verslumo ugdymo priemonių naudojimo pasiskirstymas pagal mokyklos tipą

Priemonė	Pasiskirstymas pagal mokyklos tipą:		
	Pradinė	Pagrindinė	Vidurinė
Verbickienė G. ir kt. *	25,0 %	16,2 %	20,5 %
Metodinės rekomendacijos**	14,3 %	14,1 %	34,2 %
Malčiauskienė A. ir kt. ***	20,5 %	10,3%	15,1 %

Pastabos: žvaigždute prie skaičiaus pateikiamas priemonės pavadinimas. * Verbickienė G. ir kt. Žingsnelis į ekonomiką. Užduočių sąsiuvinis 1 - 2 klasėms. Vilnius: TEV, 2004.** Integruotas verslumo ugdymas dailės ir technologijų pamokose pradinėse klasėse. Metodinės rekomendacijos. Vilnius: Eugrimas, 2012. *** Malčiauskienė A. ir kt. Pasirinkimų šalis. Mokytojo knyga. Vilnius: TEV, 2005.

20 lentelėje pateikti tyrimo duomenys rodo, kad pagal mokyklos tipą pradinėse klasių mokytojai dažniausiai verslumo ugdymo priemones rečiausiai naudoja pagrindinėje mokykloje, dažniau vidurinėje ir pradinėje.

21 lentelėje pateikti tie metodai/formos, kuriuos respondentai vertina, kaip tinkamiausius ugdant verslumą.

21 lentelė. Labiausiai tinkami verslumo ugdymo metodai/formos

	Metodai	N	Procentai	Iš visų procentų
1	Susitikimas su verslo žmonėmis	326	6,0%	88,6%
2	Darbas grupelėse	312	5,8%	84,8%
3	Grupinis projektas	310	5,7%	84,2%
4	Mokyklinė mugė	290	5,4%	78,8%
5	Problemų sprendimas	288	5,3%	78,3%
6	Kūrybinės dirbtuvės	287	5,3%	78,0%
7	Diskusijos	283	5,2%	76,9%

21 lentelės tęsinys kitame puslapyje

21 lentelės tęsinys

	Metodai	N	Procentai	Iš visų procentų
8	Minčių lietus	275	5,1%	74,7%
9	Vaidmenų žaidimas	273	5,0%	74,2%
10	Verslo plano rengimas	254	4,7%	69,0%
11	Refleksija	244	4,5%	66,3%
12	Mokyklinė įmone	244	4,5%	66,3%
13	Minčių žemėlapis	241	4,5%	65,5%
14	Debatai	241	4,5%	65,5%
15	Verslo plano/projekto vertinimas	232	4,3%	63,0%
16	Individualus projektas	230	4,3%	62,5%
17	Pranešimo pristatymas	181	3,3%	49,2%
18	Pranešimo rengimas	178	3,3%	48,4%
19	Atvejo analizė	149	2,8%	40,5%
20	Simuliacija	136	2,5%	37,0%
21	Vizualizacija	135	2,5%	36,7%
22	Paskaita	107	2,0%	29,1%
23	De Bono kepurės	99	1,8%	26,9%
24	Aktyvus skaitymas	92	1,7%	25,0%
	Viso:	5407	100,0%	1469,3%

Sugrupavus respondentų atsakymus nuo labiausiai tinkamo metodo/formos iki mažiau tinkamo metodo nustatyta, kad respondentai linkę manyti, kad verslumui ugdyti labiausiai tinka: susitikimas su verslo žmonėmis, darbas grupelėse, grupinis projektas, mokyklinė mugė, šiuos metodus galima išskirti, kaip aktyvius mokymosi metodus. Teorijoje, tinkamiausiais verslumo ugdymo metodais išskiriami aktyvūs ugdymo metodai, todėl galima teigti, kad pradinių klasių mokytojų nuomonė atitinka teorijoje pateikiamus rekomendacinius metodus verslumui ugdyti.

Atlikus identišką metodų/formų palyginamąją analizę, galima teigti, kad mokytojai verslumui ugdyti dažniausiai naudoja: susitikimus su verslo žmonėmis, mokyklinę mugę, kūrybines dirbtuves. Tai įrodo, kad pradinių klasių mokytojai ne tik išskiria metodus naudojamus verslumui ugdyti, bet ir taiko juos praktikoje.

Savo darbe pedagogai dažniausiai naudoja 22 lentelėje pateiktus metodus/ formas.

22 lentelė. Bendro naudojimo ugdymo metodai/formos

	Metodai	N	Procentai	Iš viso procentų
1	Minčių lietus	311	6,9%	87,9%
2	Darbas grupelėse	304	6,8%	85,9%
3	Refleksija	296	6,6%	83,6%
4	Diskusijos	289	6,4%	81,6%
5	Problemų sprendimas	284	6,3%	80,2%
6	Grupinis projektas	265	5,9%	74,9%
7	Vaidmenų žaidimas	259	5,8%	73,2%
8	Minčių žemėlapis	251	5,6%	70,9%
9	Aktyvus skaitymas	216	4,8%	61,0%
10	Atvejo analizė	196	4,4%	55,4%
11	Individualus projektas	195	4,4%	55,1%
12	Pranešimo rengimas	194	4,3%	54,8%

Visi pateikti metodai iš dalies ugdo verslumo savybes. Minčių lietus, refleksija, problemų sprendimas, vaidmenų žaidimai, minčių žemėlapis, tai mokymo metodai, kuriais gali būti ugdomas ne tik verslumas. Naudojant ugdymo procese išvardintus mokymo metodus ugdomas mokinių mąstymas, bendravimo gebėjimai, savęs vertinimas. Ugdant šias savybes ugdomas mokiny, atsižvelgiant į bendruosius ugdymo tikslus.

Apibendrinant respondentų išskirtus pačius tinkamiausius verslumo ugdymo metodus ir formas, bei praktikoje naudojamus metodus ir formas galima teigti, kad susitikimas su verslo žmonėmis yra pats tinkamiausias verslumo ugdymo metodas, be to, jis dažniausiai taikomas mokinių verslumo ugdymo procese.

3.3 Tyrimo apibendrinimas

Išanalizavus gautus duomenis apie verslumo kompetencijas, verslumo ugdymo svarbą pradinėje mokykloje galima teigti, kad pradinių klasių mokytojai verslumo kompetencijos dalimis išskiria: loginį mąstymą, atsakingumą, kūrybiškumą, novatorišką mąstymą, sugebėjimą „parduoti“ idėjas, gebėjimą priimti sprendimus, bendravimo gebėjimą, kritinį mąstymą, atkaklumą. Jie mano, kad dauguma verslumo elementų yra ugdomi. Išskirti galima loginį mąstymą, kuris mokytojų nuomone yra įgimtas, taip teigia 28,9 procentai visų mokytojų. Šios, tyrimo metu, pradinių klasių mokytojų išskirtos savybės atspindi teorijoje pateikiamus verslumo apibrėžimus. Galima daryti prielaidą, kad verslumo apibrėžimas tiek teorijoje tiek realiame gyvenime suprantamas vienodai.

Tyrimas parodė, kad verslumo ugdymo svarbos vertinimai priklauso nuo specialisto kvalifikacijos t.y. aukštesnės kvalifikacijos respondentai yra labiau įsitikinę, kad verslo ugdymo svarba yra labai prasminga, tuo tarpu, žemesnės kvalifikacijos respondentų tarpe vyrauja nuomonė, kad verslumo ugdymo skatinimas yra nei prasmingas nei neprasmingas arba iš dalies prasmingas.

Atsižvelgiant į teorinius aspektus ir gautus rezultatus galima teigti, kad visi pradinių klasių mokytojai verslumo ugdymą vyresnėse klasėse vertina labiau nei pradinėse. Tai parodo kad dabartinė švietimo situacija ir pradinių klasių mokytojų nuomonė yra vienoda. Lietuvos švietimo sistemoje pradinėse klasėse verslumas nėra išskiriamas, kaip atsiras ugdomasis ar integruojamasis dalykas, todėl mokytojai ir neįvardija verslumo ugdymo prasmingumo pradinėse klasėse. Pradiniame ugdyme verslumas ir visas mokymas yra integralus, jame gali rasti verslumo elementų, bet jie neįvardijami tiesiogiai.

Didžioji dalis apklaustųjų (33,2%) nurodė, kad verslumas turėtų būti ugdomas projektine veikla. Šiuo metu bendrojo lavinimo mokyklose ekonominis raštingumas ir verslumas siejamas kaip vienas integruojamasis dalykas. Integruojamieji dalykai apsunkina mokytojų darbą, nes jiems reikalingas atskiras pasiruošimas, todėl mokytojai linkę verslumą ugdyti projektine veikla. 24,4 proc. mokytojų mano, kad verslumas turėtų būti integruotas į matematikos ir /arba ekonomikos ir/ arba geografijos pamokas. Tik 11,4 proc. yra įsitikinę, kad verslumui turėtų būti skirta atskira pamoka. Analizuojant Bendrąsias ugdymo programas (2008) pastebima, kad bendrojo lavinimo mokyklose, vyresnėse klasėse verslumo ugdymui yra skiriama atskira pamoka. Nors verslumo ugdymas pradinio ugdymo programoje (2008) nėra konkrečiai įvardijamas, bet randama elementų susijusių su verslumo ugdymu. Tai leidžia daryti prielaidą, kad maža dalis pradinių klasių mokytojų rekomenduoja verslumo ugdymą

įvesti į mokymo procesą, kaip atskirą dalyką. Didžioji dalis jaunesniųjų mokytojų (0,7% visų respondentų) mano, kad verslumas turėtų būti integruotas į visas pamokas. Tuo tarpu didžioji dalis mokytojų, vyr. mokytojų ir metodininkų (atitinkamai 4,2%, 14,7% ir 13,8% visų respondentų) mano, kad verslumas turėtų būti ugdomas projektine veikla. Remiantis didžiąja dalimi respondentų atsakymų galima teigti, kad šiuo metu priimtinausias būdas ugdyti verslumui pradinėse klasėse yra projektinė veikla.

Analizės metu nustatyti pamokų metu dažniausiai suteikiami ir ugdomi verslumo gebėjimai ir savybės. Atlikta faktorinė analizė, kurios metu išskirti 4 pagrindiniai gebėjimų ir savybių komponentai:

- Marketingas;
- Asmeninės savybės;
- Konstruktyvumas;
- Taktika.

Surūšiuojant ir apibendrinus respondentų atsakymus pagal atsakymo variantų dažnumą nustatyta, kad didžioji dalis respondentų savo pamokose moksleiviams dažniausiai ugdo taktines verslumo savybes. Tai savybės, kurios gali būti ugdomos neatsižvelgiant ir neišskiriant jų kaip verslumo savybių. Analizuojant taktinių savybių ugdymą galima teigti, kad kūrybiškumą ugdo 35 proc. respondentų, gebėjimą išskirti savo tikslus – 32,9 proc., o pilietiškumą – 32,1 proc. Verta pastebėti, kad rečiau yra ugdomos marketingo savybės: laiko planavimas (16,3%), savireguliacija (14,5%), novatoriškas mąstymas (13,1%). Konstruktyvus mąstymas yra ugdomas dažniau nei asmeninės savybės, reikalingos sėkmingam verslui. Gauti rezultatai rodo, kad pamokų metu dažniausiai ugdomos savybės: atsakingumas (6,31%), tolerancija (6,2%), kūrybiškumas (6,01%), bendravimo gebėjimai (5,96%), atkaklumas (5,77%), loginis mąstymas (5,75%) ir gebėjimas išskirti savo tikslus (5,66%). Visas šias savybes mokytojai išskiria ir kaip verslumo kompetencijos elementus, todėl galima teigti, kad mokytojai suprastami verslumo ugdymo svarbą ne tik supranta, kas yra verslumas, bet ir ugdo verslumo savybes/gebėjimus. Rečiausiai ugdomos marketingo savybės: sugebėjimas parduoti savo idėjas (2,05%) ir žinių apie verslo kūrimą (2,05%) savybės, nors šias savybes mokytojai išskiria, kaip verslumo kompetencijos elementus, ugdo retai. Tam gali turėti įtakos bendrasis ugdymo kontekstas, mokytojams sunku į pradinio ugdymo turinį integruoti šias savybes.

Remiantis Chi-kvadrato kriterijaus rezultatais nustatyta, kad respondentų dalyvavimas nacionaliniuose seminaruose per paskutinius 3 mokslo metus yra susijęs su jų kvalifikacijos kategorija. Ekspertai nacionaliniuose seminaruose dalyvauja dažniau nei jaunesnieji mokytojai, tuo tarpu, šio skirtumo nėra analizuojant dalyvavimą regioniniuose seminaruose. Dalyvavimas nacionaliniuose ir regioniniuose seminaruose dažniausiai priklauso nuo

mokyklos vadovybės. Tikėtina, kad regioniniuose seminaruose dalyvauja visi mokytojai, nepriklausomai nuo kvalifikacinės kategorijos, o į nacionalinius seminarus, taupant lėšas siunčiami didesnę kvalifikaciją turintys mokytojai. Likusiems kryžminiams palyginimams Chi-kvadrato kriterijaus tikimybė $p > 0,05$, todėl skirtingų mokyklų tipų ir mokyklos vietovių respondentai tiek nacionaliniuose, tiek regioniniuose seminaruose dalyvauja vienodai dažnai.

Remiantis atsakymų rezultatais nustatyta, kad respondentai geriausiai susipažinę su šiomis 3 verslumo ugdymo metodinėmis priemonėmis:

1. Verbickienė G. ir kt. Žingsnelis į ekonomiką. Užduočių sąsiuvinis 1-2 klasėms. Vilnius: TEV, 2004.
2. Malčiauskienė A. ir kt. Pasirinkimų šalis. Ekonomika 3-6 klasių mokiniams. Vilnius: TEV, 2004.
3. Integruotas verslumo ugdymas dailės ir technologijų pamokose pradinėse klasėse. Metodinės rekomendacijos. Vilnius: Eugrimas, 2012.

Trys pačios dažniausiai naudojamos verslumo ugdymo metodinės priemonės yra:

1. Verbickienė G. ir kt. Žingsnelis į ekonomiką. Užduočių sąsiuvinis 1-2 klasėms. Vilnius: TEV, 2004.
2. Integruotas verslumo ugdymas dailės ir technologijų pamokose pradinėse klasėse. Metodinės rekomendacijos. Vilnius: Eugrimas, 2012.
3. Malčiauskienė A. ir kt. Pasirinkimų šalis. Mokytojo knyga. Vilnius: TEV, 2005.

Mokytojai geriausiai susipažinę su lietuvių autorių metodinėmis priemonėmis. Nepaisant to, kad metodinė priemonė „Integruotas verslumo ugdymas dailės ir technologijų pamokose pradinėse klasėse“ išleista tik 2012 metais, ji jau tapo viena iš žinomiausių verslumo ugdymo priemonių. Ši priemonė sukurta projekto metu, kuriame dalyvavo įvairių miestų mokytojai, tai įtakoją ir priemonės žinomumą. Lyginant kaime ir mieste dirbančių mokytojų dažniausiai naudojamas verslumo ugdymo priemones, mieste dirbantys mokytojai naudoja dažniau. Išskirti būtų galima tik „Integruotas verslumo ugdymas dailės ir technologijų pamokose pradinėse klasėse. Metodinės rekomendacijos. Vilnius: Eugrimas, 2012“, šią priemonę naudoja 4,8 proc. daugiau kaimo vietovėje dirbančių mokytojų, nei miesto. Verslumo ugdymo metodines priemones dažniau naudojima mokytojai turintys eksperto kvalifikacinę kategoriją. Tai gali įtakoti nacionalinių seminarų lankymas. Ankstesnė analizė parodė, kad mokytojai ekspertai dažniau už kitus mokytojus dalyvauja nacionaliniuose seminaruose verslumo tema. Dalyvavimas įvairiose veiklose susijusiose su verslumu skatina savo darbe panaudoti žinias, gautas seminarų metu, tai turi įtakos ir verslumo ugdymo priemonių naudojimui.

Sugrupavus respondentų atsakymus nuo labiausiai tinkamo metodo/formos iki mažiau tinkamo metodo nustatyta, kad respondentai linkę manyti, kad verslumui ugdyti labiausiai tinka: susitikimas su verslo žmonėmis, darbas grupelėse, grupinis projektas, mokyklinė mugė. Šiuos metodus galima išskirti, kaip aktyvius mokymosi metodus. Teorijoje, tinkamiausiais verslumo ugdymo metodais išskiriami aktyvūs ugdymo metodai. Pradinių klasių mokytojų nuomonė atitinka teorijoje pateikiamus rekomendacinius metodus verslumui ugdyti.

Mokytojai verslumui ugdyti dažniausiai naudoja: susitikimas su verslo žmonėmis, mokyklinė mugė, kūrybinės dirbtuvės. Tai įrodo, kad pradinių klasių mokytojai ne tik išskiria metodus naudojamus verslumui ugdyti, bet ir taiko juos praktikoje. Apibendrinant respondentų išskirtus pačius tinkamiausius verslumo ugdymo metodus ir formas, bei praktikoje naudojamus metodus ir formas galima teigti, kad susitikimas su verslo žmonėmis yra pats tinkamiausias verslumo ugdymo metodas, be to, jis dažniausiai taikomas mokinių verslumo ugdymo procese.

IŠVADOS

1. Verslumo ugdymas pradinėje mokykloje teoriniu aspektu gali būti apibrėžiamas, kaip integralus visų dalykų mokymas, orientuotas į kūrybiškumą, asmeninių tikslų siekimą, savęs pažinimą, domėjimąsi aplinka bei individualių charakterio bruožų formavimąsi. Verslumo ugdymą pradinėje mokykloje galima išvelgti plačiąja verslumo prasme, tai visų ugdomųjų dalykų visuma, kuri ugdo asmenines įgimtas ir įgytas savybes, reikalingas versliam t.y aktyviam, kūrybiškam, atsakingam, novatoriško mąstymo žmogui.

2. Yra išleista nemažai verslumo ugdymui skirtų metodinių mokymo priemonių. Pradinių mokyklų kontekste išskiriamos 6 metodinės verslumo ugdymo priemonės, tai: Suiter M. C. Pirmieji finansiniai įgūdžiai 3 - 5 klasėms: mokytojo knyga. Vilnius: Garnelis, 2002. Suiter M. C. Pirmieji finansiniai įgūdžiai 3 - 5 klasėms: moksleivio knyga. Vilnius: Garnelis, 2002. Malčiauskienė A. ir kt. Pasirinkimų šalis. Ekonomika 3 - 6 klasių mokiniams. Vilnius: TEV, 2004. Malčiauskienė A. ir kt. Pasirinkimų šalis. Mokytojo knyga. Vilnius: TEV, 2005. Verbickienė G. ir kt. Žingsnelis į ekonomiką. Užduočių sąsiuvinis 1 - 2 klasėms. Vilnius: TEV, 2004. Integruotas verslumo ugdymas dailės ir technologijų pamokose pradinėse klasėse. Metodinės rekomendacijos. Vilnius: Eugrimas, 2012. Verslumas yra ugdomas aktyviais ugdymo metodais, kurie mokinius skatina pažinti save, mokytis bendrauti ir bendradarbiauti, problemų ir konfliktų sprendimo, kūrybinio mąstymo, diskusijų, refleksijos, grupinio darbo, idėjų ieškojimo bei su verslu susijusių užduočių sprendimo.

3. Pradinio ugdymo pedagogai teigia, kad verslumui ugdyti labiausiai tinkami verslumo ugdymo metodai: susitikimas su verslo žmonėmis, darbas grupelėse, grupinis projektas, mokyklinė mugė. Atlikus identišką metodų/formų palyginamąją analizę, mokytojai verslumui ugdyti dažniausiai naudoja: susitikimus su verslo žmonėmis, mokyklinę mugę, kūrybines dirbtuves. Tai įrodo, kad pradinių klasių mokytojai ne tik išskiria naudojamus metodus verslumui ugdyti, bet ir taiko juos praktikoje.

4. Pradinėje mokykloje, mokytojų dažniausiai naudojamomis verslumo ugdymo metodinėmis priemonėmis išskiriama:

- Verbickienė G. ir kt. Žingsnelis į ekonomiką. Užduočių sąsiuvinis 1 - 2 klasėms. Vilnius: TEV, 2004.
- Integruotas verslumo ugdymas dailės ir technologijų pamokose pradinėse klasėse. Metodinės rekomendacijos. Vilnius: Eugrimas, 2012.
- Malčiauskienė A. ir kt. Pasirinkimų šalis. Mokytojo knyga. Vilnius: TEV, 2005.

Lyginant kaime ir mieste dirbančių mokytojų naudojamas verslumo ugdymo priemonės, mieste dirbantys mokytojai dažniau naudoja išskirtąsias priemones. Išskirti būtų

galima tik „Integruotas verslumo ugdymas dailės ir technologijų pamokose pradinėse klasėse. Metodinės rekomendacijos. Vilnius: Eugrimas, 2012“, šią priemonę naudoja 4,8 proc. daugiau kaimo vietovėje dirbančių mokytojų, nei miesto. Verslumo ugdymo metodinių priemonių naudojimą lyginant pagal kvalifikacinę kategoriją, dažniau naudoja mokytojai turintys eksperto kvalifikacinę kategoriją.

REKOMENDACIJOS

1. Švietimo ir mokslo ministerijai. Šiuo metu mažai dėmesio skiriama pradinės mokyklos verslumo ugdymo turiniui, pagrindinės ir vidurinės mokyklos turinyje išskiriamas ekonominio raštingumo ir verslumo integravimas į mokomuosius dalykus, o pradinė mokykla dar lieka nuošalyje.

2. Švietimo ir mokslo ministerijai. Verslumo ugdymas pradinės mokyklos ugdymo procese nėra aiškiai apibrėžiamas, to pasekoje pradinių klasių mokytojai negali ugdyti neapibrėžto ir neįvardinto dalyko.

3. Mokyklos direktoriams. Mokyklos bendruomenėje turi būti skiriamas dėmesys verslumo ugdymo skatinimui, pavieniams mokytojams sunku į mokomuosius dalykus integruoti verslumą. Ugdant verslumą visai mokyklos bendruomenei, atsirastų motyvacija tai daryti, būtų iš ko pasimokyti, su kuo pasitarti.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Beresevičiūtė V. Mokytojų ir mokinių požiūris į kompetencijos ugdymą // Vilniaus mokykla. 2008 Nr. 12, p. 2-3.
2. Burvytė S. Ralys K. Ugdymo šiuolaikinėje šeimoje koncertas. Vilnius, 2012
3. Cibulskis G., Žydžiūnaitė V. Lyderystės vystymosi mokykloje modelis. Monografija. Vilnius: Šmm, 2012.
4. Čiegis, R., Skunčikienė, S., Rakickas, A. Verslo žaidimų samprata ir paskirtis žinių visuomenėje // Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai. 2005 Nr. 35.
5. Dikčius V., Marketingo tyrimai: teorija ir praktika. Vilnius: Vilniaus vadybos kolegija, 2003.
6. Dumčienė A., Bajoriūnas Z. Ugdymo pagrindai. Kaunas: Lietuvos kūno kultūros akademija, 2006.
7. Forum in Nice/Sophia Antipolis on “Training for Entrepreneurship” in October, 2000. <http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/files/support_measures/training_education/nice_00/proceedings_nice_2000en_en.pdf> [žiūrėta: 2013-11-10].
8. Galkienė A. Pedagoginė sąveika integruotojo ugdymo sąlygomis. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2003.
9. Gegiečkienė L., Graikšienė A. Verslumas: mokymo priemonė. Vilnius: Ciklonas, 2009.
10. Gudėnas V., Kavaliauskaitė R ir kt. Verslumo ugdymas mokykloje. Vilnius: Versus aureus, 2007.
11. Integruotas verslumo ugdymas dailės ir technologijų pamokose pradinėse klasėse. Metodinės rekomendacijos. Vilnius: Eugrimas, 2012.
12. Jalagaitė A., Lukoševičius V. Mokinių verslumo ugdymas bendrojo ugdymo mokykloje: mokytojų požiūris // Pedagogika. 2011 Nr. 104 p. 86-94.
13. Jalagaitė A., Vijeikis J. Verslumo ugdymo sistemos tobulinimas bendrojo lavinimo mokyklų vyresnėse klasėse. Management theory and studies for rural business and infrastructure development. 2012. Vol. 34. Nr. 5. p. 54-65.
14. Janušaitienė R., Rožukienė V. Verslumas dalykų pamokose // Vadybinių, profesinių, pedagoginių ir socialinių kompetencijų plėtra. Pedagogų profesinės raidos centras, 2008.
15. Jarvis P. Mokymosi paradoksai. Kaunas: VDU, 2001.
16. Jasinavičius R. Verslumo sparnai. Po skėčiu. Nr. 64, 2006, p.23.
17. Jovaiša L. Edukologijos pradmenys. Šiauliai: Šiaulių univ. I-kla, 2001.
18. Jovaiša L. Enciklopedinis edukologijos žodynas. Vilnius: Gimtasis žodis, 2007.
19. Jovaiša L. Pedagogikos terminai. Kaunas: Šviesa, 1993.

20. Jovaiša L. Ugdymo mokslas ir praktika. Analitinių straipsnių monografija. Vilnius: Agora, 2007.
21. Jovaiša L., Vaitkevičius J. Pedagogikos pagrindai. Kaunas: Šviesos leidykla, 1989.
22. Jucienė N. Verslumo gebėjimų ugdymas 11-12 klasėse. Metodinės rekomendacijos. Vilnius: Ugdymo plėtotės centras, 2012.
23. Jucienė N. Verslumo gebėjimų ugdymas 9-10 klasėse. Metodinės rekomendacijos. Ugdymo plėtotės centras, 2012.
24. Juodagalvienė R., Pauža J. Grupinio metodo efektyvumas per lietuvių kalbos pamokas III klasėje. Pradinis ugdymas žengiant į III tūkstantmetį. Mokslinė – metodinė konferencija Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2001, p. 35-38.
25. Juozaitienė L., Stapokienė J. Verslo vadybos įvadas. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2003.
26. Jurėnienė L. Vaikystė ir visuomenė. Vilnius: „Katalikų pasaulio leidiniai“, 2004.
27. Klimienė J. Žvilgsnis į integruotą mokyklą // Pradinis ugdymas žengiant į III tūkstantmetį. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2001.
28. Krapavickaitė D., Plikusas A. Imčių teorijos pagrindai: vadovėlis studentams. Vilnius: Technika, 2005.
29. Lietuvos Respublikos seimo nutarimas 2003 m. liepos 4 d. Nr. IX-1700 Dėl valstybinės švietimo strategijos 2003-2012 metų nuostatų (Žin. 2003-07-18, Nr. 71-3216) <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=215471&p_query=&p_tr2=> [žiūrėta: 2013-10-12].
30. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2011 m. lapkričio 30 d. įsakymas Nr. V-2310 Dėl bendrojo ugdymo dalykų vadovėlių ir mokymo priemonių atitikties teisės aktams įvertinimo ir aprūpinimo jais tvarkos aprašo patvirtinimo <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=415145&p_query=&p_tr2=2> [žiūrėta 2013-10-22].
31. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas 2004 m. birželio 2 d. Nr. ISAK-835 Dėl ekonominio raštingumo ir verslumo ugdymo strategijos patvirtinimo (Žin. 2004-06-19, Nr. 96-3555) <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=235714&p_query=&p_tr2=> [žiūrėta: 2013-10-12].
32. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas 2008 m. rugpjūčio 26 d. Nr. ISAK-2433 Dėl pradinio ir pagrindinio ugdymo programų patvirtinimo (Žin., 2008, Nr. 99-384) <http://www.ugdome.lt/kompetencijos5-8/wp-content/uploads/2012/03/Bendruju-programu_Ivadas.pdf> [žiūrėta: 2013-10-10].

33. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas 2011 m. lapkričio 30 d. Nr. V-2310 Dėl bendrojo ugdymo dalykų vadovėlių ir mokymo priemonių atitikties teisės aktams įvertinimo ir aprūpinimo jais tvarkos aprašo patvirtinimo (Žin. 2011-12-20, Nr.: 155 -7372) <<http://www.ite.smm.lt/wp-content/uploads/2009/11/Bendrojo-ugdymo-dalyku-vadoveliu-ir-mokymo-priemoniu-atitikties-teises-aktams-ivertinimo-ir-aprupinimo-jais-tvarkos-aprasas.pdf>> [žiūrėta: 2013-11-05].
34. Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas 2011 m. kovo 17 d. Nr. XI-1281 (Žin. 2011-03-31, Nr. 38-1804) <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=395105&p_query=&p_tr2=> [žiūrėta: 2012-10-12].
35. Lietuvos Respublikos vyriausybės 2008 m. balandžio 2d. nutarimas, Nr. 339 Dėl nacionalinės jaunimo verslumo ugdymo ir skatinimo 2008 – 2012 metų programos patvirtinimo (Žin.,2008-04-22,Nr. 46-1728 <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=318306&p_query=&p_tr2=> [žiūrėta: 2013-10-12].
36. Lydeka Z., Ekonominių sistemų gyvavimo procesų teorinis modeliavimas: habilitacinis darbas. Socialiniai mokslai. Ekonomika. Kaunas, 1999.
37. Malčiauskienė A. ir kt. Pasirinkimų šalis. Mokytojo knyga. Vilnius: TEV, 2005.
38. Malčiauskienė A. ir kt. Pasirinkimų šalis. Ekonomika 3-6 klasių mokiniams. Vilnius: TEV, 2004.
39. Mincienė L. Verslumo integravimas į pirminį profesinį rengimą // Pedagogika, 2000.Nr. 46, p. 68.
40. Mincienė L. Verslumo pradmenys. Užduotys ir vertinimo pavyzdžiai. Kaunas: Dakra, 2000.
41. Mogišaitė L. Verslumo ugdymas. Vilnius: Sapnų sala, 2010.
42. Pagrindinis ugdymas, ekonomikos ir verslumo turinio apimtis 5-8 klasėje. <http://portlas.emokykla.lt/bup/Puslapiai/pagrindinis_ugdymas_ekonomika_ir_verslumas_turinio_apimtis_5_6.aspx> [žiūrėta: 2012-11-04].
43. Pagrindinis ugdymas, ekonomikos ir verslumo turinio apimtis 9-10 klasėje. <http://portlas.emokykla.lt/bup/Puslapiai/pagrindinis_ugdymas_ekonomika_ir_verslumas_turinio_apimtis_9_10.aspx> [žiūrėta: 2013-10-05].
44. Pileckaitė-Markovienė M., Nasvytienė D., Vystimosi psichologija: vaikystė. Vilnius: Enciklopedija, 2004.
45. Pradinė mokykla: ugdymo turinys ir socialinė integracija. Respublikinė mokslinė- praktinė konferencija. Klaipėda, 2004.

46. Pradinis ugdymas bendrosios nuostatos, 2008.
<http://portalas.emokykla.lt/bup/Puslapiai/pradinis_ugdymas_bendrosios_nuostatos.aspx>
[žiūrėta: 2013-11-01].
47. Pradinis ugdymas integravimo galimybės.
<http://portalas.emokykla.lt/bup/Puslapiai/pradinis_ugdymas_integravimo_galimybes.aspx> [žiūrėta:2013-11-01]
48. Pukėnas K. Kokybinių duomenų analizė spss programa. Kaunas: LKKA, 2009.
49. Raguseo, D. Static and dynamic quantity-setting games: an in-class experiment // Verslas: teorija ir praktika, 2009. Nr. 10 (4).
50. Rajeckas V. Reikalavimai šiuolaikiniams benrojo lavinimo mokyklos mokymosi turiniui // Pedagogika 1999, T.39, p.15-25.
51. Raposo M., Paco do A. Entrepreneurship education: Relationship between education and entrepreneurial activity // Psicothema, 2011.Vol. 23.No. 3.
52. Rutkienė A., Zuzevičiūtė V. Mokytojo vaidmens kaita: bendruomenės įtraukimas siekiant mokymąsi daryti veiksmingesnį // Pedagogika. 2009 Nr. 95 p. 53-57
53. Singh K. Quantitative Social Research Methods. 2007.
54. Strazdienė N. Darbo mokėjimų ir įgūdžių ugdymo sisteminė plėtra pradinėje mokykloje. Daktaro disertacijos santraukas. Socialiniai mokslai, edukologija. Klaipėda, 2001.
55. Strazdienė N. Technologijų ugdymas pradinėje mokykloje. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2006.
56. Suiter M. C. Pirmieji finansiniai įgūdžiai 3-5 klasėms: moksleivio knyga. Vilnius: Garnelis, 2002.
57. Suiter M. C. Pirmieji finansiniai įgūdžiai. 3-5 klasės: mokytojo knyga. Vilnius: Garnelis, 2002.
58. Švietimo būklės tyrimų apžvalga, 2008
<http://www.smm.lt/uploads/documents/Veikla_strategija/2003_2012_metu_Valstybin_%20svietimo_strategija/Svietimo_bukles_apzvalga-2.pdf> [žiūrėta:2013-11-10].
59. Teresevičienė M., Gedvilienė G. Mokymasis bendradarbiaujant. Vilnius.: Garnelis, 1999.
60. Towards Greater Cooperation and Coherence in Entrepreneurship Education, 2010. <http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/promoting-entrepreneurship/education-training-entrepreneurship/reflection-panels/files/entr_education_panel_en.pdf> [žiūrėta: 2013-11-10].
61. Vaitkevičius R., Saudargienė A. Statistika su spss psichologiniuose tyrimuose. Kaunas: VDU leidykla, 2006.

62. Verbickienė G. ir kt. Žingsnelis į ekonomiką. Užduočių sąsiuvinis 1-2 klasėms. Vilnius: TEV, 2004.
63. Verslumo ugdymas: simuliaciniai žaidimai ir užduotys. Elektroninė mokytojo knyga. Vilnius: VšĮ Drąsinkime ateitį, 2011.
64. Verslumo ugdymo kolegijose galimybės ir problemos. Straipsnių rinkinys. Kaunas: Kauno kolegija, 2004.
65. Vidurinis ugdymas, ekonomikos ir verslumo turinio apimtis 11-12 klasėje. <http://portlas.emokykla.lt/bup/Puslapiai/vidurinis_ugdymas_socialinis_ugdymas_ekonomika_ir_verslumas_turinio_apimtis.aspx> [žiūrėta: 2012-11-05].
66. Vingeliene S., Jarienė R. ir kt. Integruojamų (papildomų) programų gairės, 2005. <<http://mokykla.graziskiai.lt/temp/docs/Integruojamuju%20programu%20gaires%202005.pdf>> [žiūrėta: 2013-11-05].
67. Zakarevičius P., Župerka A. Studentų verslumo ugdymas aukštosiose mokyklose // Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai. 2011 Nr. 60.
68. Zaleskienė I., Žadeikaitė L. Mokytojų požiūris į verslumo ugdymo prielaidas // Pedagogika. 2008 t-89.
69. Žemgulienė A., Montvilaitė S. Pradinio ugdymo kokybės lūkesčiai socialinės įtampos laukų kontekste // Pedagogika. 2008. Nr. 90. p. 121-127.
70. Župerka A. Moksleivių verslumo ugdymo tobulinimo kryptys Lietuvoje // Verslas, vadyba ir studijos. 2010 t-8.
71. Župerka A., Župerkienė E. Lietuvoje taikomų studentų verslumo ugdymo metodų veiksmingumo vertinimas // Tiltai. 2011. Nr. 4.

SANTRAUKA

Martišiūtė S. Verslumo ugdymui skirtų mokymo priemonių taikymas pradinėje mokykloje. Verslumo edukologijos nuolatinių studijų programos, magistrantūros baigiamasis darbas. Darbo vadovas doc. dr. Romas Prakapas, Mykolo Romerio universitetas, 2014. *Raktiniai žodžiai: verslumas, verslumo ugdymo priemonės, verslumo ugdymas pradinėje mokykloje.*

Šio darbo tikslas – išsiaiškinti verslumo ugdymui skirtų mokymų priemonių taikymą pradinėje mokykloje. Tyrime dalyvavo 370 pradinių klasių mokytojai iš visos Lietuvos. **Metodai:** mokslinės literatūros, dokumentų reglamentuojančių verslumą, verslumo ugdymą, verslumo ugdymui skirtas mokymo priemones bei mokymo metodus pradinėje mokykloje, analizė; pradinių klasių mokytojų anketinė apklausa, siekiant sužinoti kokias priemones naudoja, kokiais metodais ugdo verslumą, su kokiomis problemomis susiduria pradinių klasių mokytojai; kiekybinė duomenų analizė.

Tyrimo rezultatai rodo, verslumui ugdyti mokytojų nuomone, labiausiai tinkami verslumo ugdymo metodai: susitikimas su verslo žmonėmis, darbas grupelėse, grupinis projektas, mokyklinė mugė. Atlikus metodų/formų palyginamąją analizę, mokytojai verslumui ugdyti dažniausiai naudoja: susitikimus su verslo žmonėmis, mokyklinę mugę, kūrybines dirbtuves. Tai įrodo, kad pradinių klasių mokytojai ne tik išskiria naudojamus metodus verslumui ugdyti, bet ir taiko juos praktikoje. Pradinėje mokykloje, mokytojų dažniausiai naudojamomis verslumo ugdymo metodinėmis priemonėmis išskiriama: 1. Verbickienė G. ir kt. Žingsnelis į ekonomiką. Užduočių sąsiuvinis 1 - 2 klasėms. Vilnius: TEV, 2004. 2. Integruotas verslumo ugdymas dailės ir technologijų pamokose pradinėse klasėse. Metodinės rekomendacijos. Vilnius: Eugrimas, 2012. 3. Malčiauskienė A. ir kt. Pasirinkimų šalis. Mokytojo knyga. Vilnius: TEV, 2005. Lyginant kaime ir mieste dirbančių mokytojų naudojamas verslumo ugdymo priemones, mieste dirbantys mokytojai dažniau naudoja išskirtąsias priemones. Išskirti būtų galima tik „Integruotas verslumo ugdymas dailės ir technologijų pamokose pradinėse klasėse“, šią priemonę naudoja 4,8 proc. daugiau kaimo vietovėje dirbančių mokytojų, nei miesto. Verslumo ugdymo metodinių priemonių naudojimą lyginant pagal kvalifikacinę kategoriją, dažniau naudoja mokytojai turintys eksperto kvalifikacinę kategoriją.

SUMMARY

Martišiūtė S. Application of training tools for education of entrepreneurship in primary school. Master graduation dissertation of the constant study programme of enterprise educology. Work tutor: Dr. Romas Prakapas, Mykolas Romeris University, 2014. *Keywords: enterprise, enterprise development means, enterprise development at a primary school.*

The purpose of this work is to ascertain the application of the means intended for enterprise development at a primary school. 370 teachers of primary classes from all Lithuania participated in the research. **Methods:** analysis of scientific literature, enterprise-regulating documents, enterprise development, teaching means intended for enterprise development and teaching methods at a primary school; questionnaire survey of primary class teachers which goal is to find out which means are used, which methods help to develop enterprise and which problems primary class teachers encounter; quantitative data analysis.

The results of the research show the following enterprise development methods are the most suitable ones for enterprise development: meeting business people, group work, group project and school fair. After performing the comparative analysis of methods/forms, it was ascertained teachers mostly used the following things for enterprise development: meeting business people, school fair, creative workshops. It proves primary class teachers both distinguish the used methods for enterprise development and apply them in practice. The methodical means mostly used for enterprise development at a primary school by teachers are the following ones: 1. Verbickienė G. ir kt. *Žingsnelis į ekonomiką*. Textbook for classes 1 - 2. Vilnius: TEV, 2004. 2. *Integruotas verslumo ugdymas dailės ir technologijų pamokose pradinėse klasėse*. Methodical recommendations. Vilnius: Eugrimas, 2012. 3. Malčiauskienė A. ir kt. *Pasirinkimų šalis*. Teacher's book. Vilnius: TEV, 2005. To compare the enterprise development means used by city and country teachers, city teachers used the distinguished means more often. Only „Integruotas verslumo ugdymas dailės ir technologijų pamokose pradinėse klasėse“ could be distinguished as this means is used by 4,8 per cent more country teachers compared with city ones. To compare the use of methodical means for enterprise development according to the qualification category, teachers with the category of an expert use them more often.

PRIEDAI

1 PRIEDAS

Gerbiami Mokytojai,

Kviečiame atsakyti į keletą klausimų apie verslumą ir jo ugdymą. Tai užtruks 10-15 min. Būsime Jums labai dėkingi!

Klausimynas ANONIMINIS.

1A Jūsų nuomone, kuris apibrėžimas tiksliausiai apibūdina verslumą?

(Prašome pažymėti tik vieną langelį)

Verslumas – tai gebėjimas kurti verslą ir jį įgyvendinti.

₁

Verslumas – tai gebėjimas idėjas paversti veiksmais, kūrybingumas, imlumas naujovėms, drąsa rizikuoti, gebėjimas planuoti ir įgyvendinti savo tikslus.

₂

Verslumas – tai gebėjimas idėjas paversti veiksmais, kūrybingumas, imlumas naujovėms, drąsa rizikuoti, gebėjimas planuoti, kurti verslą ir jį įgyvendinti.

₃

2A Jūsų nuomone, kurie iš žemiau pateiktų elementų yra verslumo kompetencijos dalis?

(Prašome kiekvienoje eilutėje pažymėti tik vieną langelį)

	<i>Ne</i>	<i>Taip</i>
a) Žinios apie verslo kūrimą	☐ ₁	☐ ₂
b) Kūrybiškumas	☐ ₁	☐ ₂
c) Gebėjimas išsikelti savo tikslus	☐ ₁	☐ ₂
d) Pilietiškumas	☐ ₁	☐ ₂
e) Imlumas naujovėms	☐ ₁	☐ ₂
f) Sugebėjimas suburti asmenis naujai veikla	☐ ₁	☐ ₂
g) Laiko planavimas	☐ ₁	☐ ₂
h) Situacijos prognozavimas	☐ ₁	☐ ₂
i) Gebėjimas priimti sprendimus	☐ ₁	☐ ₂
j) Rizikos valdymas	☐ ₁	☐ ₂
k) Bendravimo gebėjimai	☐ ₁	☐ ₂
l) Loginis mąstymas	☐ ₁	☐ ₂
m) Kritinis mąstymas	☐ ₁	☐ ₂
n) Pozityvus mąstymas	☐ ₁	☐ ₂
o) Tolerancija	☐ ₁	☐ ₂
p) Atkaklumas	☐ ₁	☐ ₂
r) Atsakingumas	☐ ₁	☐ ₂
s) Novatoriškas mąstymas	☐ ₁	☐ ₂
t) Sugebėjimas „parduoti“ savo idėjas	☐ ₁	☐ ₂
u) Gyvenimo būdas	☐ ₁	☐ ₂
v) Savireguliacija	☐ ₁	☐ ₂

3A Kaip manote, kurie iš žemiau pateiktų elementų yra įgimti, o kurie gali būti ugdomi?

(Prašome kiekvienoje eilutėje pažymėti tik vieną langelį)

	<i>Įgimta</i>	<i>Ugdoma</i>	<i>Ir įgimta, ir ugdoma</i>
a) Žinios apie verslo kūrimą	☐	☐	☐
b) Kūrybiškumas	☐	☐	☐
c) Gebėjimas išsikelti savo tikslus	☐	☐	☐
d) Pilietiškumas	☐	☐	☐
e) Imlumas naujovėms	☐	☐	☐
f) Sugebėjimas suburti asmenis naujai veikla	☐	☐	☐
g) Laiko planavimas	☐	☐	☐
h) Situacijos prognozavimas	☐	☐	☐
i) Gebėjimas priimti sprendimus	☐	☐	☐
j) Rizikos valdymas	☐	☐	☐
k) Bendravimo gebėjimai	☐	☐	☐
l) Loginis mąstymas	☐	☐	☐
m) Kritinis mąstymas	☐	☐	☐
n) Pozityvus mąstymas	☐	☐	☐
o) Tolerancija	☐	☐	☐
p) Atkaklumas	☐	☐	☐
r) Atsakingumas	☐	☐	☐
s) Novatoriškas mąstymas	☐	☐	☐
t) Sugebėjimas „parduoti“ savo idėjas	☐	☐	☐
u) Gyvenimo būdas	☐	☐	☐
v) Savireguliacija	☐	☐	☐

1B Jūsų nuomone, kiek yra prasmingas verslumo ugdymas šiandieninėje mokykloje?

(Prašome kiekvienoje eilutėje pažymėti tik vieną langelį)

	<i>Visiškai neprasmingas</i>	<i>Iš dalies neprasmingas</i>	<i>Nei prasmingas, nei neprasmingas</i>	<i>Iš dalies prasmingas</i>	<i>Labai prasmingas</i>
a) 1-4 klasėse	☐	☐	☐	☐	☐
b) 5-8 klasėse	☐	☐	☐	☐	☐
c) 9-10 (I-II) klasėse	☐	☐	☐	☐	☐
d) 11-12 (III-IV) klasėse	☐	☐	☐	☐	☐
e) Jūsų dalyko/-ų pamokose	☐	☐	☐	☐	☐

2B Kokiu būdu mokykloje turėtų būti ugdomas verslumas?

(Prašome pažymėti tiek langelių, kiek reikia)

- a) Verslumui turėtų būti skirta atskira pamoka.
- b) Verslumas turėtų būti integruotas į matematikos ir/arba ekonomikos ir/arba geografijos pamokas.
- c) Verslumas turėtų būti integruotas į visas pamokas.
- d) Verslumas turėtų būti ugdomas projektine veikla.
- e) Verslumas turėtų būti ugdomas kitais būdais.

1C Ar Jūs ugdote mokinių verslumą?*(Prašome kiekvienoje eilutėje pažymėti tik vieną langelį)*

	<i>Ne</i>	<i>Taip</i>
a) Savo dalyko pamokose	☐ ₁	☐ ₂
b) Užklasinėje veikloje	☐ ₁	☐ ₂

2C Ar savo pamokų metu mokiniams suteikiate šias žinias ir ar ugdote šiuos gebėjimus, savybes?*(Prašome kiekvienoje eilutėje pažymėti tik vieną langelį)*

	<i>Ne</i>	<i>Taip, 1-3 kartus per metus</i>	<i>Taip, daugiau nei 3 kartus per metus</i>
a) Žinios apie verslo kūrimą	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
b) Kūrybiškumas	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
c) Gebėjimas išsikelti savo tikslus	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
d) Pilietiškumas	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
e) Imlumas naujovėms	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
f) Sugebėjimas suburti asmenis naujai veikla	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
g) Laiko planavimas	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
h) Situacijos prognozavimas	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
i) Gebėjimas priimti sprendimus	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
j) Rizikos valdymas	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
k) Bendravimo gebėjimai	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
l) Loginis mąstymas	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
m) Kritinis mąstymas	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
n) Pozityvus mąstymas	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
o) Tolerancija	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
p) Atkaklumas	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
r) Atsakingumas	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
s) Novatoriškas mąstymas	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
t) Sugebėjimas „parduoti“ savo idėjas	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
u) Gyvenimo būdas	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
v) Savireguliacija	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃

3C Ar per paskutiniuosius 3 mokslo metus Jums teko dalyvauti seminaruose, projektuose, skirtuose verslumo ugdymo klausimams nagrinėti?*(Prašome kiekvienoje eilutėje pažymėti tik vieną langelį)*

	<i>Ne</i>	<i>1-3 dienas</i>	<i>4 ir daugiau dienų</i>
a) Nacionaliniuose.	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
b) Regioniniuose.	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃

4C Ar studijų universitete / kolegijoje metu esate studijavę dalyką, susijusį su:

(Prašome kiekvienoje eilutėje pažymėti tik vieną langelį)

	<i>Ne</i>	<i>Taip</i>
a) Verslumo ugdymu	☐ ₁	☐ ₂
b) Verslumu / verslo pagrindais	☐ ₁	☐ ₂

5C Ar esate susipažinęs/-usi su šiomis verslumo ugdymui skirtomis metodinėmis priemonėmis?

(Prašome kiekvienoje eilutėje pažymėti tik vieną langelį)

	<i>Ne arba nežinau</i>	<i>Žinau menkai</i>	<i>Gerai susipažinęs/-usi</i>
a) Verslumo gebėjimų ugdymas 9-10 klasėse. Ugdymo plėtotės centras. Vilnius, 2012.	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
b) Metodinės rekomendacijos. Verslumo gebėjimų ugdymas 11-12 klasėse. Ugdymo plėtotės centras. Vilnius, 2012.	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
c) Verslumo ugdymas: simuliaciniai žaidimai ir užduotys. Elektroninė mokytojo knyga/ VŠĮ Drąsinkime ateitį. Vilnius, 2011.	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
d) Verslumo pradmenys. Užduotys ir vertinimo pavyzdžiai. Durhamo universiteto verslo mokykla, 2000.	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
e) Mogišaitė L. Verslumo ugdymas. Vilnius, 2010.	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
f) Lietuvos Junior Achievement programos metodinė medžiaga	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
g) Verbickienė G.ir kt. Žingsnelis į ekonomiką. Užduočių sąsiuvinis 1-2 klasėms. Vilnius, 2004.	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
h) Malčiauskienė A.ir kt. Pasirinkimų šalis. 1 dalis/ 2 dalis. Pratybų sąsiuviniai 3-6 klasių mokiniams. Vilnius, 2004.	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
i) Malčiauskienė A. ir kt. Pasirinkimų šalis. Mokytojo knyga Vilnius, 2005.	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
j) Suiter M C. Pirmieji finansiniai įgūdžiai. 3-5 klasės. Mokytojo knyga. Vilnius, 2002.	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
k) Suiter M. C. Pirmieji finansiniai įgūdžiai. 3-5 klasės. Moksleivio knyga. Vilnius, 2002.	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃

- l) Integruotas verslumo ugdymas dailės ir technologijų pamokose pradinėse klasėse. 2013. ₁ ₂ ₃

6C Ar naudojotės šiomis verslumo ugdymui skirtomis metodinėmis priemonėmis savo darbe?

(Prašome kiekvienoje eilutėje pažymėti tik vieną langelį)

	<i>Ne</i>	<i>Taip, 1-3 kartus per metus</i>	<i>Taip, daugiau nei 3 kartus per metus</i>
a) Verslumo gebėjimų ugdymas 9-10 klasėse. Ugdymo plėtotės centras. Vilnius, 2012.	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
b) Metodinės rekomendacijos. Verslumo gebėjimų ugdymas 11-12 klasėse. Ugdymo plėtotės centras. Vilnius, 2012.	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
c) Verslumo ugdymas: simuliaciniai žaidimai ir užduotys. Elektroninė mokytojo knyga/ VŠĮ Drąsinkime ateitį. Vilnius, 2011.	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
d) Verslumo pradmenys. Užduotys ir vertinimo pavyzdžiai. Durhamo universiteto verslo mokykla, 2000.	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
e) Mogišaitė, L. Verslumo ugdymas. Vilnius, 2010.	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
f) Lietuvos Junior Achievement programos metodinė medžiaga.	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
g) Verbickienė, G. ir kt. Žingsnelis į ekonomiką. Užduočių sąsiuvinis 1-2 klasėms. Vilnius, 2004.	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
h) Malčiauskienė, A. ir kt. Pasirinkimų šalis. 1 dalis/ 2 dalis. Pratybų sąsiuviniai 3-6 klasių mokiniams. Vilnius, 2004.	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
i) Malčiauskienė, A. ir kt. Pasirinkimų šalis. Mokytojo knyga Vilnius, 2005.	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
j) Suiter, M., C. Pirmieji finansiniai įgūdžiai. 3-5 klasės. Mokytojo knyga. Vilnius, 2002.	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
k) Suiter, M., C. Pirmieji finansiniai įgūdžiai. 3-5 klasės. Moksleivio knyga. Vilnius, 2002.	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
l) Integruotas verslumo ugdymas dailės ir technologijų pamokose pradinėse klasėse. 2013.	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃

7C Kokie, Jūsų manymu, metodai/formos tiktų verslumui ugdyti?*(Prašome kiekvienoje eilutėje pažymėti tik vieną langelį)*

	<i>Netiktų</i>	<i>Iš dalies tiktų</i>	<i>Labai tiktų</i>
a) Atvejo analizė	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
b) Problemų sprendimas	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
c) Minčių lietus	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
d) Minčių žemėlapis	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
e) Refleksija	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
f) Pranešimo rengimas	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
g) Pranešimo pristatymas	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
h) Paskaita	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
i) Individualus projektas	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
j) Grupinis projektas	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
k) Darbas grupelėse	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
l) Diskusijos	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
m) Debatai	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
n) Susitikimas su verslo žmonėmis	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
o) Verslo plano rengimas	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
p) Vaidmenų žaidimas	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
r) Simuliacija	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
s) Mokyklinė mugė	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
t) Mokyklinė įmonė	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
u) Kūrybinės dirbtuvės	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
v) Verslo plano/projekto vertinimas	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
z) De Bono kepurės	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
x) Vizualizacija	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
z) Aktyvus skaitymas	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃

8C Ar naudojate šiuos metodus/formas savo darbe?*(Prašome kiekvienoje eilutėje pažymėti tiek langelių, kiek reikia)*

	<i>Ne</i>	<i>Naudoju konkrečiai verslumui ugdyti</i>	<i>Naudoju apskritai</i>
a) Atvejo analizė	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₂
b) Problemų sprendimas	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₂
c) Minčių lietus	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₂
d) Minčių žemėlapis	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₂
e) Refleksija	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₂
f) Pranešimo rengimas	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₂
g) Pranešimo pristatymas	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₂
h) Paskaita	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₂
i) Individualus projektas	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₂
j) Grupinis projektas	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₂
k) Darbas grupelėse	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₂
l) Diskusijos	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₂
m) Debatai	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₂
n) Susitikimas su verslo žmonėmis	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₂
o) Verslo plano rengimas	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₂
p) Vaidmenų žaidimas	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₂
r) Simuliacija	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₂
s) Mokyklinė mugė	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₂
t) Mokyklinė įmonė	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₂
u) Kūrybinės dirbtuvės	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₂
v) Verslo plano/projekto vertinimas	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₂
z) De Bono kepurės	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₂
x) Vizualizacija	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₂
z) Aktyvus skaitymas	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₂

9C Kaip verslumo ugdymą vertina Jūsų mokiniai (Jūsų pamokose arba Jūsų užklausinėje veikloje)?

(Prašome kiekvienoje eilutėje pažymėti tik vieną langelį arčiau vieno arba kito žodžio žodžių poroje)

naudinga ₁ ₂ ₃ ₄ ₅ ₆ ₇ naudinga

nuobodu ₁ ₂ ₃ ₄ ₅ ₆ ₇ patinka

1D Jūsų amžius: _____

(Prašome įrašyti)

2D Jūsų lytis:

(Prašome pažymėti tik vieną langelį)

Moteris

₁

Vyras

₂

3D Kurio/-ių dalyko/-ų mokytoju/-a esate?

(Prašome įrašyti visus mokomuosius dalykus)

4D Jūsų kvalifikacinė kategorija:

(Prašome pažymėti tik vieną langelį)

Jaunesnysis mokytojas

₁

Mokytojas

₂

Vyr. mokytojas

₃

Metodininkas

₄

Ekspertas

₅

5D Jūsų mokyklos tipas (jei dirbate keliose mokyklose, pažymėkite tos mokyklos tipą, kurioje turite daugiausia darbo valandų):

(Prašome pažymėti tik vieną langelį)

Pradinė mokykla

₁

Pagrindinė mokykla

₂

Vidurinė mokykla

₃

Gimnazija

₄

Jaunimo mokykla ₅
Profesinė mokykla ₆

6D Jūsų mokyklos vietovė (jei dirbate keliose mokyklose, pažymėkite tos mokyklos vietovę, kurioje turite daugiausia darbo valandų):

(Prašome pažymėti tik vieną langelį)

Kaimas ar kaimo vietovė (mažiau nei 3 000 gyventojų) ₁
Miestelis (nuo 3 000 iki 15 000 gyventojų) ₂
Miestas (nuo 15 000 iki 100 000 gyventojų) ₃
Didmiestis (Kaunas, Klaipėda, Panevėžys, Šiauliai) ₄
Vilnius ₅

7D Jūsų mokyklos regionas:

(Prašome pažymėti tik vieną langelį)

Alytus ₁
Vilnius ₂
Kaunas ₃
Utena ₄
Panevėžys ₅
Šiauliai ₆
Tauragė ₇
Klaipėda ₈
Marijampolė ₉
Telšiai ₁₀

Dėkojame už skirtą laiką!

	Verslumo elementai	Atsakymai		
Kvalifikacinę kategoriją	Kūrybiškumas	Ne	Taip	
	Jaunesnysis mokytojas	2(40 proc.)	3(60 proc.)	
	Mokytojas	3(6,8proc.)	41(93,2proc.)	
	Vyr. Mokytojas	8(4,8proc.)	160(95,2proc.)	
	Metodininkas	5(3,4 proc.)	143(96,6proc.)	
	Ekspertas	0(0proc.)	5(100 proc.)	
	Novatoriškas mąstymas	Ne	Taip	
	Jaunesnysis mokytojas	3(60 proc.)	2(40 proc.)	
	Mokytojas	4(9,1proc.)	40(90,9proc.)	
	Vyr. Mokytojas	13(7,7proc.)	155(92,2proc.)	
	Metodininkas	10(6,8 proc.)	138(93,2proc.)	
	Ekspertas	0(0proc.)	5(100 proc.)	
	Sugebėjimas “parduoti” savo idėjas	Ne	Taip	
	Jaunesnysis mokytojas	0(60 proc.)	5(100 proc.)	
	Mokytojas	3(6,8proc.)	41(93,2proc.)	
	Vyr. Mokytojas	18(10,7proc.)	150(89,3 proc.)	
	Metodininkas	31(20,9 proc.)	117(79,1proc.)	
	Ekspertas	0(0proc.)	5(100 proc.)	
		Loginis mąstymas	Ne	Taip
	Mokyklos tipas	Pradinė	12(10,7 proc.)	100(89,3 proc.)
Pagrindinė		11(5,9 proc.)	174(94,1proc.)	
Vidurinė		12(16,4 proc.)	61(83,6 proc.)	
Atsakingumas		Ne	Taip	
Pradinė		9(8 proc.)	103 (92 proc.)	
Pagrindinė		5(2,7 proc.)	180 (97,3proc.)	
Vidurinė		1(1,4 proc.)	72 (98,6 proc.)	
Gyvenimo būdas		Ne	Taip	
Pradinė		54(48,2 proc.)	58(51,8 proc.)	
Pagrindinė		104(56,2 proc.)	81 (43,8proc.)	
Vidurinė		50(68,5 proc.)	23 (31,5 proc.)	

		Gebėjimas priimti sprendimus	Ne	Taip
Mokyklos vietovė		Kaimas	2(2,2 proc.)	88(97,8proc.)
		Miestas	9(3,2 proc.)	268(96,8proc.)
		Bendravimo gebėjimai	Ne	Taip
		Kaimas	0(0 proc.)	92(100 proc.)
		Miestas	12(4,3 proc.)	266(95,7proc.)
		Loginis mąstymas	Ne	Taip
		Kaimas	3(3,3 proc.)	89(96,7 proc.)
		Miestas	32(11,5 proc.)	246(88,5proc.)
		Kritinis mąstymas	Ne	Taip
		Kaimas	5(5,4 proc.)	87(94,6 proc.)
		Miestas	31(11,2 proc.)	247(88,8proc.)
		Atkaklumas	Ne	Taip
		Kaimas	2(2,2 proc.)	90(97,8 proc.)
		Miestas	22(7,9 proc.)	255(92,1proc.)
		Atsakingumas	Ne	Taip
		Kaimas	3(3,3 proc.)	89(96,7 proc.)
		Miestas	12(4,3proc.)	266(95,7proc.)

3 PRIEDAS

	Verslumo elementai	Atsakymai		
	Gebėjimas išsikelti savo tikslus	Igimta	Ugdoma	Igimta ir ugdoma
Kvalifikacinė kategorija	Jaunesnysis mokytojas	0(0 proc.)	3(60 proc.)	5(40 proc.)
	Mokytojas	0(0 proc.)	33(75 proc.)	34(24proc.)
	Vyr. Mokytojas	4(2,4proc.)	130(70,8proc.)	168(26,8proc.)
	Metodininkas	0(0,0 proc.)	110(74,3proc.)	148(25,7proc.)
	Ekspertas	1(20,0proc.)	4(80 proc.)	0(0 proc.)
	Laiko planavimas	Igimta	Ugdoma	Igimta ir ugdoma
	Jaunesnysis mokytojas	0(0 proc.)	3(60 proc.)	2(40 proc.)
	Mokytojas	7(15,9 proc.)	28(63 proc.)	9(20,5 proc.)
	Vyr. Mokytojas	8(4,8proc.)	113(67,3 proc.)	47 (28 proc.)
	Metodininkas	5(3,4 proc.)	47 (28 proc.)	52(35,5 proc.)
	Ekspertas	0(0proc.)	5(100 proc.)	0 (0 proc.)
	Situacijos prognozavimas	Igimta	Ugdoma	Igimta ir ugdoma
	Jaunesnysis mokytojas	0(0 proc.)	0(0 proc.)	5(100proc.)
	Mokytojas	0(0 proc.)	26(59,1 proc.)	18(40,9 proc.)
	Vyr. Mokytojas	6(3,6proc.)	108(64,3 proc.)	54(32,1 proc.)
	Metodininkas	13(8,8 proc.)	85(57,8 proc.)	49(33,3 proc.)
	Ekspertas	1(20proc.)	4(80 proc.)	0 (0 proc.)
	Gyvenimo būdas	Igimta	Ugdoma	Igimta ir ugdoma
	Jaunesnysis mokytojas	0(0 proc.)	0(0 proc.)	5(100proc.)
	Mokytojas	16(36,4proc.)	11(25 proc.)	17(38,6proc.)
	Vyr. Mokytojas	29(17,3proc.)	63(37,5proc.)	76(45,2 proc.)
	Metodininkas	18(12,2 proc.)	55(43,9 proc.)	65(43,9proc.)
	Ekspertas	0(0 proc.)	1(20 proc.)	4(80 proc.)

	Kūrybiškumas	Įgimta	Ugdoma	Įgimta ir ugdoma
Mokyklos tipas	Pradinė	24(21,4proc.)	12(10,7 proc.)	76(67,9 proc.)
	Pagrindinė	21(11,4proc.)	44(23,8 proc.)	120(64,9proc.)
	Vidurinė	19(26proc.)	18(24,7 proc.)	36(49,3proc.)
	Sugebėjimas suburti asmenis naujai veiklai	Įgimta	Ugdoma	Įgimta ir ugdoma
	Pradinė	7(6,3proc.)	32(28,6 proc.)	73(65,2 proc.)
	Pagrindinė	28(15,3proc.)	59(32,2proc.)	96(52,5proc.)
	Vidurinė	16(21,9proc.)	23(31,5proc.)	34(46,6proc.)
	Situacijos prognozavimas	Įgimta	Ugdoma	Įgimta ir ugdoma
	Pradinė	7(6,3proc.)	58(51,8proc.)	47(42 proc.)
	Pagrindinė	6(3,3proc.)	123(66,8proc.)	55(29,9proc.)
	Vidurinė	7(9,6proc.)	42(57,5proc.)	24(32,9proc.)
		Gebėjimas priimti sprendimus	Įgimta	Ugdoma
Mokyklos tipas	Pradinė	10(8,9proc.)	36(32,1proc.)	47(58,9 proc.)
	Pagrindinė	19(10,3proc.)	92(49,7proc.)	74(40 proc.)
	Vidurinė	4(5,5proc.)	38(52,1 proc.)	31(42,5proc.)
	Loginis mąstymas	Įgimta	Ugdoma	Įgimta ir ugdoma
	Pradinė	25(22,3 proc.)	30(26,8 proc.)	57(50,9 proc.)
	Pagrindinė	61(33 proc.)	26(14,1proc.)	98(53,6proc.)
	Vidurinė	21(28,8 proc.)	25(34,2 proc.)	27(37 proc.)
	Sugebėjimas parduoti savo idėjas	Įgimta	Ugdoma	Įgimta ir ugdoma
	Pradinė	19(17 proc.)	56(50proc.)	37(33 proc.)
	Pagrindinė	14(7,6 proc.)	88(47,6proc.)	83(44,9proc.)
	Vidurinė	3(4,1 proc.)	39(53,4proc.)	31(42,5proc.)

	Žinios apie verslo kūrimą	Įgimta	Ugdoma	Įgimta ir ugdoma
Mokyklos vietovė	Kaimas	9(9,8proc.)	65(70,7proc.)	18(19,6 proc.)
	Miestas	1(0,4 proc.)	205(73,3proc.)	72(25,9proc.)
	Pilietiškumas	Įgimta	Ugdoma	Įgimta ir ugdoma
	Kaimas	9(9,8proc.)	67(72,8proc.)	16(17,4 proc.)
	Miestas	21(7,6 proc.)	210(75,8proc.)	46(16,6proc.)
	Laiko planavimas	Įgimta	Ugdoma	Įgimta ir ugdoma
	Kaimas	8(8,7proc.)	62(67,4proc.)	22(23,9 proc.)
	Miestas	12(4,3 proc.)	178(64 proc.)	88(31,7 proc.)
	Situacijos prognozavimas	Įgimta	Ugdoma	Įgimta ir ugdoma
	Kaimas	9(9,8proc.)	65(70,7proc.)	18(19,6 proc.)
	Miestas	11(4 proc.)	158(57 proc.)	108(39 proc.)
	Gebėjimas priimti sprendimus	Įgimta	Ugdoma	Įgimta ir ugdoma
	Kaimas	7(7,6proc.)	54(58,7proc.)	31(33,7 proc.)
	Miestas	26(9,4 proc.)	112(40,3 proc.)	140(50,4 proc.)
	Rizikos valdymas	Įgimta	Ugdoma	Įgimta ir ugdoma
	Kaimas	16(17,4proc.)	45(48,9proc.)	31(33,7 proc.)
	Miestas	16(5,8 proc.)	153(55,2 proc.)	108(39 proc.)
	Atsakingumas	Įgimta	Ugdoma	Įgimta ir ugdoma
	Kaimas	21(22,8proc.)	38(41,3proc.)	33(35,9 proc.)
	Miestas	26(9,4 proc.)	104(37,7 proc.)	146(52,9 proc.)
	Novatoriškas mąstymas	Įgimta	Ugdoma	Įgimta ir ugdoma
	Kaimas	8(8,7proc.)	55(59,8proc.)	29(31,5proc.)

	Miestas	11(4 proc.)	140(50,4 proc.)	127(45,7 proc.)
	Savireguliacija	Īgimta	Ugdoma	Īgimta ir ugdoma
	Kaimas	16(17,4proc.)	30(32,6proc.)	46(50 proc.)
	Miestas	35(12,6 proc.)	90(32,4 proc.)	153(55 proc.)